تاریخ

دولسم ټولګی

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تألیف لوی ریاست

تاریخ- دولسم ټولګی

پلورل او
وني چلن

Ketabton.com

۱۳۹۰ هـ ش

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

تاریخ

دولسم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالان:

- پوهنمل زلمی هوتک
- د سرمؤلف مرستيال شير محمد رونقي
- مؤلف قديم شيرزی بابکرخيل

مسلکي ايډيټ:

- سرمؤلف عبدالغياث غوری

د ژبې ايډيټ:

- محمد قاسم هيله من

ديني، سياسي او کلتوري کميټه:

- ډاکټر عطاء الله واحديار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئيس.
- حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف په لوی رياست کې د پوهنې وزارت سلاکار.
- محمد آصف کوچی

د څارنې کميټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين
- دکتور شير علي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستانی د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس

طرح او ديزاين:

- حميد الله غفاري

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملی سرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هـــر افـــغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمـــان دی
دا وطن د ټولو کـور دی — د بـــلوڅـــو د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو — د تـــرکمنـــو د تاجکـــو
ورسره عرب، گوجـر دي — پـــامیـریان، نورستانیـــان
براهوي دي، قزلباش دي — هـــم ایمـــاق، هم پشه یان
دا هیـــواد به تل ځلیږي — لـــکـــه لمـر پر شنه اسمان
په سینـــه کې د اسیـــا به — لـــکـــه زړه وي جـــاویدان
نوم د حق مو دی رهبـــر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کیږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

داکتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځیدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپیڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تألیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، منته او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیک .... مخ

لمړی څپرکی: د افغانستان بیا راژوندي کول ۱
د لمړی څپرکي موخې ۲
لمړی لوست: د احمد شاه بابا واک ته تر رسیدو څخه وړاندې د افغانستان سیاسي او ټولنیز جاج ۳
دویم لوست: احمد شاه بابا او د مرکزي دولت ټینگښت ۷-۱۰
دریم لوست: د احمد شاه بابا پوځي سوقیات ۱۱-۱۶
څلورم لوست: د احمد شاه بابا ځایناستي، د تیمور شاه پاچاهي ۱۷
د زمانشاه پاچاهي (۱۷۹۳- ۱۸۰۱م) ۱۸-۱۹
د شاه محمود ابدالي پاچاهي(۱۸۰۱- ۱۸۰۴م) ۱۹-۲۰
پنځم لوست: دشاه شجاع لومړنۍ پاچاهي (۱۸۰۴- ۱۸۰۹م) ۲۱-۲۲
د شاه محمود دویم ځل پاچاهي(۱۸۰۹- ۱۸۱۸م) ۲۲-۲۴
شپږم لوست: دسیالیو او اختلافاتو منځ ته راتگ ۲۵-۲۸
اووم لوست: دواک لیږد او لاسوهني (۱۸۱۸- ۱۸۳۴م) ۲۹-۳۲
اتم لوست: شاه شجاع او ملي پاڅون ۳۳-۳۶
نهم لوست: د امیر دوست محمد خان دویمه پاچاهي ۳۷-۴۰
لسم لوست: د امیر شیرعلي خان لومړني سلطنت(۱۸۶۳- ۱۸۶۶م) ۴۱-۴۲
د امیر محمد افضل خان سلطنت (۱۸۶۶- ۱۸۶۷م) ۴۲-۴۳
د امیر محمد اعظم خان سلطنت(۱۸۶۷- ۱۸۶۸م) ۴۳-۴۴
یوو لسم لوست: د امیر شیر علي خان دویمه پاچاهي (۱۸۶۸- ۱۸۷۹م) ۴۵-۴۸
دوولسم لوست: د امیر محمد یعقوب خان سلطنت(مارچ- اکتوبر ۱۸۷۹م) ۴۹-۵۲
دیار لسم لوست: د مرکزي دولت ټینګښت(۱۸۸۰- ۱۹۰۱م) ۵۳-۵۸
څوارلسم لوست: د معاهدو لاسلیک ۵۹-۶۰
پنځلسم لوست: د امیر حبیب الله خان سلطنت(۱۹۰۱-۱۹۱۹م) ۶۱-۶۴
شپاړسم لوست: د مشروطیت نهضتونه ۶۵-۶۸
د لومړي څپرکي ارزونه ۶۹-۷۰
دویم څپرکی: د خپلواکۍ له ګټلو څخه د جمهوریت د نظام تر پایه پورې (۱۹۱۹- ۱۹۷۸م) ۷۱
د دویم څپرکي موخې ۷۲
اوولسم لوست: د هیواد په خپلواکۍ کې د امان الله خان ونډه (فبروري ۱۹۱۹- جنوري ۱۹۲۹م) ۷۳-۷۶

اتلسم لوست: د هیواد د خپلواکۍ درېیمه جبهې ۷۷-۸۰
نولسم لوست: اصلاحات او ریفورم (۱۹۲۱- ۱۹۲۸م) ۸۱-۸۴
شلم لوست: د غازي شاه امان الله خان اروپایي سفر (۱۹۲۷م- ۱۳۰۶هجري شمسي) ۸۵-۸۸
یو ویشتم لوست: د اصلاحاتو پر وړاندې غبرګون ۸۹-۹۲
دوه ویشتم لوست: د بحران پای او د قدرت ټینګښت (۱۹۲۹م- ۱۳۰۸هجري شمسي) ۹۳-۹۶
در ویشتم لوست: د اصولنامې ترتیب او تدوین ۹۷-۱۰۰
څلور ویشتم لوست: د محمد ظاهر شاه سلطنت او دویمه نړیواله جګړه ۱۰۱-۱۰۴
پنځه ویشتم لوست: لومړنی پنځه کلن پلان (۱۹۵۶م- ۱۳۳۵هجري شمسي) ۱۰۵-۱۰۶
شپږ ویشتم لوست: د دیموکراسی لسیزه (۱۳۴۲- ۱۳۵۲هجري شمسي) ۱۰۷-۱۱۰
اوه ویشتم لوست: په جمهوریت باندې د سلطنتي رژیم د بدلیدو لاملونه ۱۱۱-۱۱۲
اته ویشتم لوست: د (۱۳۵۲لمریز کال) د چنګاښ د ۲۶ مې کودتاه ۱۱۳-۱۱۵
د دویم څپرکي ارزونه ۱۱۶
درېیم څپرکی: د افغانستان ګاونډي هیوادونه ۱۱۷
د درېیم څپرکي موخې ۱۱۸
نه ویشتم لوست: دپاکستان اسلامي جمهوریت ۱۱۹-۱۲۲
دیرشم لوست: د ایران اسلامي جمهوریت ۱۲۳-۱۲۶
یو دیرشم لوست: د چین د خلکو جمهوریت ۱۲۷-۱۳۰
دوه دریشم لوست: تاجکستان ۱۳۱-۱۳۴
درې دیرشم لوست: ازبکستان ۱۳۵-۱۳۸
څلور دیرشم لوست: ترکمنستان ۱۳۹-۱۴۳
د دریم څپرکي ارزونه: ۱۴۴
څلورم څپرکی: په شلمه پیړۍ کې د نړۍ مهمې پېښې ۱۴۵
د څلورم څپرکي موخې ۱۴۶
پنځه دیرشم لوست: لومړۍ نړیواله جګړه او دهغې لاملونه ۱۴۷-۱۵۲
شپږ دیرشم لوست: دویمه نړیواله جګړه ۱۵۳-۱۵۶
اووه دیرشم لوست: پر هند و چین باندې د جاپان یرغل ۱۵۷-۱۶۰
اته دیرشم لوست: د ملګرو ملتونو جوړیدنه ۱۶۱-۱۶۲
نهه دریشم لوست: په یوه صنعتي ځواک باندې د جاپان بدلون ۱۶۳-۱۶۶
څلویښتم لوست: د شوروي اتحاد له منځه تلل ۱۶۷-۱۷۰
یو څلویښتم لوست: د آلمان فدرالي جمهوریت ۱۷۱-۱۷۴
دوه څلویښتم لوست: د فرانسې جمهوریت ۱۷۵-۱۷۸
درې څلویښتم لوست: د انګلستان شاهي دولت ۱۷۹-۱۸۲
د څلورم څپرکي ارزونه ۱۸۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د افغانستان بیا را ژوندی کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښېرکي موخې

۱- د احمد شاه بابا واک ته د رسيدو څخه وړاندې د اقتصادي، سياسي او ټولنيز حالت سره پيژندګلوي.

۲- د افغانستان بياروغاونې سره پيژندګلوي.

۳- د احمد شاه بابا د شخصيت او د هغه د پوځي سوقياتو په اړه معلومات لاس ته راوړل.

٤- د احمد شاه بابا د ځای ناستو او د هغوی د واکمنيو سره پيژندګلوي.

٥- د انګليسانو د پاليسی په اړه معلومات او د هغوی پيژندګلوي.

٦- د خپل مينځي شخړو په اړه معلومات تر لاسه کول.

۷- د مشروطيت د خوځښت سره پيژندګلوي.

۸- د تاريخي نقشو د رسم کولو مهارت.

۹- په نقشو پوهيدل او د هغو پر مخ د پام وړ ځايونه ښودل.

۱۰- د سياسي او کلتوري وضعيت تحليل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا واک ته تر رسېدو څخه وړاندې د افغانستان سياسي، اقتصادي او ټولنيز جاج

بايزيد روښان

په دې لوست کې به سياسي، ټولنيز، اقتصادي، خپلواکي غوښتونکي خوځښتونه او د هغوی ونډه د خلکو په ويښونه کې د افغانستان د بيا رغاونې څخه مخکې معلومات ترلاسه کړل شي.

د شپاړسمې پېړۍ په پيل کې د افغانستان په ننه او ګاونډيو هېوادونو کې سياسي ناوړه پېښې رامنځ ته شوې، چې دغه ګډوډۍ د افغانستان په زيان تمامې شوې. د سلطان حسين بايقرا د مرګ ورسته په (۱۵۰۵ز) کې افغانانو خپل مرکزي دولت له لاسه ورکړ او تجزيه غوښتونکو په هر ګوډ کې پاخونونه پيل او يو له بله سره په جګړو اخته شول. په (۱۵۰۱ز) کال شيباني دولت په ماوراالنهر کې جوړ شو. په (۱۵۰۲ز) کال کې په ايران کې صفوي دولت او په هند کې مغولي دولتونه منځ ته راغلل، درې واړو نوي دولتونو د افغانستان په ختيځ، لوېديځ او شمال کې په يرغلونو پيل وکړ او افغانستان تجزيه شو. مرکزي دولت له منځه لاړ او پوځي سوقياتو افغانستان د جګړو په ډګر بدل کړ. يرغلګرو دولتونو د ډېرو ځمکو د نيولو لپاره تل يو پر بل يرغلونه کول. د هغوي د حملو له کبله زموږ لوی او ودان ښارونه په کنډوالو بدل شول، اشغالګرو به ډول ډول ظلمونه کول، ورځ په ورځ د خلکو کرکه له هغوی څخه ډېرېدله او خلکو به پټه د خپلواکۍ لپاره د استعمار پر ضد مبارزه پيل کړه. د لومړي ځل لپاره صفويان د هرات، اندخوی، کندهار او بلوچستان ولايتونو له پاخونونو سره مخامخ شول او افغانانو ډېر مقاومت وکړ. جګړې دومره کلکې وې، چې کندهار څو ځله د صفويانو لاسونو ته لوېده او بېرته به افغاني مبارزينو نيوه. صفويانو ددې پاخونونو د غلي کولو لپاره له ډله ييزې وژنې او د شتمنيو له لوټولو څخه کار اخيسته، خو د مبارزينو پاخونونه په ټوله مانا غلي نه شول او کله چې به د خپلواکۍ د مبارزينو خوځښت په يوه ځای کې په غلي شو، نو په بل ځای کې به يې بيا په مبارزه پيل وکړ، ډېر ژر به خيتځو ولايتونو کې د خپلواکي خوځښت

منځ ته راغی، چې د افغانانو مختلفو قبیلو په هغه کې ګډون درلود.

د روښانیانو خوځښت: ددې خوځښت لارښود بایزید انصاري، چې په روښان پیر مشهور او د شیخ عبدالله انصاري زوی و چې د وزیرستان په (کاڼي ګرم) کې زېږېدلی دی. روښان پیر د مغل د حکومت او د هغو خانانو د ظلم او استبداد پر ضد چې له مغولي دولت سره یې مرسته کوله، خلک مبارزې ته رابلل، روښان پیر یو متصوف او د طریقت خاوند و. لومړی یې د توچي په دره کې په تبلیغ پیل وکړ او وروسته یې تیرا خپل مرکز وټاکه. مغولي حاکمانو د هغه پر ضد اخوند درویزه ننګرهاری تحریک کړ او اخوند درویزه د هغه تعلیمات د اسلام د مبین دین پر ضد وبلل او هغه یې د (پیر تاریک) په نامه یاد کړ. په پای کې روښان پیر له مغلو سره په یوه جګړه کې ووژل شو. د هغه تر مرګ وروسته یې زوی جلا الدین رهبري پر غاړه واخیسته په (۱۶۰۰) میلادي کې یې له مغلو سره ډېرې جګړې وکړې.

په ختیځ کې له خیبر څخه تر تیرا او په سهیل کې یې کابل او غزنی ونیو. جلال الدین هم په جګړه کې ووژل شو. د جلال الدین تر مرګ وروسته د روښان پیر لمسی (احداد) د رهبرۍ مقام ته ورسیده او نوموړی د تیرا د سیمې په یوه جګړه کې ووژل شو. وروسته (عبدالقادر) د مشرۍ لپاره و ټاکل شو.

(بي بي علایي) د خپل زوی عبدالقادر سره مرسته کوله او ډېر ژر یې پېښور ونیو، خو ډېر وخت لا نه و تېر شوی، چې د قبایلو ترمنځ بې اتفاقي پیدا شوه. په (۱۶۳۶) میلادي کال کې مغلو عبدالقادر او د هغه مور ونیوله او هندوستان ته یې تبعید کړل او د روښان ملي خوځښت د مغلو او د سیمه ییزو حاکمانو د دسیسو له امله وځکول شو.

د خوشحال خان خټک تر مشرۍ لاندې خوځښت:

د ۱۶ ز پېړۍ په نیمایي کې د خټکو قبیله په تدریجي توګه د واک خاونده شوه او په سهیل کې یې د نورو قبایلو ترمنځ مهم ځای تر لاسه کړ. په (۱۵۸۰) میلادي کال کې جلا ل الدین محمد اکبر له اټک څخه تر پېښوره د سوداګریزې لارې د امنیت چارې د خټکو قبیلې ته وسپارلې او په بدل کې یې ورته له کاروانونو څخه د مالیې اخیستلو امتیاز ورکړ، همدغه امتیاز د خټکو او یوسفزو ترمنځ اختلاف رامنځ ته کړ. د شاه جهان د حکومت په وخت کې د خټکو د قوم مشري خوشحال خان ته ورکړل شوه، خوشال خان د توري او سیاست خاوند او هم غښتلي شاعر و. خوشحال خان له مغولي پاچاهانو سره په لومړیو کې ښې اړیکې درلودې، خو وروسته یې اړیکې د مغولو له دربار سره خرابې شوې، اورنګزیب خوشحال خان ونیو او بندي یې کړ، څلور کاله وروسته له زندان څخه خوشې شو او بیرته یې د خوځښت مشري په غاړه واخستله، په ۱۶۷۸ - ۱۶۷۰ ز کال کې ۴۰ زره مغولي پوځیان له افغانانو سره د تاترې په جګړه کې ووژل شول تر دې ماتې وروسته

خوشحال خان خټک

(c) ketabton.com: The Digital Library

مغولي حکمرانانو د خوشحال خان یو زوی هند ته تبعید او وروسته مړ شو او تر دې دردوونکې پېښې وروسته خوشحال خان هم په اته اویا کلنۍ کې مړ او د ده له وصیت سره سم د خټکو په غرونو کې د دښمن له سیوري څخه لرې خاورته وسپارل شو.

د میرویس نیکه پاڅون:

میرویس نیکه

په ۱٦ مه زیږدیزې پېړۍ کې د بهرنیانو د یرغلوو په پایله کې افغانستان تجزیه شو، لوېدیزې او سهیلي برخې د ایران صفویانو، ختیځې برخې د هند مغولو او شمالي برخې د ماوراالنهر شیبانیانو ونیولې، د مرکزي حکومت نشتوالي او د پردیو تسلط د ټولنې د اقتصادي ټیټوالي او نا انډولیو سبب شو، چې په خلکو کې یې کرکه او د خپلواکۍ سره مینه پیاوړې کړه، تر څو چې په (۱۷۰۹) زیږدیز کال کې یې د میرویس نیکه په مشرۍ خلکو په خپل پاڅون سره د صفویانو واکمنی او د کندهار د والي ګرګین ظلمونو ته د پای ټکي کېښود او په کندهار کې یې خپلواک دولت جوړ کړ، خو دغه دولت له ۳۰ کلونو څخه ډېر دوام ونه کړ، تر څو چې په اتلسمه زیږدیز پېړۍ کې یو ملي دولت د افغانستان په نامه د لوی احمدشاه بابا په مشرۍ جوړ شو.

د احمد شاه بابا واک ته تر رسېدو څخه وړاندې د افغانستان ټولنیز جاج

تر دوه نیمو پېړیو پورې د افغانستان تجزیې او وېش نه یوازې دا چې په افغانستان کې د ودې اوپرمختګ بهیر ځنډمن کړ، بلکې د مادي او معنوي تنزل او انحطاط دوره یې په هېواد کې منځ ته راوړه. او هیواد له رکود سره مخامخ شو. د افغانستان تجزیه داسې یو لوی آفت و چې په تدریجي توګه یې هویت، وحدت او ملي خپلواکي له منځه وړله، په دې موده کې افغانستان مرکزي دولت او ملي خپلواکي او هم په کرنه او سوداګرۍ کې نسبتاً ښه اقتصاد له لاسه ورکړ. د هرات مکتب چې د تیموریانو په وخت کې یې په ادب، کلتور او د علومو په پراختیا کې ښه رول درلود، له منځه تللې و. مدرسې او روزنیز مرکزونه وتړل شول، نو ځکه د استادانو او پوهانو لپاره کوم هڅوونکی مرکز نه و، له دوی څخه ډېر شمیر نورو هېوادونو او په ځانګړې توګه هند ته ولاړل.

د احمدشاه بابا قدرت ته تر رسېدو څخه وړاندې د افغانستان اقتصادي حالت:

مخکې له دې څخه چې افغانستان د صفویانو، شیبانیانو او د هند د مغولو تر حملو لاندې راشي، د افغانستان اقتصادي حالت په ټول هېواد کې نسبتاً ښه و، که څه هم خلکو ساده او بدوي ژوند درلود. کرنې، مالدارۍ او صنایع درې واړه د افغانستان د اقتصاد مهمې برخې وې. د افغانستان خاوره او اقلیم د نباتاتو د کر لپاره مناسبه وه. یو شمېر بزګرانو خپله ځمکه لرله خو ډېرو له ځمکه لرونکو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکه په اجاره او بزګرۍ اخیسته. د بندونو او ویالو په برخه کې ډېره پاملرنه کېدله، دولتونو د کرنې د پراختیا په برخه کې ځانګړې پاملرنه لرله، ځکه چې د دولت د عایداتو مهمه برخه د بزګرۍ له مالیاتو څخه جوړېدله.

مالداري: د مالدارۍ په برخه کې هم ډېره پاملرنه کېده او ډېرو خلکو په مالدارۍ پورې تړاو درلود او د ځارویو ډولونه د خلکو په وسیله تربیه او تکثیرېدل، د ځارویو محصولاتو د ملي اقتصاد مهمه برخه جوړوله.

صنایع: د صنایعو په برخه کې دولت تل صنعت کاران تشویقول، د سرو زرو، سپینو زرو، اوسپنې، مسو او سربو غیر فني استخراج کېده او صنایعو یوه اندازه پرمختګ کړی و.

سوداګري: یو شمېر ځانګړو ولایاتو سوداګریز اهمیت درلود. مواصلاتي لارو سیمې یو له بله سره نښلولې او سوداګریز توکي د پېرودلو او پلورلو لپاره انتقالېدل. د هندوستان، چین، ایران او ماورالنهر سره واردات او صادرات تر سره کېدل. یو وخت کندهار او هرات د افغانستان له غوره سوداګریزو مرکزونو څخه ګڼل کېدل. د (۱٦مې)زیږدیزې پېړۍ په لومړیو کې هر کال ۳۰ زره بار اوښان له کندهاره تېرېدل او ګمرکي عواید یې دولت ته ورکول کېدل. د کندهار سوداګریز ارزښت له ستراتېژیک اهمیت څخه لږ نه و.

یو وخت کندهار د هند د دروازې په نامه یادېده ، په خواشینۍ سره د افغانستان تر تجزیې او نیولو وروسته اقتصادي حالات کړکیچن شول. د خلکو ستونزې ورځ په ورځ ډېرېدلې.

د پوځیانو د لښکر ایستنې لګښتونه او ملاماتونکې مالیې چې د هغوی له خوا وضع شوې وې خلکو یې د ورکړې توان نه درلود. دغې وضعې تر اتلسمې میلادي پېړۍ د احمد شاه بابا د مرکزي دولت د جوړېدو تر مهاله دوام درلود.

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د احمد شاه بابا واک ته رسیدو د مخه پر ټولنیز حالت او دویمه ډله دې پر سیاسي حالت یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د پیر روښان د خوځښت موخې کومې وې؟
۲. د پیر روښان تر وژلو وروسته د روښاني خوځښت مشرې چا کوله؟
۳. خوشحال خان خټک چا زنداني کړ؟
٤. د میرویس خان هوتک پاڅون په کوم کال کې بریالی شو او کومې پایلې درلودې؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا واک ته تر رسیدو څخه وړاندې د افغانستان د اقتصادي حالت په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه بابا او د مرکزي دولت ټينګښت

احمد شاه بابا

د احمد شاه بابا واک ته د رسيدو خرنګوالی، د هغه اداري نظام او مهمي کړني په دې لوست کې تر بحث لاندې نيول شوې دي.

کله چې ابدالي احمدخان د يو مرکزي دولت د ټينګښت لپاره هڅه کوله افغانستان په لاندې وضعيت کې پروت و. د پرديو قواو په وسيله د افغانستان نيول او تجزيه، د مرکزي حکومت نشتوالی، د اقتصاد رکود، ناوړه ټولنيز حالت او په ګاونډيو دولتونو کې سياسي بدلونونو په افغانستان کې د يوه مرکزي دولت د جوړولو لپاره لار هواره کړې وه، د نادر افشار تر وژلو وروسته د هغه په لوی پوځ کې ګډوډي پيدا شوه. د يادونی وړده چې د نادر افشار د پوځ يوه برخه له افغانانو جوړه وه. د هغوی شمېر ٤ زره غلجيانو، ١٢ زره ابداليانو او ازبکو ته رسېده چې د عمومي قوماندان نورمحمد خان غلجي او احمدخان په وړاندېز افغاني قطعات کندهار ته راستانه شول. وروسته نورمحمد خان د غلجيو ، ازبکو، ابداليو او هزاره ګانو له مشرانو څخه د يوې قومي لويې جرګې د جوړولو غوښتنه وکړه، تر څو د جرګې له غړيو څخه يو کس د مشر يا پاچا په توګه وټاکي او د افغانستان د چارو د اداري لپاره يو حکومت جوړ کړي، چې د داسې جرګې جوړولو ته د قومونو ټولو مشرانو غاړه کېښوده.

د شير سرخ د مزار جرګه دکندهار د نادر آباد په نظامي کلا کې جوړه شوه او نهه ورځې يې دوام

وکړ. د جرګې غړي وروستي پرېکړې ته نه رسېدل، ځکه چې هر مقتدر خان سلطنت غوښت او یوازې هغه ځوک چې غلی و، ابدالی احمدخان و او دا ځکه چې احمدخان د ابدالي قبیلې څخه و او د شمېر په لحاظ له نورو څخه کم وو. په پای کې په نهمه ورځ د جرګې غړیو داسې پرېکړه وکړه، چې د جرګې غړي دې یو ځوک دحکم په توګه معرفي کړي، تر څو یو تن د مشر یا پاچا په توګه وټاکي. یاد شوی کس یو روحاني سړی و، چې په یوې قبیلې پورې یې تړاو نه درلود او حتی د کندهار اوسېدونکی هم نه و. دا هماغه کابلی صابر شاه د نامتو صوفي (لایخوار) زوی و، چې د کندهار ټولو خلکو پر هغه باور او هغه ته یې ارادت درلود. دغه صوفي سیاستوال له خپله ځایه پاڅېد، ابدالی احمدخان یې معرفي کړ او د غنمو ځو وږي یې د شاهي تاج پر ځای د هغه په پګړۍ کې وټومبل. لویو خانانو له ناچارۍ احمد خان ته بیعت وکړ او هغه یې د افغانستان د پاچا په توګه قبول کړ.

احمد خان د زمان خان ابدالي زوی او د دولت خان سدوزي لمسی و مور یې د عبدالغني خان الکوزي خور وه، چې د نادر افشار په وخت کې د کندهار پخواني والی و. ابدالي احمد خان په ۱۷۲۲ زېږدیز کال په هرات کې وزېږېد، که څه هم د هغه د زېږېدو د ځای په برخه کې اختلاف شته او هغه داسې چې یو شمېر تاریخپوهانو د هغه د زېږېدو ځای هرات او یو شمېر یې ملتان ګڼي، ځکه له ډېرو وختونو راهیسې په ملتان کې یو کور دی، چې سدوزیان یې هغه د احمد خان د زېږېدو ځای ګڼي.

احمد خان ابدالی د ځوانۍ پر وخت د نادر افشار په پوځ کې داخل شو. ډېر ژر نادر افشار ته د هغه پوهه او وړتیا معلومه شوه او هغه یې د افغاني او ازبکي قطعاتو مشر وټاکه. د نادر افشار تر وژلو وروسته د ایران وضع ګډه وډه شوه. په شمال کې د جنیدي دولت مخ په زوا ل شو او په هند کې د مرهټه دولت د "سواجي" په مشرۍ منځ ته راغی، چې د اورنګزیب تر مرګ وروسته د هند بابري دولت ددې توان نه درلود، چې د افغانستان په کورنیو چارو کې مداخله وکړي، یاد شوي بدلونونه ددې سبب شول، چې احمد شاه بابا ډاډمن او خاطر جمع کړي او ویې کړای شول چې له دغو حالتونو څخه د دولت په جوړولو او د افغانستان له لاسه تللو سیمو د لاس ته راوړلو په برخه کې ډېره ګټه پورته کړي. احمد شاه بابا په دې پوهېده چې د خپلو ګټو د خوندیتوب لپاره د لویو ملاګانو او قبایلي رئیسانو شتون د یوه با ثباته دولت د ټینګښت لپاره بنایي هغه ته ستونزې جوړې کړي، ددې لپاره چې پر دغو ستونزو بریالي شي، هغوی یې په دولتي او پوځي چارو کې داخل او په جرګو کې یې غړیتوب ورکړ، د هغوي نظرونو ته یې ارزښت ورکړ او په سفرونو کې یې هم مصروف کړل. وروسته له هغه چې احمد شاه بابا سلطنت ته ورسېد لاندې ټکي یې د یوه ټینګ نظام د جوړولو لپاره د مهمو موخو په توګه وټاکل. لومړنۍ موخه یې د یوه مرکزي حکومت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا د وخت یوه ودانۍ

جوړولو لپاره د ملي وحدت رامنځ ته کول و. دویمه یې دا وه، د افغانستان طبیعي سرحدونه چې د آمو له سیند څخه د سند تر سیند پورې وو، تامین کړي او دریمه موخه یې دګاونډیو هېوادونو پر وړاندې د دفاع تیاکل و. ددې لپاره چې داخلي اختلافات له منځه یوسي او په دولتي چارو کې له خلکو مشوره واخلي، د لومړي ځل لپاره یې یوه دایمي جرګه جوړه کړه، چې د شیر سرخ د مزار د جرګې ځینې غړي یې په کې هم شامل کړل.

د یوې ښې ادارې د لرلو لپاره یې لومړی اداري او پوځي تشکیلات رامنځ ته کړل او یاد شوي تشکیلات یې د میرویس نیکه د تشکیلاتو اقتباس و، چې غوښتل یې د هغه ناتمامه طرح بشپړه کړي.

احمد شاه بابا دټولو اداري، قضایي او نظامي تشکیلاتو په سر کې د قاطع نظر واک درلود. په دې مانا چې پخپله پاچا د ټولو چارو اداره په لاس کې درلوده او په مرکز او ولایتونو کې یې هم اداري او پوځي تشکیلات جوړ کړل. که څه هم احمد شاه بابا د خپل ۲۶ کلن سلطنت په موده کې د مرکزي حکومت د ټینګښت، اداري اصلاحاتو. او همدارنګه پوځي سفرونو د هیواد په د ننه او بهر کې دومره مصروف کړی و، چې وېې نه شو کړای چې د اقتصاد د پرمختیا، ښوونې او روزنې او کلتور په برخه کې ځانګړې پاملرنه وکړي، خو له دې سره سره د هغه د سلطنت په وخت کې ځینې کارونه لکه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار او تاشقرغان د ښارونو جوړونه او د ده خپله مقبره په کندهار کې د مبارکې خرقې په خوا کې، چې د هغه وخت د معمارۍ د سبک استازيتوب کوي، تر سره شول. احمد شاه بابا له عرفان او ثقافت سره ډېره مينه درلوده چې يو شمېر کتابونه د هغه د سلطنت پر وخت وليکل شول، چې کولای شو، د کتابونو او ليکوالو نومونه يې ياد کړو: تاريخ احمد شاهي په دوه ټوکه کې ، د هغه د در بار د منشي محمود الحسيني په وسيله، "تواريخ حافظ رحمت خاني" د مير محمد فاضل په وسيله طبي کتاب "بحر الفوايد" چې قاضي دل محمد افغان ليکلي او "خلاصة الانساب" د پښتنو د نسب په برخه کې چې حافظ رحمت خان بړيخ ليکلي او همدارنګه لومړنی موزيم د "بيت الاشرف" په نامه په کندهار کې جوړ شو. احمد شاه بابا په کندهار، هرات او پېښور کې لوېې مدرسې جوړې کړې، چې تر ټولو مشهوره يې د "کندهار زړه جامع مدرسه" وه او همدا شان د احمد شاه بابا ديوان ددې استازيتوب کوي، چې هغه له عرفان او تصوف سره مينه درلوده.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې قدرت ته د رسيدو په څرنګوالي او دويمه ډله دې د مرکزي حکومت پر ټينګښت يو له بل سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. احمدشاه بابا په کومه جرګه کې د مشر په توګه وټاکل شو؟
۲. احمدشاه بابا د دندو په سرته رسولو کې کوم اصل په پام کې نيوه؟
۳. د احمدشاه بابا د معمارۍ ديو څو بيلګو نومونه واخلئ.

د ټولګي څخه دباندې فعاليت:

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا د فرهنګي وضعيت په اړه له فرهنګي شخصيتونو او خپلو ښوونکو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا پوځي سوقيات

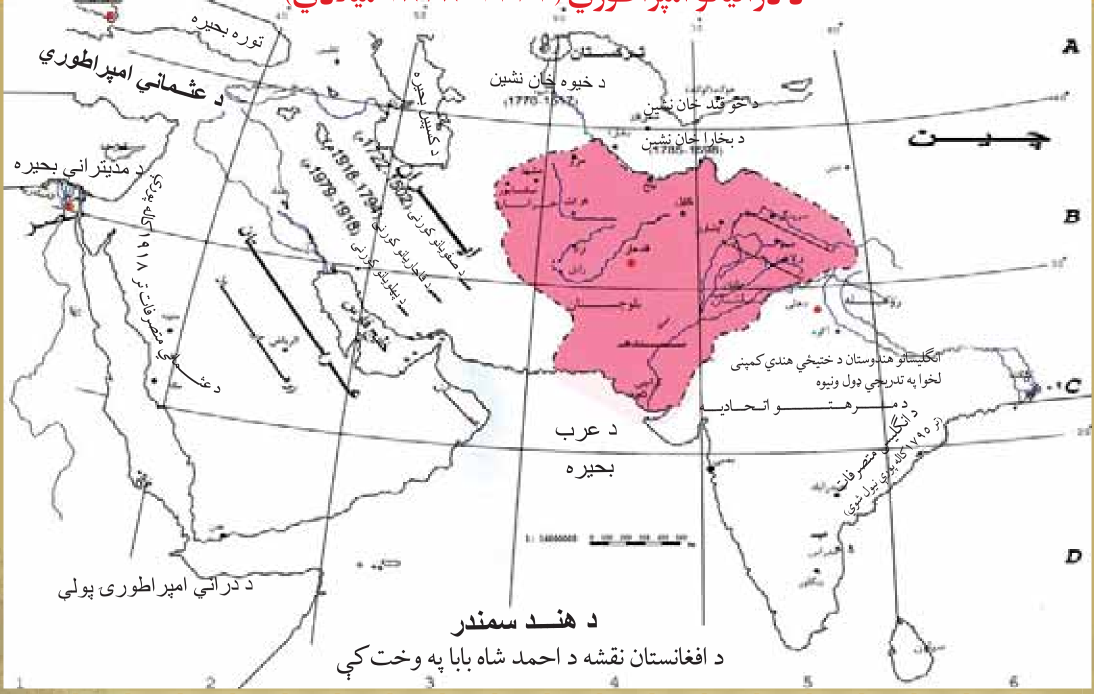

په دې لوست کې به د احمد شاه بابا د واکمنۍ په وخت کې د هغه د پوځي سوقیاتو او د هغو د پایلو او لاسته راوړنو سره پېژندګلوی تر لاسه کړئ.

احمد شاه بابا کله چې واک ته ورسېد، له هغه څخه وړاندې افغانستان د پردیو قواو په وسیله تجزیه او نیول شوی و. ځکه نو احمد شاه بابا د پخوانیو له لاسه تللو سیمو د لاسته راوړلو او د طبعي سرحدونو د ټاکلو لپاره یو لړ سفرونه او پوځي سوقیات پیل کړل، چې په دې لوست کې به په لنډه توګه معلومات ترلاسه کړئ.

لومړی سفر (۱۷۴۷ - ۱۷۴۸ میلادي)

سپاه سالار خان جهان خان د غزني، کابل، جلال آباد له لارې د سند تر سواحلو پورې ورسېد. ناصر خان د کابل او پېښور والي چې لا په قدرت کې و، غوښتل يې چې د ايماقو او هزاره قواوو په مرسته له افغاني قواوو سره وجنګېږي، خو ايماق او هزاره قواوو دا کار ونه کړ. احمد شاه بابا هم د ختيځ په لور حرکت وکړ او د لارې په اوږدو کې د خلکو له هر کلي سره مخامخ شو. د پنجاب والي له احمد شاه بابا سره په جګړه کې مقاومت ونه کړای شو او لاهور ته وتښتېد. احمد شاه بابا لاهور ونيو، د هند

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاهنشاه د افغانانو د پر مختتک څخه په ویره کې ولویده او مغولي احمدشاه خپل ولیعهد, صدر اعظم قمرالدین د ډیرو قواو سره د مقابلې لپاره ولېږه او افغاني قواوې د هندي توپخانې تر اور لاندې راغلې ، چې ډېر تلفات یې افغانانو ته واړول. احمد شاه بابا مجبور شو چې پنجاب «مېرمنو» او ملتان زاهد خان ته وسپاري او پخپله د هغه شورش د غلي کولو لپاره چې د هغه د وراره لقمان خان ابدالي په وسیله رامنځ ته شوی و، کندهار ته ستون شو.

دویم سفر:

د ۱۷٤۹م کال په لومړیو کې احمد شاه بابا هرات ته سفر وکړ. درې کسه نادرې حاکمان احمد شاه بابا ته تسلیم نه شول او د هغوی له ډلې څخه درویش خان هزاره خپله پلوي له احمدشاه بابا څخه اعلان کړه او هرات د احمد شاه بابا په وسیله ونیول شو. احمد شاه بابا درویش خان د هرات والي وټاکه. احمد شاه بابا خپل صدراعظم شاه ولي خان ته حکم وکړ چې شمالي سیمو ته سفر وکړي، د جنیدي د حکومت تر انحطاط وروسته مرو، فاریاب، جوزجان، بلخ، خلم، بدخشان او تخارستان خپلواکه شوي وو او شاه ولی خان یادې شوې سیمې یو په بل پسې ونیولې. او له مرکزي حکومت سره یې یو ځای کړې.

درېیم سفر:

د ۱۷۵۰ میلادي کال په پسرلي کې «عباس قلي بیات» په نیشاپور کې بغاوت وکړ او احمدشاه بابا نېشاپور ته مخه وکړه. عباس قلی بیات د احمدشاه بابا له پوځ سره په جګړه کې ماتې وخوړه او بندي شو. وروسته احمد شاه بابا هغه وبانښه او د دویم ځل لپاره یې د نېشاپور حاکم وټاکه ، کله چې احمد شاه بابا هرات ته ورسېد، خبر شو چې میر علم خزیمه پر مشهد یرغل کړې ده «ړوند شاهرخ» د نادر افشار کړوسی چې احمد شاه بابا د مشهد والي ټاکلي و، د میر علم خزیمه په وسیله بې واکه شوې و. احمدشاه بابا مشهد ته ولاړ، میر علم ته یې ماتې ورکړه او د شاهرخ امنیت یې بیا تامین کړ.

څلورم سفر:

په (۱۷۵۱) میلادي کال کې د پنجاب والي مېرمنو چې مخکې د مالیاتو په ورکړه ژمن شوی و، انکار وکړه او احمد شاه بابا خپل استازی هغه ته واستاوه، خو د پنجاب والي د مالیې له ورکړې څخه ډډه وکړه، احمد شاه بابا ختیځ ته سفر وکړ، د پنجاب والي مېرمنو سپاه سالار «ګورامل» د احمد شاه بابا سره د

جګړې د مقابلې لپاره ولېږه. جګړه چې د «شاه درې» په سیمه کې پېښه شوه، ګورامل په کې ووژل شو او لښکر یې ماتې وخوړه. مېرمنو له احمدشاه بابا څخه ښښنه وغوښته او احمد شاه بابا هغه وبښه او بیا یې مېرمنو د پنجاب والي وټاکه. مېرمنو ژمنه وکړه، چې د پنجاب او ملتان ولایتونه به د افغانستان یوه برخه وي. وروسته احمد شاه بابا یاد شوی ژمنلیک د خپل استازي په وسیله د مهر او تأیید لپاره د ډهلي دربار ته واستاوه او په دې ترتیب پنجاب، ملتان او سند په افغانستان پورې وتړل شول. د ۱۷۵۱ میلادي کال په پای کې احمد شاه بابا یو لښکر د خواجه عبدالله په مشرۍ د «اټک او حسن ابدال» له لارې د کشمیر د یو ځای کولو لپاره هغې سیمې ته واستاوه، تر څو د کشمیر خواجه خپل مناسبات د هند له دولت څخه پرې او خپل یو ځایوالي له افغانستان سره اعلان کړي.

د ختیځ سفر ۱۷۵۶ - ۱۷۵۷ زیږدیز:

په (۱۷۵۳) میلادي کال کې د پنجاب والي مېرمنو مړ شو. احمد شاه بابا پنجاب ته سفر وکړ، د مېرمنو نابالغه زوی محمد امین یې د والي په توګه وټاکه. د محمد امین مور (بېګم مغلاني) د زوی پر ځای ولایتي چارې پرمخ وړلې. په همدې وخت کې د ډهلي دربار د هند د صدراعظم (عماد الملک غازي الدین) د لاس اله شوی و او غازي الدین د هند پاچا احمد شاه د محمد شاه زوی لرې او پر ځای یې دویم عالمګیر د ډهلي پر تخت کېناوه. بېګم مغلاني یې بندۍ کړه او د پنجاب ولایت یې ادینه بېګ ته وسپاره. عالمګیر (نجیب الدوله) د سهارنپور د والي په مشرۍ لښکر د احمدشاه د مقابلې لپاره واستاوه، خو نجیب الدوله پرته له جګړې له احمد شاه بابا سره یو ځای او عالمګیر اړ شو، چې له ډهلي سره نږدې له احمد شاه بابا څخه هر کلی وکړي. احمدشاه بابا د اړیکو د ساتنې لپاره د عالمګیر وریره شهزاده تیمور ته په نکاح کړه او وروسته هېواد ته ستون شو.

په سهیل کې شپږم سفر:

کله چې احمد شابابا له هند څخه افغانستان ته راغی، افغاني سردارانو د ابدالي دولت د غرور او قدرت په مټ د پنجاب پر بزګرانو درنې مالیې کېښودې، چې په دغه کار سره پاځونونه رامنځ ته شول او ډېر ژر سیکانو ددې شورشونو مشري په غاړه واخیسته. په امرتسر کې یې په تشکیلاتو پیل وکړ، چې په پای کې د افغانانو او سیکانو ترمنځ جګړه رامنځ ته شوه.

د هند سپاه سالار نجیب الله یوسف زی وتښتېد، جټانو او راجپوتانو له مرهټه و سره اتحاد وکړ. غازي الدین د هند پخواني صدراعظم په پنجاب کې سیکان د افغانانو پر ضد تحریک کړل، ادینه بېګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیکانو په اتفاق په (جلندر) کې ډېر افغانان ووژل. د ۱۷۵۸ م کال د اپریل په میاشت کې افغاني قواوې له منځه لاړې او عبدالصمد یې بندي کړ. شهزاده تیمور او سپاه سالار سردار جهان خان مقاومت ونه شو کړای، تر اټک پورې شاتګ یې وکړ پاڅون کوونکو پرته د (اودی) د ټول هند حکمراني یې ترلاسه کړه. احمد شاه بابا په بېړنۍ توګه د هند قضیه راتلونکي ته پرېښوده. ځکه چې پخپله د بلوچستان په نا آرامیو کې مصروف و. د شاه ولي خان په مشرۍ یې پوځ بلوچستان ته ولېږه او وروسته له جګړې د شورشیانو مشر نصیر خان بلوچ ماتې وخوړه او د سولې غوښتنه یې وکړه، چې احمدشاه بابا وباښه او بلوچستان د پخوا په څېر د افغانستان یوه برخه شوه. احمدشاه بابا د نورالدین په مشرۍ لښکر پنجاب ته ولېږه او پخپله کندهار ته راغی، تر څو سیکانو او مرهټه و سره د حساب لپاره خپلې قواوې راټولې کړي.

اووم سفر- د پاني پت جګړه ۱۷۶۰- ۱۷۶۱ زیږدیز:

په ختیز کې د احمدشاه بابا دا سفر د ډېر اهمیت وړ دی، ځکه په ۱۷۵۸ میلادي کال کې په هند کې ډېرې مهمې پېښې رامنځ ته شوې. لومړی د پنجاب سیکانو پاڅون وکړ. ور پسې مرهټیان د هند مرکزي او شمالي برخو ته داخل شول او دربیم دا چې اسلامي حکومت چې مسلمانانو جوړ کړی و، له منځه لاړ. په هغه وخت کې چې احمدشاه بابا د نصیرخان بلوچ په ټکولو مصروف و، د مرهټیانو مشر (سند یا) مرکزي هند ته ورسېد. راجپوتانو او جټانو سره یې اتحاد وکړ او سندیا د پنجاب لوري ته حرکت وکړ. ادینه بېګ هم ور سره یو ځای شو او پنجاب یې ونیو. شهزاده تیمور او سردارجهان خان پېښور ته شاتګ وکړ.

کله چې احمدشاه بابا له بلوچستان څخه ډاډمن شو، د دېرش زره پوځیانو سره د بولان د درې له لارې سند ته ورسېد او له شهزاده تیمور او جهان خان سره یو ځای شو. د پنجاب لوري ته یې حرکت وکړ ، سندیا او غازي الدین چې څنګه د احمدشاه بابا له حرکت څخه خبر شول، له نجیب الدوله سره یې سوله وکړه او د ډهلي لوري ته روان شول. په ډهلي کې یې دویم عالمګیر ووژه او کروسی یې پاچا کړ. په دغه وخت کې احمدشاه بابا له دریو قواو سره مخامخ شو. لومړنۍ د سندیا قوا، د ډهلي د لارې په اوږدو کې، دویمې قوې په (هولګر) پورې اړه درلوده د جمنا په کیڼ لوري کې ځای پر ځای وه او دربیمه قوه د (جنګورا) او غازي الدین وه.

څنګه چې جګړه پیل شو، درې ګونه قوا وې د احمدشاهي د ځواک پر وړاندې ماتې وخوړه، کله چې غازي الدین او جنګورا د سندیا له ماتې خبر شول، ډهلی یې پرېښود او وتښتېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مرهټيانو مشر(بالا باجي) د مرهټه و ټولو مشرانو ته خبر ورکړ، چې نوې لښکر ترتيب کړي او راجپوتانو له مرهټه و سره اتحاد وکړ، چې شمېر يې دوو لکو ته رسېده، په داسې حا ل کې چې د احمد شاه بابا د پوځيانو شمېر ٦٠ زره و. د پاني پت په ډگر کې ډېره لويه جگړه ونښته. افغانان فاتح او مخالفو قواو ماتې وخوړه. احمدشاه بابا ډهلي ته داخل شو. د ډهلي تخت يې شهزاده علي گوهر، سياسي او اداري چارې يې شجاع الدوله او پوځي چارې يې نجيب الدوله ته وسپارلې او پخپله کندهار ته راستون شو.

اتم سفر- ۱۷۶۲-۱۷۶۳ زېږديز:

په ۱۷۶۲ م کال کې د پنجاب سيکانو د «جياسينگ» په مشرۍ د دويم ځل لپاره په شورش لاس پورې او امرتسر يې په يوه پوځي مرکز تبديل کړ. په کشمير کې يې ضد افغاني تبليغات پيل کړل او د لاهور ښار يې ونيو. احمدشاه بابا د پنجاب لورې ته حرکت وکړ، د سيکانو اويا زره لښکر يې تارومار کړ او سردار نجيب الدوله ته لارښوونه وکړه چې د «سر هند» او کشمير امنيت ټينگ کړي.

نهم سفر – ۱۷۶۳ زېږديز کال:

د سيکانو ترماتې وروسته احمدشاه باباکندهار ته راستون شو. د هغې ناروغتيا له امله چې ور پېښه شوې وه، د نومړي کال تر پايه يې داخل او بهر ته سفر ونه کړ، په دې موده کې سيکانو له جټانو او مرهټه و سره اتحاد وکړ. په پنجاب او سر هند يې د ٤٠ زره پوځيانو په وسيله حملې پيل کړې او د ډهلي د نيولو نيت يې درلود. احمدشاه بابا په ۱۷۶۳ زکا ل کې پنجاب ته لښکر ولېږه او شورشيانو ته يې ماتې ورکړه او په غرونو کې يې خپاره کړل.

د ۱۷۶۳ کال په پای کې احمدشاه بابا خپل صدراعظم شاه ولي خان بلخ ته ولېږه تر څو د جنيدي سلسلې له اخرني پاچا عبدالعزيز خان سره خبرې وکړي. په مذاکراتو کې داسې يو تړون لاسليك شو چې د آمو سيند د پخوا په څېر د افغانستان او بخارا په منځ کې سرحدي کرښه وټاکل شوه. وروسته شاه ولي خان بدخشان ته ستون شو. خرقه مبارکه يا د حضرت پيغمبر(ص) کالې يې د فيض آباد له ښار څخه له ځانه سره کندهار ته راوړه.

لسم سفر- ۱۷۶۹ زېږديز کال:

د ۱۷۶۹ زکال په نيمايي کې د نصرالله ميرزا او نادر ميرزا د نابينا شاهرخ د زامنو ترمنځ د قدرت د لاس ته راوړلو پر سر اختلاف پيدا شو او په خراسان کې حالت د خرابۍ لور ته روان شو. احمدشاه بابا

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشهد ته سفر وکړ. نصر الله میرزا د ایران له پاچا کریم خان زند سره اړیکې ټینګې کړې وې. د (تون او طبس) حاکم علیمراد شورش او سرکشي وکړه. احمدشاه بابا مشهد محاصره کړ او سپاه سالار جهان خان او د بلوچستان والي نصیر خان یې د علیمراد د ټکولو لپاره مؤظف کړل او علیمراد په جګړه کې ووژل شو. نصرالله میرزا تسلیم شو او شاهرخ خپله لور د احمدشاه بابا زوی ته په نکاح کړه.

احمدشاه بابا د نادر افشار په پاس خراسان شاهرخ ته وسپاره او پخپله کندهار ته راغی او دا د احمدشاه بابا آخرنی سفر و.

احمدشاه بابا تر ۲۶ کاله پاچاهي وروسته د سرطان په ناروغۍ اخته شو او په پنځوس کلنۍ کې یې له دې فاني نړۍ سترګې پټې کړې. له وصیت سره سم په ۱۷۷۳ زیږدیز کال کې د خرقې مبارکې تر څنګ خاورو ته وسپارل شو. احمد شاه بابا د افغانستان خاوره یو موټې او متحده کړه او خلکو د نېکو اخلاقو، تقوی، مهربانۍ او د هغه د نېکو خدمتونو له امله ورته د (بابا) لقب ورکړ.

احمدشاه بابا په خپل سیاسي او پوځي ژوند کې له لسو څلو ډېر هند، خراسان او د افغانستان شمال ته سفرونه وکړل، کله چې په ۱۷۷۳ میلادي کال کې یې له نړۍ سترګې پټې کړې نو لویه امپراتوري یې په میراث پرېښوده چې په ختیځ کې تر سرهند، لوېدیځ کې تر سبزار او مشهد په شمال کې د آمو تر سینده او په سهیل کې یې د عربو تر بحیرې پورې پراخوالی درلود.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د پوځي موخو او دویمه ډله دې د احمدشاه بابا د پوځي سوقیاتو د پایلو په اړه یو له بل سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د احمدشاه بابا لومړنی سفر په کوم کال پیل او کومې پایلې یې درلودې؟

۲. احمدشاه بابا د هیواد لوېدیځ ته څو ځله سفر کړی، لاس ته راوړنې یې ووایاست؟

۳. د احمدشاه بابا هند ته تر ټولو مشهور سفر څه نومېده او هم ووایاست چې کومې پایلې یې درلودې؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنګیانو څخه د احمدشاه بابا د ژوند د پای په وختونو کې د افغانستان د جغرافیوي قلمرو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا ځایناستی
د تیمورشاه پاچاهي (۱۷۷۳ - ۱۷۹۳ زیږدیز):

د احمد شاه بابا څخه وروسته د هغه ځای ناستو او ورثې وکولای شول هغه لویه امپراتوري چې له هغه څخه په میراث پاتې وه وساتي په دې لوست کې به معلومات تر لاسه کړئ.

تیمورشاه د احمد شاه بابا زوی په ۱۷۴۲ زیږدیز کال په مشهد کې زیږیدلی دی. هغه د زده کړو خاوند او د دري ژبې شاعر و. د احمدشاه بابا د مړینې پر وخت کې یې د هرات د والي په توګه دنده درلوده. احمدشاه بابا هغه په خپل ژوند کې ولیعهد یا ځایناستی ټاکلی و . د احمدشاه بابا تر مړینې وروسته شهزاده سلیمان د خپل خسر صدراعظم شاه ولي خان په مرسته د پاچاهي اعلان وکړ. کله چې شهزاده تیمور له هراته کندهار ته راغی، شهزاده سلیمان یې بندي او شاه ولیخان یې وواژه. په دې توګه تیمورشاه پاچاهي ته ورسېد. تیمورشاه د خپلې پاچاهۍ په لومړي کال پایتخت له کندهاره کابل ته انتقال کړ .

تیمور شاه خو داخلي او بهرني پاخونونه په بریالیتوب سره له منځه یوړل. تیمورشاه د خپلې پاچاهۍ په ۲۰ کلنه موده کې وکړای شول چې هغه سیمې چې له پلاره یې ورته په میراث پاتې وې، وساتي. د هغه تر مرګ وروسته د هغه د زامنو بې اتفاقي، د ایران لاسوهنې او د روسانو او انګلیسانو سیالی د افغاني لویې امپراطورۍ د سقوط سبب شوې، تیمورشاه په ۱۷۹۳ز کا ل کې مړ او د کابل په چهارباغ کې خاورو ته وسپارل شو.

د زمان شاه پاچاهي (۱۷۹۳ - ۱۸۰۱ زیږدیز):

د تیمورشاه د زامنو ترمنځ د بې اتفاقي یو علت دا ګڼل کېږي چې تیمورشاه ولیعهد نه و ټاکلی.

شاه زمان چې د نورو ورونو په پرتله پلار ته نږدې و، لایقه او با کفایته ځایناستي یې ځان ګاڼه. شاه زمان له ټولو شهزاده ګانو او مشرانو څخه غوښتنه وکړه چې د نوي پاچا د ټاکلو په جرګه کې ګډون وکړي. جرګې شهزاده زمان د پاچا په توګه وټاکه. نوموړي د دې لپاره چې پر حالاتو واکمن شي، د لنډې مودې لپاره یې د جرګې غړي په بالاحصار کې نظر بند کړل او یوازې محمود او همایون چې په جرګه کې یې ګډون نه درلود، د هغه پاچاهي یې ونه منله. په دوو بېلابېلو جګړو کې محمود او همایون ماتې وخوړه. محمود ایران ته وتښتېد او همایون بندي او ړوند کړای شو.

زمان شاه

وروسته یې سردار پاینده محمد خان له وزارته څخه لرې کړ، په دې سره هغه له نورو سردارانو سره یو ځای شو او په دې هڅه کې شو، چې شاه زمان له پاچاهی لرې کړي. کله چې شاه زمان د پاینده محمد خان له طرحې خبر شو، هغه یې ونیو او وېې واژه او وزیر فتح خان د خپل پلار د مرګ په سبب له شاه محمود سره نږدې شو.

شاه زمان هیله درلوده، چې د افغانستان وضع ښه، سوله او آرامي ورته راشي. خو شاه په داخل کې د خپلو ورونو او قومي سردارانو له مخالفت او په بهر کې د انګلیس د تحرکاتو او د ایران د لاسوهنو سره مخامخ شو.

په همدې وخت کې ناپیلیون بناپارت خپل استازي شاه ته د ایران له لارې کابل ته راولیږه او د ناپیلیون طرحه دا وه، چې اویا زره فرانسوي او روسي قواوې د افغانستان له لارې پر هندوستان یرغل وکړي، تر څو په هند کې د انګلیسانو د پرمختګ مخه ونیسي، په داسې حال کې چې شاه زمان یو لک او پنځوس زره پوځیان درلودل او غوښتل یې چې هند له انګلیسانو ونیسي. هغه د ناپیلیون طرحې ته اعتنا ونه کړه او د هند خلکو د انګلیس څخه د خلاصون لپاره له شاه زمان څخه همدا هیله درلوده.

محمود د ایران د قاجاري قواو او تښتېدلو سردارانو په مرسته پرته له جګړې خراسان او هرات

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونیول، پر سیستان او فراه یې یرغل وکړ او تر کندهاره ورسېدل، خو د شاه زمان قواو د کندهار پر لور حرکت وکړ. د لارې په اوږدو کې جنـرال احمد شاه نورزي له خپلو لس زرو پوځیانو سره له محمود سره یو ځای شو او محمود غزني ته راورسېد. شاه زمان د دې وضع په لیدو سره له کابل څخه د پېښور په لور شاتګ وکړ چې وروسته د ملا عاشق شینواری لخوا ونیول شو او د خپل ورور محمود په وسیله ړوند شو. زمان شاه د ړوندتوب څخه مخکې د کوه نور الماس د ملا عاشق شینواري په کلاه کې پټ کړ. نو په دې توګه محمود د افغانستان اداره تر لاسه کړه. د انګلیس د استعماري سیاست، د ایران د لاس وهنې، د محمود او دیو شمیر سیاسي شخصیتونو بی کفایتی په پایله کې افغانستان یو وار بیا په سیاسي او اقتصادي انحطاط کې ډوب شو.

د شاه محمود ابدالي پاچاهي (۱۸۰۱ - ۱۸۰۴ زیږدیز):

د شاه زمان له خلع کېدو وروسته شهزاده محمود د وزیر فتح خان په مرسته واک ته ورسېد او د هغو خدمتونو له امله چې کړي یې وو، د «شاه دوست» لقب یې ورکړ، خو د محمود د بې کفایتۍ له امله د هېواد په اداره کې سیاسي بحران رامنځ ته شو. همدارنګه د انګلیسانو استعماري فعالیتونو ټول افغانستان ونیو، د ایران قاجاري دولت د انګلیسانو د لاس اله شوه، د خراسان د ولایت د تجزیې په لټه کې شو او د پنجاب ولایت چې پخوا د افغانستان د قلمرو یوه برخه وه، سیکانو په کې د خپلواکۍ اعلان وکړ. کله چې شاه شجاع د شاه زمان له ړندېدو او بندي کېدو او د شاه محمود له پاچاکېدو څخه خبر شو، نو څرنګه چې شاه زمان یې سکه ورور و، نو د شاه زمان غچ اخیستل یې با نه کړل او د افغانستان د تخت و تاج د نیولو اقدام یې وکړ. که څه هم په لومړیو وختونو کې انګریزانو شاه محمود د شاه زمان په مقابل حمایه کاوه، مګر وروسته د خپلو استعماري غرضونو د پرمخ وړلو او د شاه زمان په وسیله پر هندوستان د ناپیلیون د یرغل د خنثي کولو لپاره یې تر هغه شاه شجاع ښه څېره پیدا کړه او هغه یې د شاه محمود پر ضد لمساوه.

شاه محمود

شاه محمود د بالاحصار په ارګ کې په عیش و عشرت اخته و او دولتي چارې د داسې خلکو په لاس کې وې چې د قدرت د لاس ته راوړنې پر سر یو له بله سره په سیالۍ اخته وو، لکه فتح خان»شاه دوست» شیرمحمد خان (مختار الدوله) او صدراعظم محمد اکرم خان، کله چې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتح خان د مالیاتو د لاس راوړنې لپاره پېښور ، کوهاټ او بنو ته سفر وکړ. د مالیاتو تر لاسه کولو وروسته یې شهزاده کامران ته چې په کندهار کې و ولاړ او له کندهاره کابل ته راوګرځېد.

د محمد اکرم خان پر ځای د صدراعظم په توګه ټاکل شوی و. په همدې وخت کې یو شمېر لوړ دولتي خلک له کابل څخه وتښتېدل او له شاه شجاع سره یو ځای شول. د کابل خلک چې د شاه محمود د ادارې له لاسه په تنګ شوي وو، د هغه پر ضد یې پاڅون وکړ او هغه یې په بالاحصار کې محاصره کړ. د شاه محمود قواوو مقاومت ته دوام ورکړ تر څو چې د کوهدامن او کوهستان خلک د کابل د خلکو مرستې ته را ورسېدل. شاه محمود یې د کابل په بالاحصار کې محاصره او وزیر فتح خان ته یې په قلعه قاضي کې ماتې ورکړه او په دې توګه د محمود لومړی واکمني پای ته ورسېده.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې له کندهاره کابل ته د پایتخت د انتقال پر لاملو او دویمه ډله دې د زمان شاه د وخت د نړیوالو مهمو پېښو په اړه یو له بل سره خبرې وکړي او پایله دې یې په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې:

۱. د تیمورشاه د شخصیت په اړه معلومات وړاندې کړئ.
۲. تیمورشاه په کوم کال کې پلازمینه له کندهاره کابل ته راوړه؟
۳. قدرت ته د زمان شاه د رسیدو په اړه معلومات ورکړئ.
٤. د زمان شاه د سلطنت مهمې ستونزې لیست کړئ.

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي د منابعو او ماخذو په لرلو سره د زمان شاه د حکومت او د ده په وړاندې د انګلیسانو د پالیسی په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاه شجاع لومړنۍ پاچاهي ۱۸۰۴-۱۸۰۹ زیږدیز

هغه تمه او توقع چې د افغانستان خلکو له شاه شجاع څخه در لوده د هغه له جلوس څخه وروسته تر سره شوه. په لاندی متن کې معلومات در کول کیږي.

د شاه زمان، ړندېدو، د شاه محمود د اداري کمزورتیا او له هغه څخه د خلکو کرکه د شاه شجاع د پاچاهۍ لپاره زمینه مساعده کړې وه. په ۱۸۰٤ زیږدیز کې شاه شجاع د کابل د خلکو په غوښتنه د زرمت او لوګر له لارې کابل ته ننوت او په بابر بڼ کې دېره شوه او خپله دوستي یې له انګرېزانو سره ښکاره کړه. وزیر فتح خان د مالیاتو د راغونډولو لپاره بامیانو ته تللی و. کله چې کابل ته راورسېد، غوښتل یې چې شاه محمود له محاصرې خلاص او د شاه شجاع حکومت پای ته ورسوي، څکه نو د قلعه قاضي په سیمه کې د وزیر فتح خان او شاه شجاع د قواو ترمنځ جګړه ونښته، چې په پایله کې وزیر فتح خان ماتې وخوړه او شهزاده کامران د کندهار والي ته وتښتېد. د شاه شجاع کسانو تر جلوس وروسته ملا عاشق الله شینواري کابل ته راوست لومړی یې ترې د کوه نور الماس واخیست او بیا یې وواژه. شاه شجاع د خپل حکومت د ټینګښت په برخه کې له وزیر فتح خان او د هغه له

ورونو څخه وېره درلوده او هڅه يې وکړه چې له وزير فتح خان سره خپلې اړيکې ښې کړي او دښمني او خصومت پرېږدي. هغه و چې وزير فتح خان يې په ډېر درناوي کابل ته راوغوښت، شاه شجاع د دوست محمد خان لور د وزير فتح خان ورېره ځان ته په نکاح کړه، خو له دې سره يې پر يو بل باور نه درلود. ځکه چې د دښمنۍ اصلي ريښه يې د شاه زمان په وسيله د سردار پاينده محمد خان اعدامول وو چې د وزير فتح خان د پلار قاتل ګڼل کېده نو وزير فتح خان هڅه کوله چې شاه محمود د دويم ځل لپاره پاچاهۍ ته ورسوي. په همدې وخت کې شاه محمود د کابل د بالا حصار له زندانه وتښتېد. هغه جګړه چې د شاه شجاع او د شاه محمود د قواوو ترمنځ ونښته، په پايله کې يې شاه شجاع ماتې وخوړه او شاه محمود د دويم ځل لپاره پاچاهۍ ته ورسېد.

د شاه محمود دويم ځل پاچاهي ۱۸۰۹ - ۱۸۱۸ زېږديز:

شاه محمود د وزير فتح خان په مرسته دويم ځل پاچاهۍ ته ورسېد او يو شمېر لوړ رتبه مامورين لکه محمد اکرم خان امين الدوله، شيرمحمد خان ، مختار الدوله او مير علم اعدام شول، ځکه چې دوی د شاه محمود د لومړي حکومت پر وخت شاه شجاع ته تښتېدلې وو، د شاه شجاع د پاچاهۍ پر وخت يې له هغه سره مرسته کړې وه.

وزير فتح خان له خپلو ورونو سره پر دولتي چارو مسلط شول او د ډېر واک د لاس ته راوړنې لپاره يې خپل ورونه پر مهمو دولتي دندو وګومارل، چې د وزير فتح خان ورځ په ورځ ډېرېدونکي واک شهزاده کامران اندېښمن او کينه کښ کړ. شاه په داسي يو حالت کې د مزو په تېرولو لګيا او له دولتي چارو نا خبره و او د اقتدار ساحه يې يوازې کابل او کندهار وه ، پېښور د شاه شجاع د نفوذ تر ساحې لاندې و او کشمير عطا محمد خان اداره کاوه، چې د مرکزي دولت اطاعت يې نه کاوه. په هرات کې د شاه محمود سکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروور فیروز الدین حکمراني کوله او شاه محمود د خپلې دویمې پاچاهۍ له پیله ډېر وخت په پایتخت کې اوسېده. هغه وخت چې افغاني قواوې په ختیځ کې په جګړې اخته وې، ایرانیانو غورات ونیول، فیروز الدین له مرکزه مرسته وغوښته، تر څو د ایرانیانو د پرمختګ مخه ونیسي. وزیر فتح خان له دېرش زره پوځیانو سره له کابل څخه حرکت وکړ. وزیر فتح خان لومړی شهزاده فیروز الدین له خپلې کورنۍ سره کندهار ته ولېږه چې د کورنۍ ټوله شتمنی او ګاڼه یې د دوست محمد خان د سړیو په وسیله لوټ شوله

وزیر فتح خان

وروسته وزیر فتح خان له ایرانیانو سره جګړه پیل کړه، چې په پایله کې ایراني قواو ماتې وخوړه او شاتګ یې وکړ. شاه محمود چې د شهزاده فیروز الدین د کورنۍ له سپکاوۍ خبر شو، شهزاده کامران یې د دوست محمد خان د ټکولو لپاره هرات ته ولېږه. دوست محمد خان وتښتېد او کامران وزیر فتح خان ونیو او ړوند یې کړ. د وزیر فتح خان ورونه چې د هغه له ړندېدو څخه خبر شول، په ټول افغانستان کې له کشمیره تر هراته یې په اله ګوله لاس پورې کړ.

دوست محمد خان له کشمیر څخه راغی او کابل یې ونیو. وزیر فتح خان چې له شاه محمود سره بندي و، شاه محمود هڅه وکړه، چې وزیر فتح خان راضي کړي چې ورونه یې له جګړې څخه لاس واخلي، خو د فتح خان ورونو جګړه غوره وګڼله. څرنګه چې د شاه محمود غوښتنه تر سره نه شوه، نو وزیر فتح خان یې وواژه، په هرات کې یې جلا حکومت جوړ کړ، خو دې حکومت تر ۱۸٤۲

زېږدیز پورې دوام وکړ او بیا افغانستان د سدوزو، بارکزیو ورونو او د انګلیس د استعماري سیاست د سیالۍ ډګر وګرځېد.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو جلا ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د شاه شجاع قدرت ته د رسیدو په څرنګوالي او دویمه ډله دې دشاه محمود د وخت د مهمو پېښو په اړه په خپل منځ کې بحث وکړي او پایلې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- د وزیر فتح خان ونډه د شاه محمود د سلطنت په اعاده کولو کې بیان کړئ.

۲- شاه محمود دویم ځل لپاره څرنګه واک ته ورسید؟

۳- شاه شجاع د خپل سلطنت په لومړي ځل کې کومې کړنې وکړې؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د زمانشاه دلري کیدو وروسته د انګریزانو د نفوذ په اړوند له مشرانو او فرهنګي څېرو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سياليو او اختلافاتو منځ ته راتګ

ولي سيالی او اختلافات د سدوزيو او بارکزيو کورنيو تر منځ را پيدا شوي. لاملونه يې څه وو، څه پايلې يې درلودې؟ په دې لوست کې به په دې اړه معلومات وړاندې شي.

محمدزي د کندهار د بارکزيو ريښې پورې تړاو لري. محمد بن عمر د دارو او بارک له قوم څخه وو. ځکه نو بارکزي او محمدزي په يو قوم پورې اړه لري. حاجي جمال بن حاجي يوسف بن يارو بن محمد د شېر سرخ د مزار د جرګې غړی او د احمد شاه بابا د دربار سلاکار و.

سردار پاينده محمدخان د زمان شاه د سلطنت پر وخت د زمان شاه پر ضد د يوې سياسي توطيې له امله ووژل شو او وزير فتح خان د پلار د غچ اخيستلو او د زمان شاه د سلطنت په پرځولو کې فعاله ونډه درلوده. شاه محمود د هغه په مرسته سلطنت ته ورسېد. هغه لومړی هغه ړوند او بيا يې وواژه. کله چې شاه محمود او شهزاده کامران هرات ته ولاړل، نو د لنډې مودې لپاره يې هلته پاچاهي وکړه.

وزير فتح خان د شلو په شاوخوا کې ورونه درلودل، چې هر يو يې د واک د تر لاسه کولو هڅه

کوله، په ځانګړې توګه سردار محمد عظیم خان او سردار دوست محمد خان. د مرکزي دولت تر سقوط وروسته د وزیر فتح خان د ورونو تر منځ بې اتفاقی او ځان غوښتنې د دې سبب شوې چې تر منځ یې جګړې رامنځ ته شي. هغوی ونه شو کړای چې د افغانستان ملي وحدت او مرکزي دولت وژغوري. د هغوی پر له پسې جګړو تر شلو کلونو پورې افغانستان دګډوډیو او بې نظمیو لور ته یووړ او د افغانستان خلکو ته یې بېوزلي او بدبختي په ارمغان راوړه، چې همدې کار د هېواد مرکزي دولت له منځه یووړ او اقتصاد او کلتور یې کمزوری کړ.

سردار دوست محمد خان چې څنګه کابل ونیو، خپل ورور امیر محمد خان یې د غزني والي وټاکه. خو کابل ته د کشمیر د والي محمد عظیم خان په راتګ سره د هغوی تر منځ اختلاف ډېر شو. هر یوه غوښتل چې د سدوزیو له شهزادګانو څخه یو سلطنت ته ورسوي او پخپله د وزیر په توګه کار وکړي. چې په دې توګه سردار محمد عظیم خان (ایوب شاه) او سردار دوست محمد خان (سلطان علي شاه) سلطنت ته ورسول او دوی د پاچاهانو په نامه وو. واک او صلاحیت له دواړو ورونو سره و او په کابل کې په یوه وخت کې دوو پاچاهانو او دوو وزیرانو واکمني کوله.

په **۱۸۱۹** زیږدیز کال کې سردار محمد عظیم خان سلطان علي شاه له سلطنته لرې او دوست محمد خان یې له وزارته معزول کړ.

کابل سردار محمد عظیم خان، غزني سردار دوست محمد خان، پېښور سردار یار محمد خان، کشمیر سردار نواب عبدالجبار خان او دیره جات (دېره اسماعیل خان او دېره غازي خان) نواب محمد زمان خان ته ورکړل شول. شمالي او مرکزي ولایتونه، بدخشان، تخار، بلخ، میمنه او جوزجان د ځایي حاکمانو له خوا اداره کېدل او ملوك الطوایفي په کې واکمنه وه. د هرات ولایت د شاه محمود په وسیله اداره کېده. په دې توګه افغانستان د موروثي ملکیت په توګه د وزیر فتح خان د ورونو تر منځ وېشل شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه چې د افغانستان بهرني دښمن؛ د پنجاب سیکان؛ د افغانستان له بریو او سفرونو څخه یې ترخه خاطره درلوده، د افغانستان له ناوړه حالت او د وزیر فتح خان د ورونو د خپلمنځي بې اتفاقیو څخه یې ګټه واخیسته. رنجیت سنګ د هغه قرارداد له امله چې له انګلیسانو سره یې لاسلیک کړی و، نه شو کولای چې د ستلج له سیند څخه راتېر شي او نورو سیمو ته لاسرسی پیدا کړي، نو ځکه د افغانستان ختیځو سیمو ته متوجه شول. لکه چې په ځان کې یې دا توان لیده، لومړی یې ملتان، کشمیر او بیا یې پېښور تر اټکه ونیول. سردار محمد عظیم خان او امیر دوست محمد خان د افغانستان د لاسه تللو سیمو د نیولو لپاره سند ته ولاړل، خو امیر دوست محمد خان ناڅاپه کابل ته راستون شو او د قومي مشرانو سره تر موافقې وروسته یې له سردار محمد عظیم خان سره مخالفت ښکاره کړ او په داسې حال کې چې مخالفت دوام درلود، له کابل څخه غزني ته روان شو.

سردار محمد عظیم خان پرته له جګړې کابل ته راغی، په دې وخت کې رنجیت سنګ ځینې نورې سیمې هم ونیولې او سردار محمد عظیم خان د دویم ځل لپاره د رنجیت سنګ د مقابلې لپاره خپل قوتونه ولېږل او پرته له کومې لاسته راوړنې چې غوښتل یې کابل ته راشي، د لارې په اوږدو کې ناروغ او مړ شو، چې د عاشقانو او عارفانو په زیارت کې خاورو ته وسپارل شو. وروسته له دې سردار دوست محمد خان د محمد عظیم خان د زوی سردار حبیب الله خان له مخالفت سره مخامخ شو.

امیر دوست محمد خان د یوه حکومت د جوړولو سریزه جوړه کړه، په داسې حا ل کې چې د سیکانو پرمختګ دوام درلود. له دې سره جوخت شاه شجاع د انګلیسانو په لمسون د کندهار د نیولو تیاری ونیو. امیر دوست محمد خان لومړی جلال اباد ته سفر وکړ او هغه یې ونیو او وروسته یې خپلې قواوې کندهار ته ولېږلې. د امیر دوست محمد خان او د انګلیسي جنرالانو او شاشجاع د قواو تر منځ تر سختې جګړې وروسته د دښمن قواو ماتې وخوړه او کندهار فتح شو. شاه شجاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ملګري يې وتښتېدل. شاه شجاع د ختېکو په غرونو کې پټ شو.

امير دوست محمد خان چې کله په کندهار کې و، د رنجيت سينګ د ټکولو لپاره يې اقدام وکړ، خو د کندهار سردارانو يې مرسته ونه کړه، هغه ناهيلی کابل ته ستون شو. کله چې د خيبر درې له نيولو څخه خبر شو، خپل زوی سردار محمد اکبر خان يې له لږو قواو سره هلته واستاوه وزير محمد اکبرخان يوازې دفاع کوله او نه يې غوښتل چې تعرض وکړي، ځکه چې له کابله يې مرستندويه قواو ته انتظار کاوه. نوي راغلي ځواک له رنجيت سنګ څخه وغوښتل، چې پېښور خالي کړي، خو رنجيت سينګ ورته ارزښت ور نه کړ.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي. لومړنۍ ډله دې د سدوزيو او بارکزيو د خپل منځي اختلافاتو د عواملو په اړه او دويمه ډله دې د انګليسانو د لمسون او د اختلافاتو په زياتوالي کې خپل معلومات د خپلو ټولګيوالو په وړاندې ووايي.

پوښتنې:

۱. وزير فتح خان کومې کورنۍ پورې اړه درلوده؟
۲. د سدوزيو او بارکزيو د سياليو لاملونه څه وو؟
۳. د سيمې ځواکونو په ځانګړې توګه انګليسانو د بې اتفاقيو په ډېرولو کې کوم نقش ولوباوه؟

د ټولګي څخه دباندې فعاليت:

زده کوونکي دې د منابعو او ماخذو په لړلو سره د سردار دوست محمد خان او سردار عظيم خان دسياليو د اصلي لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د واک لیږد او لاسوهنې (۱۸۱۸-۱۸۳۴ زیږدیز)

د واک لیږد څرنګه له سدوزایانو څخه بارکزایانو ته سرته ورسید؟ انګلیسانو څه غبرګون وښود او د افغانستان د خلکو لپاره یې کومې پایلې درلودې. په دې لوست کې ورسره پېژندګلوي تر لاسه کړئ.

د سدوزیو سلطنت د احمدشاه بابا په مشرۍ په کال (۱۷۴۷ز) کې پیل او د ایوب شاه سدوزي په سلطنت سره پای ته ورسېږي. یوشمیر کورني او بهرني لاملونه د سدوزیانو د سقوط سبب شول چې په لاندې توګه د یادونې وړ دي:

د افغانستان په کورنیو چارو کې د انګلیسانو او ایرانیانو مستقیمې مداخلې او توطیې، د تیمور شاه د زامنو او لمسیانو زیاتوالی او پر خپلو رقیبانو باندې د بریالیتوب لپاره خپل ځانونه د انګلیسانو او ایرانیانو په لمنو کې اچول او همدارنګه د بارکزیو سردارانو لکه د سردار پاینده محمد خان او وزیر فتح خان وژنه د سدوزیو د سقوط له لاملونو څخه ګڼل کیږي.

مخکې له دې چې سردار دوست محمد خان واک ته ورسېږي، هغه له سیکانو څخه د افغانستان له لاسه تللیو سیمو په برخه کې د خلکو د فشار لاندې و او پرته له دې چې له دیني عالمانو او قومي

مشرانو څخه د جهاد فتوی واخلي، بله لاره یې نه درلوده. څکه نو دیني عالمانو هغه ته مشوره ورکړه چې خپل ځان امیر المومنین اعلان کړي، تر څو د شرعي جهاد د اعلان صلاحیت تر لاسه کړي. په ۱۸۳۵ز کې امیر دوست محمد خان د خپلو یو شمېر باوري کسانو سره د عیدګاه جومات ته لاړ(په هغه وخت کې عیدګاه د بګرامیو سره نږدې و). په دې وخت کې میر حاجي د میر واعظ زوی چې د کابل مشهور عالم او مبارز و، د هغه په وسیله چې د عالمانو مشر و، د ساده مراسمو په ترځ کې امیر المومنین وټاکل شو او د هغه په نامه لومړنی خطبه وویل شوه.

امیر دوست محمد خان د جهاد امر اعلان کړ او خلکو یې پلوي وکړه. د ده پوځ پنځوس زره کسییز پلی ځواک او لس زره یې داوطلب سپاره وو، په ۱۸۳۵ز کې د پېښور حوزې ته داخل شو او د خیبر درې په (شېخانو) کې ځای پر ځای شو. ورور یې سردار سلطان محمد خان د لس زره باجوړي مبارزو ځوانانو مشري پر غاړه درلوده، چې دا هم د همدې ځواک یوه برخه وه. د پنجاب حکومت ته وېره پیدا شوه، ویې غوښتل چې د سولې له لارې رامخکې شي. انګلیسانو یو هییت د (هارلان) په مشرۍ د امیر دربار ته واستاوه او هارلان دا دنده درلوده، چې د افغاني قواو په منځ کې بې اتفاقي واچوي. سلطان محمد خان ته یې د پېښور د حکومت ورکولو وعده ورکړه. سلطان محمد خان خپل لس زره کسیز ځواک له افغاني قواو څخه بېل کړ. امیر دوست محمد خان پرته له څنډه کابل ته راغی، چې د امیر دې پرېکړې ټول خلک حیران کړل.

په تېر څپرکي کې مو یادونه کړې وه، چې د افغانستان له لارې د ناپلیون احتمالي یرغل انګلیسان په وېره کې اچولي وو. په همدې وخت کې په روسیه کې ورته پېښې رامنځ ته شوې، څکه نو انګلیسانو په افغانستان کې دلچسپي وښوده. انګلیسانو له امیر دوست محمد خان څخه وغوښتل چې ناپلیون ته اجازه ور نه کړي، چې د افغانستان له لارې هند ته داخل شي. امیر دوست محمد خان د پېښور د تر لاسه کولو په صورت کې د انګلیسانو شرط ومانه. خو انګلیسانو کابل ته د روسیې د هییت راتګ بانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه او له امیر سره یې اړیکې پرې کړې. په لاهور کې د انګلیسانو، شاه شجاع او رنجیت سېنګ تر منځ په ۱۸۳۸ ز کې د مثلث په نامه معاهده لاسلیک شوه، چې د دې تړون مواد په لاندې ډول دي:

۱- شاه شجاع د افغانستان د ټولو حقوقو څخه د افغاني ولایت د اندوس د لویدیځې غاړې څخه لکه پشاور او دیره جات د سیک د دولت په ګټه تیر شي.

۲- د پنجاب امیر وعده کوي چې د خپلو ځواکونو په مرسته شجاع الملک بیرته د افغانستان د تخت او تاج څښتن کړي.

۳- د بریتانیه دولت د خیر غوښتونکي په توګه د موخو د سر ته رسولو لپاره د دوی تر منځ مرسته کوي.

د یادې شوې معاهدې او د سلمې د اعلامیې پر بنسټ انګلیسي پوځ د سند له سیند څخه راتېر شول او له شاشجاع سره یو ځای د بولان درې ته نږدې شول او کندهار یې ونیو. د شاشجاع د پاچاهۍ اعلان په رسمي توګه وشو او شاشجاع په قندهار کې دا ژمنه وکړه، چې انګلیسي پوځ دې په افغانستان کې په دایمي توګه پاتې شي. د انګلیسانو نورې قواوې جلال اباد ته نږدې شوې. د امیر دوست محمد خان د خراب حالت سره سره غازي وزیر محمد اکبر خان او سردار غلام حیدر خان د غزني والي ته امر وکړ، چې د دښمن په وړاندې په ټول ځواک سره مقاومت وکړي. هغوی مقاومت ونه شو کړای او انګلیسانو غزني ونیو او کابل ته نږدې شول. امیر دوست محمد خان بخارا ته پناه یووړه. که څه هم په ښکاره شاشجاع پاچا و، خو ټول واک د مکناټن او انګلیسانو په لاس کې و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د ۱۸۱۸ او ۱۸۳٤ کلونو ترمنځ د سیاسي او ټولنیز وضعیت په اړه او دویمه ډله دې د انګلیسانو د تیرې د لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

پوښتنې:

۱- امیر دوست محمد خان څرنګه واک ته ورسید؟

۲- د امیر دوست محمد خان خطي مشه څرنګه ارزوئ ؟

۳- امیر دوست محمد خان ولې ځان ته د امیرالمومنین لقب ورکړ؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د منابعو او ماخذو په لرلو سره د افغانستان په اړه د رنجیت سنګ د پالیسی په برخه کې معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه شجاع او ملي پاڅون

پوهیږئ چې شاه شجاع دوهم ځل د کومو قوتونو په مرسته واک ته ورسید، د خلکو غبرګون، ملی پاڅون او د انګلیسانو تلفات او ماته هغه مطالب دي چې په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

له هماغې ورځې څخه چې شاه شجاع سلطنت ته ورسېد، خلك يې له تيټ فطرت څخه خبر شول، د هغه او د انګلیسانو له منځه ورل یې له خپلو دیني او ملي وجایبو څخه وګڼل او د خلکو په منځ کې د خپلواکۍ، ننګ او ناموس د ساتنې احساس پیاوړی شو. لومړی یې له خطبې څخه د شاه شجاع نوم لرې کړ او له انګلیسانو څخه یې خپله سخته کرکه څرګنده کړه. د انګلیسانو هغه خزانې چې له کندهاره کابل ته انتقالېدې، غازیانو غنیمت ونیولې. د کابل- کندهار لاره وتړل شوه او په مشرقي کې د سید جمال الدین افغان دکورنی د خلکو له خوا پاڅون پیل شو. دې حالت انګلیسان وارخطا کړل، په ځانګړې توګه کله چې روسانو امیر دوست محمد خان له ډېرو وسلو سره کابل ته راولېږه او د امیر ډېر شمېر پلویان له هغه سره یو ځای شول. په کندهار او جنوبي کې انګلیسي ضد شورشونه پیل شول. په ټول هېواد کې سر تا سري ناخوښي پیل شوه او نوره دا شوني نه وه، چې شاه شجاع خلق وغولوي.

امیر دوست محمد خان له بخارا څخه راووت او د جګړې د تیاري لپاره له تاشقرغان څخه کوهستان ته لاړ. د کوهستان خلکو د میر مسجدي خان په مشرۍ پر انګلیسانو یرغل کړی وه. د یوشمېر خاینینو د خیانت له امله نوموړی یرغل خنثی شو، نو ځکه امیر دوست محمد خان کابل ته راغی او ځان یې مکناټن ته تسلیم کړ او مکناټن دا ټینګار وکړ، چې د شاه شجاع د وزیر په توګه دنده تر سره کړي، خو امیر دوست محمد خان دا ونه منله او دا یې غوره وګڼله چې له افغانستانه ووځي. انګلیسانو هغه له خپلې کورنۍ سره کلکتې ته ولېږه.

وزیر اکبر خان

انګلیسانو دا فکر کاوه چې د مخالفینو مشر یې له منځه یوور، خو له دې سره هم جهاد، د انګلیسانو د شړلو او د شاه شجاع د سلطنت د پرځولو زمزمه غلې نه شوه. د خلکو اتحاد او ملي پاڅون ثمر ته ورسېد.

دغه ملي پاڅون له کابله پیل شو د قومي مشرانو لکه نایب امین الله خان لوګري او عبدالله خان اڅکزي تر منځ د تړون تر عقد وروسته، نورو مجاهدینو د جهاد جنډه پورته کړ. لومړی یې (برنس) په خپل کورکې وواژه او وروسته یې د انګلیسانو ټولې خزانې او د وسلو ذخیرې ونیولې. ټول وګړي، لکه د کوهستان خلک، لوګر او وردګ له هغوی سره یو ځای شول، چې انګلیسي قواو ته یې ډېر تلفات ورکړل او پاتې یې په شېرپور کې کلابند شول. په همدې وخت کې وزیر محمد اکبرخان د بخارا له بنده خوشې شو او ځان یې کابل ته راورساوه. د هغه په راتلو سره د مجاهدینو روحیه لا پیاوړې شوه. مکناټن له چل څخه کار واخیست او له کابل څخه یې د انګلیسانو د وتنې د تړون وړاندیز وکړ، تر څو مجاهدین مصروف او له هند څخه نورې قواوې راوغواړي. مکناټن له وزیر محمد اکبر خان سره دوکه کوله په مجلس کې یې وغوښتل چې هغه ووژني، خو وزیر محمد اکبرخان مکناټن په هغه تومانچه چې یې ورته ډالۍ کړې وه، وویشت او په دې توګه د انګلیسانو سیاسي استازی او مختار وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(وليام مکناټن) له منځه يووړل شول. له دې وروسته د انګليسي قواو په منځ کې عجيب وحشت رامنځ ته شو. خوراکي مواد يې پای ته ورسېدل. قواوې يې چې شپاړس زره او پنځه سوه کسو ته رسېدې، له لوږې سره مخامخ شوې. سوړ ژمی و، چې انګليسانو له کابل څخه د وتلو شرايط د مجبوريت له امله ومنل.

د کابل د پرېښودو شرايط:

د افغانستان د ټولو سيمو پرېښودل، د دې لپاره چې بيا وسلې ته لاس نه کړي، پرته له شپږو توپونو څخه د ټولې وسلې تسليمول، خو سره له دې انګليسانو هڅه وکړه چې له خپلو قواو سره چې په جلال اباد کې وې، اړيکې ټينګې کړي. ځکه نو د جلال اباد د لارې په اوږدو کې پرې د مجاهدينو يرغلونه پيل شول او ډېر سخت ځاني او مالي زيانونه يې وزغمل. له شپاړس زره پنځه سوه پوځيانو څخه يې يوازې يو کس ډاکټر برايډن په نيم ژواندي حالت کې پېښور ته ورسېد. د لندن په سياسي کړيو کې دې پېښې حيرانوونکي غبرګونونه رامنځ ته کړل. د هند وايسرای (لارډ اکلنډ) تبديل او پر ځای يې (لارډ لټن برو) وټاکل شو.

انګرېزان د دې لپاره چې خپل بايللی حيثيت بېرته تر لاسه کړي، خپلې دوه ډلې قواوې يې د افغانستان لوري ته راولېږلې. د جنرال (پالک) په مشرۍ شل زره قواو لومړی له شاه شجاع سره اړيکې ټينګې کړې. څرنګه چې شاه شجاع خپل ځان د مجاهدينو په منځ کې محاصره ليده، نو د مجبوريت له مخې يې د انګرېزانو پر ضد جهاد اعلان کړ، خو له بلې خوا يې ورځيني اطلاعات يې له افغانستان څخه انګليسانو ته ورکول. د جنرال پالک تر رسېدو دمخه خلکو شاه شجاع وواژه او د شاه شجاع زوی (فتح جنګ) واک ته ورسېد خو هغه هم د امير دوست محمد خان د ورونو له مخالفت سره مخامخ شو، انګليسانو ته يې پناه يووړه. تر فتح جنګ وروسته ورور يې شهزاده شاهپور سلطنت ته ورسېد.

د انګليسانو د قواو دويمه ډله د جنرال (ناټ) په مشرۍ کندهار ته ورسېده او په همدې وخت کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر دوست محمد خان له کلکتې څخه کابل ته راغی او د حکومت چارې يې په لاس واخيستې. انګرېزانو د امير دولت سمدستي په رسميت وپېژنده او درې اړخيز (مثلث) تړون، چې د انګرېزانو، شاه شجاع او رنجيت سېنګ تر مينځ لاس ليک شوی و. پخپله له منځه لاړ. د دې سره سره انګليسانو د افغانستان په چارو کې لاسوهنه کوله او د افغانستان د سياسي يوالي لپاره يې د پېښور، کندهار او هرات يو ځای کېدل له کابل سره د خپل استعماري سياست په وړاندې ضد کارګاڼه.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي. لومړنۍ ډله دې پر افغانستان باندې د انګليسانو د لومړي يرغل په اړه او دويمه ډله دې د لاهور د معاهدې په برخه کې معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

پوښتنې:

۱. د شاه شجاع او انګليس ترمنځ د معاهدې مواد چې په کندهار کې لاس ليک شوی وه وواياست؟

۲. پر افغانستان باندې د انګليس يرغل په کوم کال کې وشو؟

۳. د افغان انګليس د لومړۍ جګړې د مبارزينو نومونه ليست کړئ.

د ټولګي څخه دباندې فعاليت:

زده کوونکي دې پر افغانستان باندې د انګليس د لومړني يرغل په اړه د خپلو ښوونکو په مرسته معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير دوست محمد خان دويمه پاچاهي

امير دوست محمد خان دوهم ځل خرنګه هيواد ته راستون شو، په کومو کړنو يې لاس پورې کړ او کومه معاهده يې د انګليسانو سره لاسليک کړه. په لاندې متن کې به ور سره آشنا شی.

امير دوست محمد خان په ۱۸۴۳م زکال کې د دويم ځل لپاره سلطنت ته ورسيد. لومړی يې د هيواد د کورنيو اوضاعو په اصلاح لاس پورې کړ، ځکه د ملوك الطوايفی له امله داخلي حالت خراب او بې نظمه شوی و. د سياسي او مرکزي دولت د ټينګښت لپاره يې ډېرې هلې ځلې وکړې او ځينې هغه سيمې چې له مرکزي دولته، لکه باميان، مزار شريف او ټول هزاره جات جلا شوې وې، ونيولې او له مرکزي دولت سره يې يو ځای کړې.

د تګاب، نجراب او خوګيانيو بغاوتونه غلي کړی شول. اتل غازي محمد اکبرخان د امير دوست محمد خان زوی د يوه سرښندونکي او وطنپرست په توګه د افغانستان د ملي وحدت لپاره ډېر زيارونه وګالل، خو د ۲۹ کلنی په عمر کې چې يو هندي طبيب يې معالجه کوله، زهرجني ګولی يې ورکړې او شهيد کړای شو چې دحضرت علي(رض) په روضه کې خاورو ته وسپارل شو. امير دوست محمد خان د پېښور د نيولو ډېره هڅه وکړه، خو بريالی نه شو او نور يې نه غوښتل چې له انګليسانو سره يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړیکې خرابې شي. خو په داخل کې یې ټولې سیمې د مرکزي حکومت تر ولکې لاندې راوستې. که څه هم د لوی احمد شاه بابا په سرحداتو کې بدلون راغی، خو مرکزي حکومت تر یو وخت وروسته جوړ شو.

امیر دوست محمد خان د خپل دویم ځل په واکمنۍ کې یو شمیر تړونونه لاسلیک کړل چې په لاندې ډول ورڅخه یادونه کیږي:

د جمرود تړونونه:

انګلیسانو د جمرود تر تړونونو وروسته له امیر دوست محمد خان څخه دوه امتیازه غوښتل، لومړی د هغو سیمو په رسمیت پېژندنه چې پخوا د سیکانو تر ولکې لاندې وو، چې وروسته انګلیسانو ونیولې. دویم دا چې روسانو د ایرانیانو په مرسته غوښتل چې د هرات ولایت ونیسي، ځکه نو د روسانو د پرمختګ له امله یې خپلې ګټې په خطر کې لیدلې. نو دا خطر باید رفع شوي وای.

د جمرود لومړی تړون: د هند د ګورنر جنرا ل لارد الهزی په هدایت، د پنجاب والي سرجان لارنس د دې تړون کولو ته موظف شوی و خو خپله امیر دوست محمد خان په دې خبرواترو کې ګډون و نه کړ او په عوض یې سردار غلام حیدر خان په کا ل ۱۸۵۵م د مارچ په **۳۰** مه د جمرود درې فقرۀ یې تړون لاسلیک کړ.

۱- امیر دوست محمد خان د کابل حاکم او ختځ هندي کمپنۍ تر منځ, هغه سیمې چې د ده په کنترول کې دي له هغه وروسته د ده د ورثې او ختیځ هندي کمپنۍ تر منځ به دایمی سوله او دوستي ټینګه وي.

۲- ختیځه هندي کمپنۍ ژمنه کوي هغه سیمې چې اوس د امیر په تصرف کې دي احترام وکړي.

۳- امیر دوست محمد خان د کابل حاکم او هغه سیمې چې دده په واک کې دي د خپل ځان او خپلي ورثې لخوا ژمنه کوي د ختیځې هندي کمپنۍ د سیمو احترام وکړي او هیڅ کله د هغوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کورنیو چاروکې لاس وهنه و نه کړي. د هندي کمپنۍ د دوستانو سره دوست او د دښمنانو سره دښمن اوسي.

د جمرود دويم تړون:

کله چې انګلیسان د هرات ولایت له تجزیې څخه تیر شول په دې لټه کې شول چې امیر دوست محمد خان سره خبري اترې پیل کړي. امیر خبري اترې په هند کې قبول نه کړې نو دا خبري اترې په جمرود کې د امیر دوست محمد خان او لارنس تر مینځ وشوې او دغه تړون د محمد اعظم خان له خوا لاسلیک شو. چې مواد یې په لاندې ډول دي.

۱- ایران د خپلو ژمنو بر عکس هرات اشغال کړ او انګلیسان به جګړې ته د ایرانیانو پر خلاف دوام ورکړي تر څو امیر وکولای شي د نورو ولایاتو څخه دفاع وکړي د جګړې تر پای پورې، انګلستان به هره میاشت سل زره روپۍ ((لس زره پونډه)) امیر ته ورکوي.

۲- امیر دوست محمد خان به سربیره په اوسني پوځ یو دیارلس زریز سواره او اتلس زریز پلي پوځ مجهز کړي.

۳- د پیسو اخیستنه او لیږدینه په امیر دوست محمد خان پورې اړه لري.

٤- د انګلیستان نور استازي به د افغانستان په دریو ولایاتو (کابل، قندهار او بلخ) کې د څارنې او جګړیزو راپورونو چمتوکولو په موخه استوګن شي. دوی به په کورنیو چاروکې د لاس وهنې حق نه لري خو د دوی ساتنه به د امیر دوست محمد خان په غاړه وي.

۵- د کابل یو استازی به په پیښورکې استوګن شي.

٦- د ایران سره د جګړې له پاي وروسته به د لومړي مادې مطابق پیسې قطع شي.

۷- د پیسو د قطع کولو وروسته به انګریزي منصبداران له افغانستان څخه ووځي که چیرې غوښتنه وشي یو مسلمان استازي به په کابل کې استوګن شي.

۸- امیر دوست محمد خان به افغانستان ته د انګریزي افسرانو د راتلو او وتلو په وخت کې د پوره ساتوونکو په وسیله د دوی محافظت او ساتنه کوي.

۹- د پیسو ورکول به د جنوري د میاشتې د لومړۍ نیټې څخه پیل کیږي.

۱۰- درې سوه زره روپۍ په قندهار کې او دوه سوه زره روپۍ ورکول په کابل کې له دې ټرون څخه جلا دي. هغه د ختيځې کمپنۍ يوه ډالي دی. د شپږ سوه زره روپيو ورکړه په کابل کې د نورو موخو لپاره ده او په بل ټرون پورې اړه لري.

۱۱- دغه ټرون د مخکيني ټرون ناقض نشي کيدلی. امير دوست محمد خان به د سولې او جګړې په حالت کې د ايران او دهغه د متفيقينو وړانديزونه انګليسانو ته رسوي.

۱۲- سربيره پر څلور زره ټوپکو نور څلور زره ټوپکه به د انګليس د حکومت له خوا د ټل په سيمه کې د امير دوست محمد خان مامورينو ته ورسپارل شي.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو وويشل شي لومړۍ ډله دې د اتل او پياوړي ځيرې وزير محمد اکبر خان او د هغه ونډه د امير دوست محمد خان د نظام په ټينګښت کې او دويمه ډله دې د امير دوست محمد خان د کورنۍ سياست په اړه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګي کې پرې مباحثه او مشاجره وکړي.

پوښتنې:

۱- د جمرود د لومړي ټرون مواد معرفي کړئ.

۲- د جمرود دويم ټرون د کومو شخصيتونو تر منځ لاسليك او د دغه ټرون درې مادې بيان کړئ؟

۳- د جمرود د ټرونونو لاملونه توضيح کړئ.

د ټولګی څخه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د مشرانو او فرهنګي ځيرو څخه د امير دوست محمد خان د خدمتونو په اړه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګی کې بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر شیر علي خان لومړنی سلطنت (۱۸٦۳ـ۱۸٦٦ میلادي)

امیر شیر علي خان

سردار شیر علی خان څرنګه واک ته ورسید. د کومو مخالفتونو سره مخامخ شو او اداري یې ولې سقوط وکړ. دا هغه مطالب دي چې په دې لوست کی به ورسره آشناشئ.

د افغانستان خلك د وزیر فتح خان د ورونو د تسلط په دوره کې کابو نیمه پیړۍ له جګړو او ناخوالو سره لاس او ګرېوان وو. ځکه چې په دې بې نظمیو کې د انګلیسانو استعماري سیاست دخیل و. د امیر شیر علي خان له سلطنت څخه مخکې پر امیر دوست محمد خان باندی یو شمېر معاهدې تحمیل شوې، چې دغو معاهدو له مخې ترانزیتي او مواصلاتي لارې د افغانستان د خلکو پر مخ وتړل شوې او افغانستان یې په اقتصادي او سیاسي محاصره کې ښکېل کړ.

امیر شېر علي خان د خپل پلار په ژوند کې ولیعهد ټاکل شوی و، چې د پلار له مرګه وروسته یې د ۱۸٦۳ کال د جون په ۱۲مه د ۴۱ کلنۍ په عمر خپل سلطنت اعلان کړ. ورونو یې ظاهراً هغه ته بیعت وکړ، خو په پټه کې یې د هغه په وړاندې مخالفت پیل کړ.

امیر شېر علي خان د هرات ولایت د تنظیم لپاره خپل زوی شهزاده محمد یعقوب خان پرېښود او پخپله له محمد اعظم خان سره کابل ته روان شو، خو د سبزوار په برخه کې محمد اعظم خان له

امیر څخه جلا شو او د مرکزي سیمو له لارې د خپل سکه ورور سردار محمد حسین خان ته چې د هزاره جاتو حکمران و، ورغی او غوښتل يې چې پر کابل يرغل وکړي، خو د هزاره جاتو خلکو خپله وفاداري له امیر شېر علي خان څخه اعلان کړه. وروسته محمد اعظم خان له خپلو نورو ورونو څخه مرسته وغوښته او د یوې حملې تیاری يې ونیو، خو د امیر شېر علي خان د ځواکونو په وړاندې يې مقاومت ونه شو کړای، د انګلیسانو دولت ته يې پناه یووړه. په یوه بلې جګړې کې سردار عبدالرحمن خان او محمد افضل خان د هندوکش د درې د باجګاه په سیمه کې د امیر شېر علي خان د قواو په وړاندې ماتې وخوړه. محمد افضل خان تسلیم او عبدالرحمن خان بخارا ته تیښته وکړه.

امیر شیر علی خان په ۱۸۶۵ م کال کې د کندهار د تصفیې لپاره د یو شمېر ډېرو قواو سره حرکت وکړ او له سردار محمد امین خان سره يې مقابله پیل کړه، او د هغې جګړې په ترځ کې چې د دواړو لوریو تر منځ ونښته، د هغه زوی سردار محمد علي خان او تره يې محمد امین خان سره له اتو زرو عسکرو سره ووژل شول. امیر په دې پېښه ډېر غمجن شو. پر روحیاتو يې بده اغېزه وشوه، د اعصابو کنټرول يې له لاسه ورکړ او په کندهار کې يې جلا والی غوره کړ. چې دغه انزوا د امیر شیر علی خان د سلطنت د سقوط لامل وګرځیده.

د امیر محمد افضل خان سلطنت (۱۸۶۶ـ ۱۸۶۷ زیږدیز)

د امیر شېر علي خان ګوښه والی د دې سبب شو، چې سردار محمد اعظم خان او سردار عبدالرحمن خان کابل ونیسي، چې د کابل تر نیولو وروسته محمد افضل خان سلطنت ته ورسېد او څنګه چې انګلیسان په هند کې د امیر محمد افضل خان له پاچاهی خبر شول، نو سمدستي يې د هغه سلطنت په رسمیت وپېژانده. وروسته يې خپل سیاسي استازی کابل ته واستاوه، په داسې حال کې چې د افغانستان رسمي پاچا شتون درلود او خلکو يې ملاتړ کاوه.

سردارمحمد افضل خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر شېر علي خان قواو د محمد اعظم خان او عبدالرحمن خان د قواو په وړاندې ماتې وخوړه او په هرات کې د خپل زوی محمد یعقوب خان سره دېره شو. وروسته د اقچې پخواني حاکم فیض محمد خان امیر شېر علي خان ته خبر واستاوه او د مرستې وړاندیز یې وکړ. امیر شېر علي خان د میمنې او مزار شریف له لارې له هغه سره یو ځای شو. په ۱۸۶۷ زیږدیز کال کې عبدالرحمن خان د امیر شېر علي خان د قواو مخه د پنجشېر په بازارک کې ونیوله او فیض محمد په جګړه کې ووژل شو او امیر شېر علي خان بیا هرات ته ستون شو. په همدې وخت کې امیر محمد افضل خان د ناروغی له امله مړ شو او جسد یې په قلعه حشمت خان کې د شهدا صالحین (ع) سره نږدې خاورو ته وسپارل شو. د هغه د سلطنت موده ډېره لنډه وه او کوم مهم کار د هغه په وخت کې ونه شو.

د امیر محمد اعظم خان سلطنت (۱۸۶۷- ۱۸۶۸ زیږدیز)

سردار محمد اعظم خان

د امیر محمد افضل خان تر مرګ وروسته سردار محمد اعظم خان د عبدالرحمن خان په موافقه سلطنت ته ورسېد. امیر محمد اعظم خان یو نوښتګر سړی و، غوښتل یې چې یو شمېر اصلاحات په افغانستان کې رامنځ ته کړي، خو وخت ورته پیدا نه شو. امیر شېر علي خان له هرات کندهار ته ورسېد او د کندهار خلک چې د امیر محمد اعظم خان د زامنو د ظلم له لاسه ډېر تنګ شوي وو، نو د امیر شېر علي خان هر کلی یې وکړ. په دې وخت کې امیر عبدالرحمن خان د شمالي ولایتونو په ایلولو بوخت و. امیر شېر علي خان د کابل د نیولو تکل وکړ، مخکې له دې چې کابل ته ورسېږي، د کابل خلکو د امیر محمد اعظم خان په وړاندې احتجاج او له امیر شېر علي خان څخه یې ملاتړ وکړ. امیر محمد اعظم خان ولیدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې اوضاع د امیر شېر علي خان په ګټه ده، روحیه یې کمزورې شوه او امیر عبدالرحمن خان ته چې په تخار کې و، ورغی. په ۱۸۶۸ زیږدیز کې امیر عبدالرحمن خان او امیر محمد اعظم خان قواوې ترتیب کړې او د غزني د ششګاو په سیمه کې د امیر شېرعلي خان د لښکرو سره مخامخ شول خو ماتې یې وخوړه. او دواړه وتښتېدل. انګلیسانو هغوی ته په هندوستان کې د اوسېدو بلنه ورکړه، خو هغوی تهران ته د سیستان له لارې روان شول، خو امیر محمد اعظم خان د لارې په اوږدو کې ناروغ او مړ شو او په بسطام کې خښ شو او سردار عبدالرحمن خان بخارا ته پناه یووړه.

په ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د امیر شېر علي خان د شخصیت او دویمه ډله دې د امیر د کورنیو اختلافونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

پوښتنې:

۱ـ امیر شېر علي خان څنګه واک ته ورسېد؟

۲ـ د امیر شېر علي خان داخلي ستونزې د هغه د لومړي سلطنت پر وخت ولیکئ.

۳ـ محمد افضل خان څنګه قدرت ته ورسېد؟

۴ـ امیر محمد اعظم خان څنګه واک ته ورسید؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د امیر شېر علي خان د لومړي سلطنت د ماتې د عواملو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر شېر علي خان دویمه پاچاهي (۱۸۶۸ـ ۱۸۷۹ دیږدیز)

سید جمال الدین افغانی

په کومو برخو کې اصلاحات رامنځ ته شول، پایلې ئې څه وې او د انګلسانو د دویم تیري لاملونه او اړوندي موضوعګانې به په لاندی متن کې ولولئ.

امیر شېر علي خان د ۱۸۶۸ زیږدیز کال په پای کې په ششګاو کې د سردار محمد اعظم خان او سردار عبدالرحمن خان تر ماتې وروسته کابل ته داخل او د دویم ځل لپاره سلطنت ته ورسېد. هغه لومړی مرکزي حکومت ټینګ کړ.

امیر شېر علي خان یو روښانفکره او نوښتګر سړی و. نوموړی په افغانستان کې د نوي تمدن بنسټ ایښودونکی دی. افغانستان ته د نوي تمدن راتګ د اروپا له صنعتي انقلابه پیلېږي. امیر شېر علي خان د مشهور فیلسوف او پوه افغان سید جمال الدین لارښوونې په پام کې ونیولې او په اصلاحاتو کې یې تري ګټه واخیسته.

امیر شېر علي خان له روسیې او ایران سره خپلې سیاسي اړیکې د دوستی پر بنسټ پیل کړې او عطا محمد سدوزی یې د افغانستان د رسمیت پېژندلو لپاره برتانوي هند ته واستاوه. وروسته یې پخپله له برتانوي هند څخه لیدنه وکړه. په برتانوي هند کې تکنالوژۍ او تمدن دي یو شمېر اصلاحاتو(Reform) ته وهڅاوه.

الف ـ اداري برخه: حکومت یا اجرایه قوه رامنځ ته شوه. په راس کې یې سید نورمحمد شاه فوشنجي صدراعظم، سپاه سالار حسین علي د دفاع وزیر، ارسلا خان د بهرنیو چارو وزیر، عصمت الله خان د داخلې وزیر، حبیب الله وردک د مالیې وزیر او محمد حسین خان د خزانو وزیر وټاکل شو او کابینه د صدراعظم تر مشرۍ لاندې جوړه او پر دولتي چارو به خبرې او پرېکړې کېدې.

ب ـ پوځي برخه: امیر شېر علي خان د هېواد د خاورې او خپلواکۍ د ساتلو لپاره یو لک کسیز منظم پوځ جوړ کړ د یاد شوي پوځ غړیو ته به تر پوځي زده کړې وروسته د هماغه وخت وسله ورکول کېده او یونیفورم به یې اغوسته او په اتو پوځي مرکزونو کې ځای پر ځای شوي وو.

د وسلو جوړولو صنعت پرمختګ وکړ. توپ، ټوپک، کرېچ او باروت تولیدېدل. همدارنګه پوځي اصطلاحات او قوماندې په پښتو ژبه جوړې او په پوځي نظام کې رایجې شوې.

ج ـ اقتصادي برخه: د مالدارۍ او کرنې په برخه کې ډېره پاملرنه وشوه. پخوا مالیات ډېر درانه وو، بزګرانو او مالکانو نه شوی کولای چې هغه ورکړي. هغوی مجبور وو، چې د کال په لومړیو دریو میاشتو کې د حاصلاتو تر اخیستو دمخه د پېشکۍ په توګه ورکړي اصلاحات رامنځ ته شول. هغه صنایع چې خلکو ورته اړتیا درلوده، صنعتګران یې هڅول کېدل، تر څو کیفیت او کمیت یې پورته لاړ شي.

د- فرهنګي برخه: عنعنوي ښوونه او روزنه چې پخوا به په جوماتونو او کورونو کې تر سره کېده، د ښوونځیو په جوړولو سره په عصري ښوونې او روزنې بدله شوه. ملکي او پوځي ښوونځي جوړ شول، په بالاحصار کې مطبعه تاسیس شوه. د لومړي ځل لپاره د شمس النهار په نامه جریده په میاشت کې په شپاړسو مخونو کې دوه ځلې چاپېده او یو شمېر معلوماتي رسالې او اصولنامې هم چاپېدې. پوستي ټکټ چاپ شو او د پوستي خدمتونو لپاره هر ځای کې پوسته خانې فعالې شوې. د امیر شېر علي خان د وخت اصلاحات د دولتي چارو پر ټینګښت او د اقتصاد په ودې ډېر اغېز وکړ او د خلکو پر ژوند یې د پام وړ تغیر راوست.

مخکې یادونه وشوه چې امېر شیرعلي خان د ځینو دلایلو له مخې په ولایتونو کې د انګلیس دایمي استازی منلی نه وو او تر دې وروسته د انګلیسانو سره په سیاسي اړیکو کې محتاط و، خو د انګلیسانو لپاره د افغانستان او روسیې دوستي ښه پلمه وه، چې پر افغانستان تیری وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربیره پر دې د ولیعهد په توګه د شهزاده عبدالله ټاکل، شهزاده محمد یعقوب خان دې ته اړ کړ چې د پلار په مقابل کې بغاوت وکړي، ځکه چې هغه د امیر په سلطنت کې مهم رول درلود. بله مهمه موضوع دا وه چې د سیستان (د هلمند د اوبو د وېش) او د افغانستان د شمالي سرحدونو د ټاکلو په برخه کې د انګلیسانو قضاوت امیر ته د منلو وړ نه و. ځکه نو د امیر اړیکې له انګلیسانو سره خرابې شوې. د پورته ستونزو سره سره، انګلیسانو وغوښتل چې له امیر سره خبرې وکړي، خو امیر د انګلیس استازی ونه مانه، خو وروسته حاضر شو چې له انګلیسانو سره خبرې وکړي، خو د ولیعهد مړینه او سوګ خبرې وځنډولې، انګلیسانو د خبرو ځنډېتیا د روسانو سره د دوستی له امله پلمه وګڼله. په همدې وخت کې روسانو (خېوه او مرو) ونیوله او انګلیسانو پر بلوچستان حمله وکړه او هغه یې ونیوه. امیر شیرعلي خان مجبور شو چې مزار شریف ته لاړ شي، ترڅو له روسانو څخه مرسته واخلي، خو هلته ناروغ او په ۵۸ کلنی کې مړ او همله‌ته خښ شو.

پر افغانستان باندې د انګلیسانو دویم یرغل
(۱۸۷۸ کال نوامبر- ۱۸۸۰ کال اګسټ)

په هند کې د انګلیسانو اوړدې خبرې د افغانستان له استازي صدراعظم سیدنور محمدشاه سره کومې پایلې ته ونه رسیدې، ځکه چې انګلیسانو په افغانستان کې پر خپلو تلپاتې استازیو ټینګار کاوه، چې مخکې د امیر شیرعلي خان له خوا نه وو منل شوي او یاد شوي صدراعظم هم دا وړاندیز ونه مانه، تر دې وروسته انګلیسي ځواکونو جلال آباد او کندهار ونیول او امیر له ناچارۍ څخه مزارشریف ته ولاړ، تر څو له روسانو څخه مرسته وغواړي. امیر محمدیعقوب خان د پلار پر ضد د بغاوت له امله چې زندان ته اچول شوی و. امیر شیر علی خان مزارشریف ته تر تګ دمخه د هغه د خلاصون فرمان صادر کړ. تر څو وکولای شي د هیواد د چارو څخه سرپرستي وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د امیر شیرعلي خان پر فرهنګي شخصیت او دویمه ډله دې د سلطنت د نیولو په اړه د یعقوب خان د ونډې په برخه کې معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

پوښتنې:

۱. د افغان سید جمال الدین اصلاحي برنامه چې امیر شیرعلي خان ته یې وړاندې کړه، کوم مطالب یې درلودل؟

۲. د شمس النهار جریدې څه وخت په خپریدو پیل وکړ؟

۳. د امیر شیرعلي خان پر وخت هغه کوم اساسي او عمده مطالب وو، چې د نوي تمدن استازیتوب یې کاوه؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې پر افغانستان باندې د انګلیس د دویم یرغل د لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر محمد یعقوب خان سلطنت (مارچ – اکتوبر ۱۸۷۹ زیږدیز)

محمد یعقوب خان

شهزاده یعقوب څرنګه واک ته ورسید. د ګندمک تړون کومې پایلې درلودې، په د دې لوست کې به ور سره آشنا شئ.

شهزاده محمد یعقوب خان د خپل پلار د پاچاهۍ پر وخت د نیک نوم خاوند او د پلار د دویمې پاچاهۍ پر وخت د هرات او کندهار په خلاصون کې مهم رول درلود. د افغانستان خلک د هغه په زنداني کېدو او د ولیعهد په توګه د شهزاده عبدالله پر ټاکل کېدو خواشیني وو، ځکه چې شهزاده یعقوب خان یې خوښاوه. سردار محمدیعقوب خان د زندان تر خلاصېدو وروسته په روحي او عصبي ناروغۍ اخته شوی و.

انګلیسانو د افغانستان د نیولو او اشغال لپاره عملاً لاس په کار شوي وو او خلکو یوه پاچا یا مشر ته اړتیا درلوده، ترڅو پر هغه راټول او د انګلیس د یرغلونو مخه ونیسي. ځکه نو امیر محمد یعقوب خان د ۱۸۷۹م کال د مارچ په میاشت کې سلطنت ته ورسید. د سلطنت له پیله یې یوشمېر نومیالي وزیران لکه حبیب الله خان صدراعظم، مرزا محمد خان د بهرنیو چارو وزیر او داود شاه خان

سپه سالار د انګلیسانو د یوشمیر اجیرانو په وسیله تر څارنې لاندې نیول شوي وو.

ولي محمد (لاتي) په کابل کې د امیر پر ضد فعالیت کاوه او غوښتل یې چې افغانستان انګلیسانو ته تسلیم کړي او د انګلیسانو په مرسته سلطنت ته ورسیږي او د کندهار حاکم سردار شیرعلي خان او د جلال آباد حاکم محمدحسین له انګلیسانو سره د دې لپاره چې په قدرت کې پاتې شي، همکاري درلوده.

انګلیسانو له افغانانو سره له جګړې وېره درلوده، غوښتل یې چې له امیر سره خبرې وکړي ځکه یې نو د امیر خسر سردار یحیی خان چې د امیر د بند پر وخت کې یې کشمیر ته تیښته کړې وه، د هندي منشي بختیار سره د خبرو لپاره کابل ته راغی. انګلیسانو له دوو مطلبونو سره علاقه درلوده، یو د درې ګونو لارو کنترول (کُرم، بولان، خیبر) او بله دا چې د افغانستان پر بهرني سیاست نفوذ او اغیز ولري. هندي منشي بختیار او امیر ته نږدې یوشمېر سردارانو امیر دې ته اړ کړ چې د تړون د لاسلیک لپاره ګندمک ته سفر وکړي.

په ۱۸۷۹ زیږدیز کې د (ګندمک) شرموونکې معاهده د انګلیس د استازي(لیوکیوناري) او امیر محمد یعقوب خان ترمنځ لاسلیک شوه. د دې معاهدې پر بنسټ (کُرم، لنډي کوتل تر خیبردرې پورې، سیالکوټ او ځینې نور ځایونه) د برتانوي هند برخه وګرځېدلې او د انګلیس استازي د افغانستان په مهمو ښارونو کې ځای پر ځای شول او کیوناري له خپلو ساتونکو سره کابل ته داخل شو. د کابل خلکو یوځل بیا په هیواد کې د پردیو لاسوهنه ولیده. د انګلیسانو پر ضد یې پاڅون خپله دیني او ملي فریضه وګڼله او په ولسي بڼه یې د کیوناري پر کور حمله وکړه او هغه یې وواژه او یوځل بیا د انګلیسانو د مخکې تلنې سیاست (Forward Policy) په افغانستان کې له ناکامۍ سره مخامخ شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجاهدینو او مبارزینو مشرانو لکه محمد جان خان وردک، ملا دین محمد مشک عالم، صاحب جان تره کې، سردار محمد ایوب خان او محمد عثمان خان صافي په نورو سیمو کې د انګلیسانو پر ضد یرغلو نه پیل کړل. د دغو مشهورو جګړو څخه یوه هم په کندهار کې د میوند جګړه ده، چې د امیر شیرعلي خان د زوی سردار غازي محمد ایوب خان په سرښندنه د ۱۹۷۹ز کال د جولایي پر ۲۷مه یکې انګلیسانو د میوند په دښته کې سخته ماتې وخوړه او درانه تلفات یې ولیدل، چې زموږ په تاریخ کې د افغانانو د ویاړ او انګلیسانو د شرمندګی په نامه ثبت شوي ده.

محمد جان خان وردک

دیادوني وړده د افغانستان د تاریخ په اوږدوکي افغانی پیغلو او ښځو په ټولو ټولنیزو چاروکي جوخت له نارینه وو سره سمه ونډه اخستلې ده. څرنګه چې د څوانې ملالې مشهوره حماسه چې د میوند په جګړه کې د پام وړ ګډون در لود, کله چې د جګړې په ډګر کې افغان بیرغ لرونکی په شهادت ورسید ملي بیرغ یې په لاس کې ونیو او نه یې پریښوده چې د غازیانو روحیه ضعیفه شي او دا لنډي یې په اوچت غږ د جګړې په ډګر کې وویله. چې د غازیانو جنګي روحیې یې پیاوړې کړې، جګړې شدت وموند او مجاهدین بریالي شول.

سردار محمد ایوب خان

خـــال به دیـــار دوینو کیږدم   چې شنکی باغ کې ګل ګلاب و شرموینه

که په میوند کې شهید نه شوې   خدایږو لالیه بې ننګۍ تـــه دي ســاتینه

همدارنګه د کابل خلکو د انګلیسانو ځواکونه د شیرپور په قرارګاه کې محاصره کړل. ترڅو سردار عبدالرحمن خان له بخارا څخه چاریکارو ته راورسید او انګلیسان په ډېر سخت حالت کې وو. سردار عبدالرحمن خان د خپل سلطنت اعلان وکړ. انګلیسانو د ناچارۍ له مخې د امیر عبدالرحمن خان سلطنت په رسمیت و پېژانده او انګلیسي جنرا ل (رابرتس) کابل د امیر عبدالرحمن خان لپاره پرېښود او دویم ځل په افغانستان کې یو مقتدر مرکزي دولت جوړ شو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د امیر شیرعلي خان واک ته د رسیدو په برخه کې او دویمه ډله دې پر افغانستان باندې د انګلیس د دویم یرغل په اړه یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. امیر محمدافضل خان څنګه قدرت ته ورسید؟

۲. د امیر شیرعلي خان په دویمه پاچاهۍ کې د هغه د غوره اصلاحاتو څخه یادونه وکړئ؟

۳. د لومړي ځل لپاره کومه جریده چاپ شوه؟

٤. سردار محمد یعقوب خان له انګلیسانو سره کومه معاهده لاسلیک کړه؟

۵. د انګلیس افغان په دویمې جګړې کې د ملي مبارزینو نومونه یاد کړئ.

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنګیانو څخه د ګندمک د معاهدې په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مرکزي دولت ټینګښت (۱۸۸۰ - ۱۹۰۱ زیږدیز)

امیر عبدالرحمن خان

د سردار عبدالرحمن خان رامینځ ته کیدل، د ملوک الطوایفی له منځه وړل، د نورستان الحاق، د پنجدې نیول، د انګلیسانو تلفات او وتل له افغانستان څخه دا هغه مفاهیم دي چې په دې لوست کې به ور سره اشنا شئ.

سردار عبدالرحمن خان د امیر محمد افضل خان زوی او د امیر دوست محمد خان لمسی دی. نوموړی په کال(۱۸۳۰ز) کې زیږیدلی او په پنځوس کلنی کې په ۱۸۸۰ز کې سلطنت ته ورسید.

سردار عبدالرحمن په (۱۸۶۸ز) کې د کابل او غزنې ترمنځ د امیر شیرعلي خان د قواوو په وسیله ماتې وخوړه او بخارا ته ولاړ. په ۱۸۷۹ز کې کله چې انګلیسانو پر افغانستان د دویم ځل لپاره یرغل وکړ، سردار عبدالرحمن خان د انګلیسانو له یرغل څخه خبر شو او افغانستان ته راغی په قطغن او بدخشان کې یې له خلکو سره خبرې وکړې او خلک یې د انګلیسانو پر ضد جهاد ته وهڅول. ولسي لښکر یې جوړ او چاریکارو ته ور داخل شو. هلته یې د سلطنت اعلان وکړ. څرنګه چې انګلیسان د امیر عبدالرحمن خان له پوهې او سیاست څخه خبر وو، نو کله چې عبدالرحمن خان واک ته ورسید، هغوی ته تشویش او ویره پیدا شوه، ځکه یې نو خپل شتون هلته لازم نه ګاڼه په افغانستان، او په ځانګړې توګه په میوند کې د هغوی ماتې مورال کمزوری کړی و. په همدې وخت کې د جنرا ل رابرتس قواوې

په شیرپور کې محاصره وې. د دې لپاره چې هغوی ته د لومړۍ جګړې پېښه تکرار نه شي، نو یې هڅه کوله چې د ژمي تر رارسیدو دمخه له افغانستان څخه ووځي. ځکه یې نو د عبدالرحمن خان حکومت په رسمیت وپېژانده، کابل یې امیر ته تسلیم او د خپلو قواوو په وتلو یې پیل وکړ.

کله چې امیر عبدالرحمن خان په (۱۸۸۰ز) کال کې د دولت چارې ترلاسه کړې، له ډېرو سختو حالاتو سره مخامخ و، ځکه چې د افغانستان خلکو د انګلیسانو د حملو له امله ډېر زیانونه لیدلي وو. د بیلګې په توګه په افغانستان کې اداري نظم او مرکزي حکومت له منځه تللی و او ملکي او پوځي جوړښت ویجاړه شوی وو. د افغانستان په مهمو ښارونو کې د صنعت او کسبونو، زراعت او مالدارۍ مرکزونه او د اوبو لګولو سیستم زیانمن شوی و او ملي اقتصاد او فرهنګ په ټوله مانا له منځه تللی او په ټول هیواد کې ملوك الطوایفي رامنځ ته شوې وه. د خانانو او ملاکینو له خوا درنې او ملا ماتوونکې مالیې پر بزګرانو وضع شوې وې، چې بیوزلو خلکو یې د ورکولو توان نه درلود.

امیر عبدالرحمن خان د دې لپاره چې پر ټولو ستونزو بریالی شي. دوه پروګرامه یې ترلاس لاندې ونیول، د یوه مرکزي سراسري دولت جوړول او بل په اداري او پوځي برخو کې اصلاحات. امیر عبدالرحمن خان د خپلو اصلاحاتو په تطبیق کې دومره جدي و، چې هیڅ ډول خنډ یې د خپلو اصلاحاتو په تطبیق کې په پام کې نه نیوه.

امیر عبدالرحمن خان د خپل نوی تشکیل د جوړولو لپاره د امیر شیرعلي خان د وخت د کابینې تشکیل ونه مانه، ځکه چې پر هیچا یې باور نه درلود. په دولت کې یې خپلواکې اداري جوړې کړې او په خپله د صدارت، دفاع، داخلې، بهرنیو چارو وزارت او د ټولو وزارتونو په راس کې و. دولتي مامورینو په خپلو چارو کې درانه مسؤلیتونه درلودل، ترڅو خپلې دندې ښې ترسره کړي. چې پرته له دې د جدي پوښتنې لاندې نیول کیدل.

امیر عبدالرحمن د ۱۸۸۵- ۱۸۸۶ز کلونو تر مینځ په اصلاحاتو لاس پورې کړ. په پوځي برخه کې یې ۹۶ زره کسیز وسله وال منظم پوځ جوړ کړ، چې سپاره او پیاده قطعات یې درلودل او د پوځ د سپاهیانو ترڅنګ یې د خانانو له زامنو څخه یو بل ځواک جوړ کړ، چې د شاهي ګارد یا (بای بچه ها) په نامه یادیدل. د مال شمېرنې، پوستې، رهدارۍ (پاسپورت) کوتوالي (امنیه او پولیس) د مالیاتو د حصول،

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاش، سکوکو او په لسګونو نورو فرعي ادارو دفترونه يې جوړ کړل، د نوموړو فعالیتو تر څنګ د امیر عبدالرحمن پروګرامونه په لاندي درې برخوکې خلاصه کیږي.

الف- د داخلي شورشونو له منځه وړل: په مخکې لوست کې یاده شوه کله چې امیر عبدالرحمن خان سلطنت ته ورسید، افغانستان د انګلیسانو تر یرغل لاندې و او مرکزي دولت شتون نه درلود. د افغانستان په ډیرو سیمو کې ملوك الطوایفي وه، نو خلك په داسې حالت کې اوسیدل چې په ټولنه کې خوندیتوب، قانون او عدالت نه و او خلك له ډیرو ستونزو سره مخ وو. د امیر عبدالرحمن خان یوه مهمه موخه دا وه چې یو مرکزي حکومت جوړ کړي، ترڅو قانوني دولت تشکیل او ملوك الطوایفي له منځه یوړل شي، ځکه د داسې حالت دوام خطرناکې پایلې درلودې، حتی د دې ویره وه، چې افغانستان تجزیه شي، ځکه نو امیر عبدالرحمن خان دې کار ته جدي پاملرنه وکړه. څرنګه چې سیمه ییزو حکمرانانو خپلې ګټې په خطر کې لیدې، نو ځکه نوی جوړ شوی حکومت په ټول افغانستان کې له یولړ شورشونو او مخالفتونو سره مخامخ شوه. لکه د بلخ، هزاره جاتو، منګلو، بلوڅانو، کروخیلو، پنجشیریانو، نجرابیانو، څدراڼو، جمشیدیانو او د میمنې د خلکو پاڅونونه او شورشونه چې په یادو شویو ځایونو کې د قوې په استعمال سره له منځه لاړل او ټول ولایتونه د مرکزي حکومت تر کنترول او واک لاندې راغلل.

ب- د نورستان الحاق:نورستان د افغانستان په شمال ختیځ کې یوه صعب العبوره سیمه ده، چې د هندوکش یوه ډیره ګوښه لمنه ده. پخوانی نوم یې (بلور یا بولر) دی، چې پخوا د کافرستان په نامه یادېده. د ډیورنډ تر معاهدې دمخه، چې په وروسته لوست کې به د هغې په اړه معلومات درکړل شي، (چترال) او (ګلګت) له نورستان سره یوځای وو او پراخه سیمه یې تشکیلوله. یوناني سکندر، ګورکاني امیر تیمور او ظهیرالدین محمد بابر غوښتل چې دې سیمې ته لار پیدا کړي، خو د سړې هوا، سختو درو او له واورو څخه ډکو غرونو له امله ونه توانېدل چې هلته لاړ شي. د دې ځای خلك بت نمانځونکي وو، د خپلو نیکونو دین او روسوم یې ساتلی او سیمه ییزه خپلواکي یې درلوده.

په ۱۸۹۱ ز کال کې امیر عبدالرحمن خان دې سیمې ته متوجه شو. سپاه سالار غلام حیدر خان څرخي ته یې چې د ننګرهار او لغمان قوماندان او والي و، هدایت ورکړ چې نورستان ته د تګ یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدمه جوړه کړي. لومړی غلام حیدر خان څرخي د نورستان د یوځایوالي لپاره د مواصلاتي لارو د جوړولو اقدام وکړ او د نورستان خلکو ته یې ابلاغ کړه چې حکومت ستاسې د یوې سیمې څخه بلې ته تګ راتګ د اسانتیا لپاره د لارو په جوړولو سره ستاسې ستونزې راالروي. پخوا له دې چې سپهسالار نورستان ته تګ پیل کړي، خپل عسکر یې په بریکوټ کې ځای پر ځای کړل او د نورستان له خلکو سره یې نیکې اړیکې ټینګې کړې. خلکو له هغه سره تګ راتګ پیل کړ او یوشمیر خلک د اسلام په دین مشرف شول. خو د (کافور) او ځینو نورو سیمو خلکو اسلام ونه مانه، خو د دولت تابعیت یې قبول کړ.

په ۱۸۹۶ز کال کې سپهسالار څرخي تر اسمار او د نورستان تر خولې پورې سړک جوړ کړ او بله لاره د نورستان څخه تر بدخشانه پورې بشپړه شوه. د سړک تر جوړېدو وروسته نوموړي خپل عسکر نورستان ته داخل کړل. د عسکرو په رسیدو سره د نورستان خلک دوه ډلې شول. لومړۍ ډلې د سپهسالار اطاعت وکړ او دویمې ډلې په دفاع پیل وکړ او غرونو ته وختل. په هغه سخته جګړه کې چې د نورستان د ساتونکو او دولتي ځواک ترمنځ په (کلوم) کې پیښه شوه، ۲۰۰ کسه دولتي عسکر په کې ووژل شول او (۲۳۰۹) کسه ژوندي ونیول شول چې په عزت سره کابل ته یوړل شول او هغوی ته خوراک، پوښاک او د اوسیدو ځای په پام کې ونیول شو. د دولت قواوو د نورستان ډېر ځایونه ونیول، چې امنیت یې په کې ټینګ کړ. بتخانې ورانې شوې او پر ځای یې د جوماتونو جوړول پیل شول او د ۱۹ په شاو خوا کې د لرګیو مجسمې او یوشمیر غشي او لیندۍ کابل ته راوړل شول. له لوګر، لغمان، پروان او کاپیسا څخه د دیني علومو ښوونکي نورستان ته یوړل شول، ترڅو د نورستان خلکو ته اسلامي زده کړې، زده کړي، د نورستان ټول سفر او فتحې اته میاشتې ونیولې. ځکه چې په لومړیو کې دا فکر کیده چې د نورستان نیول به ډېر وخت وغواړي، خو د سپهسالار غلام حیدر خان د پوهې او تدبیر له امله نورستان له مرکزي حکومت سره یوځای او خلک یې د اسلام په سپیڅلي دین مشرف شول او له کافرستان څخه یې نوم په نورستان بدل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- د پنجدې نيول:

د افغانستان په شمال کې روسي امپراتورۍ، برتانوي هند په ختيځ او سهيل کې، او ايران په لويديځ کې موقعيت درلود. امير عبدالرحمن خان به تل د برتانوي هند او تزاري روسيې له خوا له تهديد سره مخ و.

سردار محمد ايوب خان او سردار محمد اسحق خان د امير دوه دښمنان چې لومړنی يې انګليسانو او دويم يې روسانو حمايه کاوه. که څه هم د ايران دولت د امير لپاره د فشار وسيله نه وه. خو دا يو رواج ګرځېدلی و، چې ناراضي سردارانو به ايران ته پناه وړله. خو امير له روسيې سره د اړيکو په برخه کې له احتياط څخه کار اخيسته او هڅه يې کوله چې له روس سره ټکر ونه کړي. د افغانستان دولت د برتانوي هند او تزاري روسيې ترمنځ د بفر (Buffer) يا حايل حيثيت درلود. د مرکزي آسيا د سيمو تر نيولو وروسته به روسانو بهانې جوړولې او غوښتل يې چې د افغانستان سيمو ته مخکې تګ وکړي. د روسانو لومړنی حرکت (مرو) ته د شپږ زره روسانو راوړل وو. د ۱۸۸۵ زکا ل د مارچ په مياشت کې اوضاع دومره خرابه شوه چې د انګليسانو ملکې د روس له تزار سره تماس ونيو او له تزار څخه يې وغوښتل چې د افغاني او روسي عسکرو د جګړې مخنيوی وکړي او په انګليسي حکومت کې مخالفو ګوندونو پر حکومت انتقاد وکړ چې د روسانو د مخکې تګ مخه ولې نه نيسي. په همدې وخت کې روسانو افغاني عسکرو ته اخطار ورکړ چې د (کشک) په سيمه کې خپل سنګرونه پريږدي. انګليسانو د روسانو د يرغل په وړاندې ځان بې تفاوته کړ او روسانو پر پنجدې يرغل وکړ. جنرال غوث الدين خان په مېړانه وجنګېده، تر هغې چې له خپلې لرې قوې سره ووژل شو او پنجده روسانو ونيوله.

امير عبدالرحمن تر ۲۱ کالو پاچاهی د ۱۹۰۱ کال د اکتوبر په لومړۍ نېټه د ۷۱ کالو په عمر د نقرس د ناروغی له امله له نړۍ سترګې پټې او د کابل په بوستان سرای اوسني زرنګار پارک کې خاورو ته وسپارل شو. د هغه د حکومت پر وخت، په خواشينی سره د ښوونې او روزنې، کلتور او صنعت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه کې کوم کار ونه شو. او هغه ملوک الطوایفي چې د مرکزي دولت او اداري نظام له منځه تللو او د انګلیسانو د یرغلونو له امله منځ ته راغلې وه، له منځه یوړل شوه، خو په خواشینۍ سره د ډیورنډ د معاهدې د لاسلیک له امله افغانستان په ختیځ او سهیل کې د خپلې ځمکې یوه برخه له لاسه ورکړه.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د امیر عبدالرحمن خان د قدرت ته د رسیدو او دویمه ډله دې د نورستان د یوځایوالي په اړه مباحثه وکړي.

پوښتنې:

۱. روسانو پنجده څنګه ونیوله؟
۲. د بفر (Buffer) پالیسي د کومو هیوادونو له خوا په افغانستان کې عملي شوه؟
۳. امیر عبدالرحمن خان په کوم کال کې سلطنت ته ورسید؟
٤. د امیر عبدالرحمن خان شخصیت په لنډه توګه معرفي کړئ.

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د امیر عبدالرحمن خان د اصلاحاتو او د اداري نظام د ټینګښت په اړه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معاهدو لاسلیک

د امیر عبدالرحمن مجبوریتونه، د ډیورنډ تړون او د هغه پایلې په دې لوست کې څرګندیږي چې ورسره به پیژندګلوی تر لاسه کړئ.

د ډیورنډ معاهده: مخکې له دې څخه چې انګلیسان د ډیورنډ تړون مطرح کړي، د افغانستان په ختیځو او سهیلي پولو کې اوضاع مغشوشه کړه، د قومونو او قبایلو په منځ کې یې روپۍ او وسلې ویشلې خلک به یې په جګړې اچول او بیا به یې په دې بانه چې منځګړیتوب کوي او تشنج له منځه وړي، نو ځان به یې د یوه خیرخواه او مصلح په توګه معرفي کاوه او د امیر عبدالرحمن خان او د افغانستان د دولت د بې اعتباره کولو لپاره به یې له ډول ډول دسیسو او پروپاګنډ څخه کار اخیسته.

په ۱۸۹۳ز کال کې یو شپږ کسیز هیئت چې مشري یې د بریتانیا د بهرنیو چارو سکرتر (مارتیمر ډیورنډ) کوله او (الیس، ډاکتر فن، سمیت، مکمهان، ډانلډ او کلارک) په کې شامل وو، د خیبر له لارې افغانستان ته راغلل. په داسې حال کې چې انګلیسي قواوې د افغانستان په ختیځو او سهیلي پولو کې ځای پر ځای شوې وې، یاد شوی هیئت له امیر عبدالرحمن خان سره د حشمت خان په باغ کې لنډه کتنه وکړه او د خبرو په پیل کې یې پرته له سریزې او په ډېره جدي توګه امیر عبدالرحمن خان ته وویل چې امیر مجبور دی چې ترتیب شوی تړون لاسلیک کړي، په بل صورت کې به د دواړو دولتونو ترمنځ اړیکې پرې او بیایي جګړه پیل شي. امیر په ډېر سخت حالت کې راګیر شو او د امیر تیروتنه دا وه چې د مذاکراتو او د هغه د متن په اړه یې د افغانستان خلکو ته معلومات ورنه کړل او د معمول په څیر پرته د خلکو له رایې او نظره یې یاده شوې معاهده لاسلیک کړه.

د ډیورنډ د کرښې مواد:

۱. د افغانستان ختیځ او سهیلي سرحد له واخان څخه پیل شوی او د ایران تر سرحده دوام پیدا کوي، چې په ترتیب شوې نقشه کې ښودل شوی او د نوموړي تړون سره ضمیمه ده.

۲. د برتانوي هند دولت په هغو ځمکو کې چې په افغانستان پورې اړه لري، هیڅ وخت لاسوهنه نه

کوي او د افغانستان دولت هم د هندوستان په ځمکو کې لاسوهنه نه کوي.

۳. د (اسمار سیمې او پورته سیمه يې د چنگ تر سيمې پورې) په افغانستان پورې اړه لري او د افغانستان دولت هيڅ وخت د (سوات، باجوړ، چترال او ارنوی سیمه کې) مداخله نه کوي او د (برمل) بشپړ سیمه په افغانستان پورې اړه لري او د افغانستان حکومت د (وزیرو او داوړو) په سيمو ادعا نه شي کولای.

٤. ياده شوې سرحدي ليکه به د بريتانوي او افغاني هيئت په واسطه له نقشې سره سمه په نښه شي.

۵. د چمن په سیمه کې چاوڼۍ (پوځي مرکز) چې نوی جوړ شوی او د اوبو هغه برخه چې په (سرکي ننګي) کې چې افغانستان مخکې خريداري کړې، له هغې څخه تير او د بريتانيا دولت ته دې وسپاري. په دې سیمه کې به د جلاوالي ليکه په لاندې ډول وکښل شي، د خواجه عمران د غره د سلسلې له سر څخه (شاه کوتل) ته نږدې چې د انګريز ملکيت دی، داسې امتداد لري چې (مرغه چمن) او (شيراوبه Shiroba) چينه مستقيماً د (نوي چمن کلا) او افغاني تانې چې په (لشکروند) مشهوره ده، په منځ کې تيريږي. وروسته ياده شوې ليکه مستقيماً د (ريل سټيشن او د بلاک د کوځې په منځ کې تيريږي او بيا د سهيل لوري ته تاويږي چې خواجه عمران د غرونو لړۍ په کې شامليږي او د (ګواشه Gowasha) تانه د انګريز په ملکيت کې راځي او هغه لاره چې د (شوراوک) په لوري د (ګواشه) سهيل او لويديځ ته ځي، په افغانستان پورې اړه لري، برتانيه به د دې لارې تر نيمايي پورې مداخله نه کوي.

٦. د دې ژمنليک شرايط د برتانيې او افغانستان ترمنځ د قبول وړ دي، کله چې پر کومه فقره کوچنی اختلاف پيدا شي، د دوستانه خبرو له لارې به حل او فصل شي.

۷. څرنګه چې د هند برتانوي دولت د جناب امير صاحب د هغه نيک نيتی څخه چې د هند د برتانوي دولت په برخه کې لري پوره ډاډمن دی، نو هيله لري چې افغانستان د خپلواکۍ په حالت کې ووينې او کله چې افغانستان غواړي، چې وسله رانيسي، د برتانيې دولت کوم اعتراض نه لري او هم د دې قرارداد د لاسليک له امله چې افغانستان ته به هر کال دولس لکه روپۍ ورکول کيدې، د دې تړون له لاسليک څخه وروسته شپږ لکه نورې اضافه کيږي.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي او د ډيورنډ د معاهدې پرګټو دې يو له بله سره خبرې او اترې وکړي او پايله دې د ډلو د استازو په واسطه ټولګي کې وړاندې شي.

پوښتنې:

۱. د ډيورنډ معاهده د کومو شخصيتونو ترمنځ لاسليک شوه؟

۲. د ډيورنډ معاهده په کوم کال ترسره شوه؟

د ټولګي څخه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنګيانو څخه د ډيورنډ د معاهدې د پايلو په برخه کې معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر حبیب الله خان سلطنت (۱۹۰۱ - ۱۹۱۹ زیږدیز)

امیر حبیب الله خان

د امیر حبیب الله خان واک ته د رسیدو، د نوموړي د حکومت مهمې کړنې او د هغه د قتل لاملونه هغه مطالب دي چې په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

سردار حبیب الله خان د امیر عبدالرحمن خان زوی و. کله چې امیر عبدالرحمن خان د امیر شیرعلي خان له خوا د کابل او غزني ترمنځ په شش گاو (شیږ قلاع) کې ماتې وخوړه، په بخارا کې یې پناه واخیسته او سردار حبیب الله خان په ۱۸۷۲ زکال په سمرقند کې وزیږید. هغه په ۲۸ یا ۲۹ کلنۍ کې په ۱۹۰۱ زکال د پلار له مړینې وروسته واک ته ورسید.

امیر حبیب الله خان په طبیعي توگه آرام، هوښیار، نوښتگر او د پرمختگ پلوی وه. که څه هم له عیش, عشرت او له مجلل دربار سره یې مینه درلوده. امیر حبیب الله خان د واکمنۍ پر وخت په خو خبرو کې خرگند شو. په لومړیو کې یې په خپله وینا کې خلکو ته وویل: افغانستان اسلامي تولنه ده او اسلامي ارزښتونه دې په کې رعایت شي. لکه څنگه چې یې د کابل د خرابات په سیمه کې د رقاصو په نڅا بندیزو لگاوه او دغه عمل یې غیر شرعي وباله او د مجرمینو په جزایي قانون

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې يې هم بدلون راوست. د بيلګې په توګه، د جرم د کولو په صورت کې د بدن د غړيو غوڅول منع شول او په بدل کې ورته مختلف بنديتوبونه وټاکل شول، خو د هغوی د آزادۍ په اړه يې عمل ونه کړ. ړندول، د غلامانو او وينځو پلورل منع شول. له څلورو څخه ډيرې ښځې په نکاح کول يې غير شرعي اعلام کړل.

امير حبيب اله خان يو فرهنګي څيره وه. او ټنګار يې کاوه چې ټولنه پرته د ښوونې او روزنې څخه پرمختګ نه شي کولای. هغه کار چې د هغه په وخت کې ترسره شو، د معارف بنسټ ايښودنه او د نوي فرهنګ معرفي وه. په ۱۹۰۳ز کې لومړنی ښوونځی د حبيبيې د ليسې په نامه جوړ شو. چې په دې ښوونځي کې پر ديني مضامينو سربيره نور مضامين لکه تاريخ، جغرافيه، رياضي، کيميا، فزيک، هندسه، مثلثات، حکمت او حفظ الصحه تدريسيدله او يو څو نور لومړني ښوونځي د ښار په ځينو برخو کې هم جوړ شول.

په پوځي برخه کې هم د حربي په نامه ښوونځی جوړ شو، چې پر علمي مضامينو سربيره ارکان حرب په کې هم تدريسيده، چې د نومړو مضامينو درس د هندي، ترکي او افغاني استادانو په وسيله ورکول کيده. د لومړي ځل لپاره داسې يوه مطبعه جوړه شوه چې ماشينونو يې د بخار د قوې په وسيله فعاليت کاوه، چې په نوموړې مطبعه کې ځينې دولتي لايحې او اخبار چاپيده. دوه اخبارونه د لومړي ځل لپاره د (سراج الاخبار) او (سراج الاطفا ل) په نامه تآسيس شول، چې مسؤل مدير يې محمود طرزي و او د هغه د نظر لاندې ياد شوي اخبارونه چاپيدل، چې خلکو ته د انګيزې په ورکولو او خپلواکۍ غوښتنې د حس په لوړولو کې يې مهم رول درلود او محمود طرزي ته د افغانستان د مطبوعاتو د پلار لقب ورکړل شو.

د کابل غزني او کابل جلال آباد او لغمان لاره جوړه شوه او د لومړي ځل لپاره يوشمير موټرې د وړلو راوړلو لپاره له يوې کمپنۍ څخه چې (مدلر) نوميده، له بمبيي څخه دولت خريداري کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هم ځو کسه د موټرو د ترمیم د زده کړې لپاره هندوستان ته واستول شول.

د نساجۍ په برخه کې د وړۍ وبدلو په نامه یوه فابریکه جوړه شوه، چې د بخار د قوې په وسیله یې فعالیت کاوه. په کال کې به یې پنځوس زره عسکرو ته یونیفورم برابراوه او پاتې تولیدات یې بازار ته وړاندې کېدل. د اوبو د برېښنا یوه وړه فابریکه په جبل السراج کې جوړه شوه. د تولید کچه یې لږه وه، چې یوازې ارګ یې روښانه کاوه. وروسته یې توربینونه ډېر شول چې د کابل ښار ته یې برېښنا ورکوله. د کرنې په برخه کې د هغو ځمکو لپاره چې اوبه یې لږې وې، یوشمیر بندونه او نهرونه جوړ شول.

د امیر حبیب الله خان د سلطنت مهمې پېښې د ځدراڼو، منګلو، احمدزیو او د کندهار د خلکو پاځونونه وو، چې دا پاځونونه د دولت په لوړ تدبیر سره غلي شول. نړیواله پېښه چې د امیر حبیب الله د حکومت سره هم مهاله وه لومړۍ نړیواله جګړه وه. د آلمان د حکومت یو هیئت افغانستان ته راغی او د دواړو هېوادونو په دوستۍ یې ټینګار کاوه، ترڅو په دې وسیله افغانستان د (محور) دولتونو یانې له هغو دولتونو سره چې له آلمان سره ملګري وو، یوځای کړي. او انګریزانو له دې څخه ویره درلوده چې افغانستان له محور دولتونو سره یوځای نه شي. ځکه یې نو له روسانو سره معاهده وکړه چې د یادې شوې معاهدې پر بنسټ افغانستان په لومړۍ نړیوالې جګړې کې خپل ناپیلتوب اعلان کړ.

امیر د خپل سلطنت په ورستیو کلونو کې د خلکو، روښانفکرانو او مشروط غوښتونکو کرکه خپل ځان ته را وپاروله. چې په دې توګه د هغه د حکومت د سقوط زمینه برابره شوه.

د ۱۹۱۸ز کال په پای کې امیر د خپلو ټولو درباریانو سره د تفریح لپاره له جلا ل آباد څخه د ماهیانو د ښکار لپاره د لغمان (کله ګوش) ته ولاړ او هلته د فبرورۍ د میاشتې په شلمه شپه د یوه نامعلوم کس له خوا د تومانچې په ډز ووژل شو. جسد یې جلال آباد ته یوړل شو او خاورو

ته وسپارل شو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي لومړی ډله دې د امیر حبیب الله خان واک ته د رسیدو د څرنګوالي په اړه او دویمه ډله دې د نوموړي د شخصیت په اړه خپلو کې خبرې او اترې وکړي او پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. امیر حبیب الله خان په کوم کال کې سلطنت ته ورسید؟
۲. لومړنی جریده په کوم نامه او په کوم کال خپره شوه؟
۳. لومړنی د اوبو بریښنایي فابریکه چیرته او په څومره ظرفیت یې په فعالیت پیل وکړ؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د امیر حبیب الله خان د اصلاحاتو په برخه کې له مشرانو او لویانو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مشروطیت نهضتونه

د مشروطیت غوښتونکو غورځنګونه را منځ ته شول، موخې یې څه وې او کومې راتلونکې سره مخ شول په دې لوست کې به ورسره پېژندګلوي تر لاسه کړئ.

د امیر حبیب الله د سلطنت په پیل کې د لومړي ځل لپاره معارف تاسیس او نوی فرهنګ پیل شو. یوشمیر محدود ښوونځي جوړ او د نوي فرهنګ د خپراوي په برخه کې دوه ورځپاڼې چاپ او په مطبعه کې د کتابونو چاپول پیل شول.

امیر حبیب الله خان په کال ۱۹۰۵ ز کې له انګریزانو سره د تړون تر لاسلیک وروسته خپل ځان ډاډه احساساوه، خو د هغه تړون له مخې چې د لومړۍ نړیوالې جګړې په پیل کې روس او انګلیس کړی و، انګریزانو دا وېره درلوده چې افغانستان د (محور) د ځواکونو یا د هغو دولتونو سره چې له آلمان سره متحد وو، یوځای نه شي. ځکه نو انګریزانو افغانستان تر خپلې حمایې لاندې راوست، چې له دې سره د افغانستان خپلواکي سلب شوه.

د امیر حبیب الله د سلطنت په لومړیو کې اداري وضع ښه وه او خلکو دا فکر کاوه چې ژر به نوره هم ښه شي. خو وروسته د افغانستان اداري صلاحیتونه د یو څو محدودو کسانو لاسونو ته ورغلل. اداري مراجع ملوثې او اداري فساد خپل اوج ته ورسید او امیر د دربار په عیش و عشرت کې ډوب او د هیواد

له حالته ناخبره و. د ټولنې د پرمختیا ټیټوالی، د خپلواکۍ له منځه تلل، د اداري فساد ډېریدل، بې عدالتي او ملاماتوونکو مالیو د خلکو ستونزې لاپسې ډېرې کړې. روښانفکرانو چې به د هیواد بحراني حالت لیده، نو خوابدي به وو د دې ستونزې د حل په لټه کې شول، چې د افغانستان خلکو ته ځنګه خلاصون ورکړي. په پای کې یې پریکړه وکړه چې د دولت مطلق العناني په مشروطیت بدله کړي.

روښانفکران د دربار د اصلاح غوښتونکو شا اوخوا راټول شول او په دولت کې د اصلاحاتو غوښتونکي شول. د دربار روښانفکران عبارت وو له، محمد ولي خان بدخشاني، میرزمان خان، میر یاربیګ خان دروازي، پادشاه میرخان لوګري، نظام الدین خان ارغندیوال او لعل محمد خان کابلي. وروسته یوه ډله ځوانان لکه جوهرشاه خان، لعل محمد خان، پادشاه میرخان، نظام الدین خان او میرزمان خان له دربار څخه بهر د دیموکراتانو له سیاسي کړۍ سره یو ځای شول. بهرني کتابونه او جریدې به یې ترلاسه کولې او د کورنیو او بهرنیو سیاسي او ټولنیزو مسایلو سره به یې علاقه پیدا کوله. د حبیبیې لیسه د روښانفکران په یوه سیاسي مرکز بدل شوې وه. د روښانفکرانو په منځ کې د راډیکال ډله، یا افراطیون هم وو، چې د کودتاه غوښتونکي هم وو. بلې ډلې روښانفکرانو په یوازې توګه د دربار او حبیبیې لیسې څخه بهر فعالیت کاوه.

د دربار روشنفکرانو د حبیبیې لیسې څخه بهر، او د حبیبیې لیسې ښوونکو او کارکونکو سره ائتلاف وکړ او یو سیاسي ګوند یې د (جمعیت سري ملي) په نامه جوړ کړ، چې د نوموړي ګوند په مرامنامه کې د مطلق العنان حکومت بدلون په مشروطیت، د خپلواکۍ ګټل، متوازن معارف او په افغانستان کې د نوي فرهنګ خپریدل شامل و.

یاد شوی ګوند په یو لس کسیزه ډله دګوند د مؤسس او مشر په وسیله وویشل شو. د دې لپاره چې دګوند فعالیتونه ښکاره نه شي، دګوند غړیو یو بل حتی نه پیژندل. ګوندې جلسې به په ډېره پټه توګه د میلمستیا په نامه د ډلو د مشرانو له خوا جوړیدې او په جلسو کې به دګوند د چارو په برخه کې پریکړې کېدې. عمومي جلسې به تر اوږدې مودې وروسته کېدې او نوې پریکړې به په کې ترسره کېدې.

دګوند د یوې غوره کړې رئیس تاج محمد خان بلوڅ پغماني و جوهرشاه خان غوربندي او میر سید قاسم خان لغماني او دګوند د هندي مسلمانانو غړي، چې ټول یې د حبیبیې د لیسې ښوونکي وو، دګوند په یوې جلسې کې یې پریکړه وکړه، مخکې له دې نه چې امیر دګوند له شتون څخه خبر شي، باید هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وهڅول شي چې پخپله د فرهنګ په خپريدو او د سرتاسري معارف په خپراوي کې همکاري وکړي. له تاج محمد خان سره دګوند د مرامنامې يوه کاپي وه، چې له نورو اسنادو سره يې په خپل کور کې ساتله. ورور يې محمد شريف چې د سياسي افکارو د مخالفينو له ډلې او د دولت له پلويانو څخه ګڼل کېده، له تاج محمد خان سره په يوځاى کې اوسيده. نوموړي هغه مصوبه د تاج محمد خان له اسنادو څخه ترلاسه کړه او هغه يې امير حبيب الله ته وړاندې کړه.

د ۱۹۰۹ز کال په ژمي کې کله چې امير په جلال آباد کې په تفريح بوخت و، محمد عظيم خان د حربي فابريکې کارمند او د شهزاده کبير خان خصوصي ښوونکی ملا منهاج الدين، دګوند د ټولو غړيو فهرست ترتيب او له يو راپور سره يوځاى امير حبيب الله خان ته وړاندې کړ او په راپور کې داسې ويل شوي وو، چې د (حزب سري ملي) هدف د امير وژنه او د مشروطه حکومت جوړول دي او په کابل کې داسې آوازه خپره شوې وه چې دا هرڅه د هغو هنديانو په وسيله رامنځ ته شول چې دګوند په دننه کې وو. خلکو دا استدلال کاوه چې دګوند هندي غړيو غوښتل چې لومړی د مشروطيت او خپلواکی غوښتنی نهضت له منځه يوسي او بيا افغانستان د انګليسانو په ګټه وروسته پاتې کړي او امير د معارف د تآسيس او د نوي فرهنګ د خپريدو څخه زړه ماتی کړي. او په ياد شوي فهرست کې هغه مشروطه غوښتونکي چې د افغانستان په تاريخ کې د لومړي ځل لپاره راښکاره او څلويښت کسه وو، په خواشينی سره اعدام او بنديال شول. وروسته له څه وخته ځينې يې آزاد شول، خو مشروطه غوښتونکي په ټوله مانا ونه ټکول شول، بيا يې وړی ډلی جوړی کړې، چې په پټه يې فعاليت کاوه.

په (۱۹۱۸ز) کې د مشروطه غوښتونکو تر ټکولو وروسته (عبدالرحمن لودين) د سراج الاخبار محرر او دګوند غړي چې راډيکال يا افراطي شخص و، د امير حبيب الله خان د کليزې په شپه په شوربازار کې د قاضي کوڅې د يوه دوکان په بام له تومانچې سره کمين نيولی و او د امير د سپرلی موټر ته يې انتظار کاوه (په هغه وخت کې شاه معمولاً د جشن او د کابل په چراغان شپو کې د ارګ له بازارونو او د شوربازار له چوک څخه تيريده) همدا چې د امير موټر د دې دوکان تر څنګ راورسيد، عبدالرحمن د امير په موټر ډز وکړ، خو کارتوس د موټر په پورته ځاى ولګيد او موټر په چټکی تير شو او امير وژغورل شو. په سبا شپه عبدالرحمن لودين امنيتي قواوو ونيو او په ارګ کې زنداني شو. امير د هغه او د ملګرو د اعدام مسؤوليت په غاړه وانه خيست او د ۱۹۱۹ز کال په سياسي اوښتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې عبدالرحمن لودین له نورو روښانفکرانو سره یوځای له زندان څخه آزاد شول او د امانیه دورې په مامورینو کې مقرر شو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د مشروطیت د زمینو د رامنځ ته کېدو او دویمه ډله دې د دې نهضت د موخو په برخه کې یو له بل سره خبرې وکړي او پایله دې یې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

۱. د مشروطیت نهضت چا رهبري کاوه؟

۲. د دې نهضت مشهور غړي څوک وو؟

۳. امیر حبیب الله خان د دې نهضت له موخې څنګه خبر شو؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې منابعو او ماخذو ته په لاس رسي سره د نهضت د ناوړه ټکوني په اړه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړۍ څپرکي ارزونه

له یوې اوږدې مودې وروسته افغانستان د بهرنیانو د لاسوهنو له امله تجزیه او وویشل شو. خو په ۱۷٤۷ز کال کې د افغانستان د دولت مؤسس احمدشاه بابا په وسیله جوړ شو. کرنه او مالداري چې د افغانستان د اقتصادي منابعو څخه وه، ډیره زیانمن شوی وه، چې د مرکزي دولت تر جوړېښت وروسته یې یوځل بیا وده وکړه او دودیزو صنایعو چې د خلکو ورځنۍ اړتیاوې یې پوره کولې، یوځل بیا په فعالیت پیل وکړ. سوداګري رامنځ ته شوه او اقتصادي وضع ښه شوه. عنعنوي ښوونه او روزنه په مدرسو او جوماتونو کې ترسره کېده، چې یوشمیر مدرسې په ټول افغانستان کې جوړې شوې او (٤٥) کاله یې د احمدشاه بابا او د هغه د زوی تیمورشاه د سلطنت په دوران کې په ټول افغانستان کې رواج درلود. خود نوي فرهنګ د خپراوي په برخه کې د ابدالیانو د سلطنت تر پایه کوم ګام وانه خیستل شو.

له ۱۸۳۹- ۱۸٤۲ زکاله پورې افغانستان د انګریزانو تر یرغل لاندې راغی او بیا په افغانستان کې د انګریزانو تر ماتې وروسته د وزیر فتح خان د ورونو د بې اتفاقۍ له امله د امیر شیرعلي خان د سلطنت تر پایه پورې په هیواد کې ګډوډي او ملوك الطوایفي حاکمه شوه. خو د امیر شیرعلي خان د سلطنت په وخت کې مرکزي دولت جوړ او اجرائیه قوه چې صدراعظم، کابینه او نورې دولتي اداري یې درلودې منځ ته راغله. د زراعت، مالدارۍ، صنایعو او کلتور په برخه کې اصلاحات رامنځ ته شول. عنعنوي معارف په عصري معارف بدل شو. پوځ جوړ شو او اقتصادي حالت وده وکړه. د امیر محمدیعقوب خان د سلطنت په وخت کې انګریزانو د دویم ځل لپاره پر افغانستان یرغل وکړ او د امیر شیرعلي خان د وخت اداره او اصلاحات له منځه لاړل. ملوك الطوایفي رامنځ ته شوه. د بې نظمۍ له امله اقتصادي منابعو زیان ولید او خلك له ډیرو ستونزو سره مخامخ شول.

په ۱۸۸۰ز کې امیر عبدالرحمن خان سلطنت ته ورسید. هغه لومړی سل زره کسیز پوځ جوړ کړ او د یو قوي مرکزي دولت بنسټ یې کېښود او ټول افغانستان یې د مرکزي دولت تر ولکې لاندې راوست. انګریزانو امیر او د افغانستان دولت ته ډیرې دسیسې جوړولې، ترڅو په پای کې یې پر امیر د ډیورند کرښه تحمیل او لاسلیك کړه، چې د هغې له امله د افغانستان له بدن څخه ځینې برخې جلا شوې.

د امیر حبیب الله خان د سلطنت په موده کې تر یوې کچې پورې معارف او د نوي کلتور خپریدو ته پاملرنه وشوه. اقتصاد پر مختګ وکړ مواصلاتي لارې، بندونه او نهرونه جوړ شول. د ورلو راوړلو لپاره یوشمیر موټر له یوې انګلیسي کمپنۍ څخه خریداري شول او د کابل جلا ل آباد او لغمان ترمنځ تیلیفون جوړ شو. د نساجۍ فابریکې د بخار د قوې په وسیله په کار پیل وکړ. د جبل السراج بند د کابل د ښار د روښانه کولو لپاره په کار پیل وکړ. یوه مطبعه جوړه شوه چې دوه ورځپاڼې او کتابونه په کې چاپیدل او روښانفکران په دربار او د حبیبیې په ښوونځي کې راټول شول چې موخه یې د دیموکراسۍ او د مشروطیت رامنځ ته کول وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

د خپلواکۍ له ګټلو څخه د جمهوریت د نظام تر پایه پورې

۱۹۱۹ - ۱۹۷۸ زېږدیز

د څپرکي موخې

۱- د استعمار په وړاندې د ملي پاڅونونو او خپلواکۍ د لاسه ته راوړلو له مفاهیمو سره آشنا کېدل
۲- د نظامنامو او اصولنامو له ماهیت سره پېژندګلوي.
۳- د خپلواکۍ په لاس ته راوړلو کې د شاه امان الله خان دونده سره پېژندګلوي.
٤- پر افغانستان باندې د دویمې نړیوالې جګړې د ناوړه اغېزو سره پېژندګلوي.
۵- د سردار محمد داؤد خان د صدارت په وخت کې د رغاوني له پلانو سره پېژندګلوي.
٦- د دیموکراسۍ د لسیزې او دهغې د لاسته راوړنې سره پېژندګلوي
۷- په جمهوریت باندې د سلطنت بدلېدل او په اړه یې معلومات.
۸- د استعمار د سیاست د ماهیت په تحلیل پوهېدل.
۹- د نقشې له مخې هغه ځایونه چې انګریزان په لومړۍ جګړه کې هلته مشیت ول د نښه کولو مهارت.
۱۰ د تاریخي نقشو او اطلسونو څخه دګټه پورته کولو مهارت.
۱۱-د اصولنامې او قوانینو تحلیل او تفسیر.
۱۲ د سیاسي بدلونونو په لاملونو باندې پوهېدل او درک کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هيواد په خپلواکۍ کې د امان الله خان ونډه (فبروري ۱۹۱۹ - جنوري ۱۹۲۹ زیږدیز)

د امان الله خان شخصیت، واک ته د رسیدو څرنګوالی، د خپلواکۍ په تر لاسه کولو کې د هغه ونډه او هغه تړونونه چې له انګریزانو سره لاسلیک شول چې د هغه له امله د افغانستان خپلواکي په رسمیت وپیژندل شوه په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

شاه امان الله غازي

د ۱۹۱۹ زیږدیز کال د فبروری په ۲۱ مه امیر حبیب الله خان د لغمان د کله ګوش په ښکار ځای کې ووژل شو او د وژلو پر دویمه ورځ ورور یې نصر الله خان په جلا ل آباد او زوي یې امان الله خان په کابل کې د پاچاهۍ اعلان وکړ. په دې توګه په یو وخت هېواد کې دوه حکومتونه منځ ته راغلل. څرنګه چې له امان الله خان سره د خلکو او در باریانو مینه او ملاتړ زیات و، نو د نصرالله خان په پرتله یې د هغه موقف پیاوړی کړ، څکه نو نصرالله خان د پاچاهۍ له ادعا لاس واخیست امان الله خان د چاپ شویو اعلامیو له لارې خپله پاچاهي او د هیواد د خپلواکي په اړه خپلی موخې او تګلارې د افغانستان خلکو ته داسې څرګندې کړې:

«ای د افغانستان معظم ملته! د پلار د شهادت پر وخت په کابل کې د سلطنت وکیل وم او اوس مې د خدای (ج) په توکل او د هغه پر رسۍ باندې د منګولو لګولو له کبله د امانت دروند پیټی په غاړه واخیست. کله چې زما لوی ملت د شاهي تاج زما پر سر کېښود، نو ژمنه مې وکړه، چې باید د افغانستان دولت د نړۍ د نورو خپلواکو هېوادونو په څېر په دننه او بهر کې یو خپلواک هېواد وي. د افغانستان ملت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد په داخل کې بشپړه خپلواکې ولري او له هر ډول ظلم او تیری څخه خوندي او خلك باید یوازې د قانون منونکي وي او بس. بیگار او اجباري کارونه په ټولو برخو کې منع او لغوه دي، زموږ حکومت به داسې اصلاحات پلي کړي چې ملت او هېواد مو وکړای شي چې د نړۍ د پرمختللو هېوادونو په منځ کې مناسب ځای او خپل مقام تر لاسه کړي. زه به د هېواد د چارو د سرته رسولو په برخه کې مشوره د شا ورهم في الامر د حکم په اساس خپله لار ښود وگرځوم». ای گرانه ملته او تمیز لرونکي قومه! د خپل دین، دولت او ملت په ساتنه کې ویښ او د هېواد د ناموس په ساتنه کې هوښیار اوسئ. زه له خدای(ج) څخه ستاسې، اهل اسلام او ټولو انسانانو لپاره خیر او نېکمرغي غواړم.»

مخکې له دې چې امان الله خان واك ته ورسېږي، لومړی یې د هېواد له ډېر شمېر با رسوخو او روښان فکرو سره اړیکې ټینگې کړې او دویمه دا چې امان الله خان پخپله د اصلاحاتو او نوښتونو مینه وا ل و. دربیم دا چې مخکې له دې چې واك ته ورسېږي، د پلار د واکمنۍ پر وخت یې د سیاسي او ټولنیزو اړیکو لپاره لازم امکانات درلودل.

په بهرني سیاست کې امیر امان الله له پردیو څخه د هېواد د خپلواکۍ او د ځمکنۍ بشپړتیا د ساتنې غوښتونکی و. هغه د خلکو لویې غونډې ته چې د کابل خلك او د پلازمینې پوځیان په کې وو، پر آس سپور پرته له ساتونکو مرادخانۍ ته راغی د خلکو غونډې ته داخل شو. په داسې حال کې چې بې تیکې توره یې تر ملا ځړېدله، خپله مشهوره تاریخي وینا یې واوروله. په دې وینا کې له ډول ډول مسائلو څخه یادونه وشوه، د بېلگې په توگه، د افغانستان بهرنۍ خپلواکي او په داخل کې فردي آزادي، مساوات، وروروليي او برابري، د ملت آزادي او د عدالت او صداقت په څېر مهم مسائل یې د نوي دولت په کړنلاره کې مطرح کړل. د وینا پر مهال د خوشالۍ او شاباسي چغې پورته او په دې توگه نوی دولت منځ ته راغی، چې په لسو ورځو کې د هېواد د ټولو ولایتونو د خلکو ملاتړ یې تر لاسه کړ.

د امان الله خان د مرام اعلان بزگران، مالداران، سوداگران او روښان فکران د نوي حکومت پلوي کړل ، ځکه د هغه مرام توکو د خلکو له غوښتنو سره سمون درلود.

د یوه کس پوځي تنخواه چې ۱۲ روپۍ وه وروسته له دې ۲۰ روپۍ اعلان شوه. دولت د پوځیانو د آرامۍ او اړتیاو دپوره کولو لپاره چې د خپلواکۍ ساتونکي وو، ډېره پاملرنه وکړه. همدا وه، چې د افغانستان شپېته زره کسیز پوځ په ټول هېواد کې له نوي دولت څخه ملاتړ وکړ. کله چې امان الله خان د خپلواکۍ د گټلو لپاره جهاد اعلان کړ، د هېواد مختلفي طبقې متحدې او د ۱۹۱۹ زیږدیز کال د اپریل په دیارلسمه

يې د خپلواکۍ اعلان وکړ.

امان الله خان انګلیسانو ته د افغانستان د خپلواکۍ خبر ورکړ، دا چې د برتانیې دولت دې ته حاضر نه و، چې له خپل استعماري نفوذ څخه تېر شي او د افغانستان خپلواکي په رسمیت وپېژني، په ځواب کې یې یوازې د پلار د مړینې تسلیت ور ولېږه او د خپلواکۍ هیڅ یادونه یې ونه کړه.

امان الله خان د دې لپاره چې د افغانستان د خپلواکي د رسمیت پیژندنې موضوع پلې کړي، افغاني پوځیان یې د برتانوي هند د پولې مختلفو برخو ته ولېږل او ځای پر ځای یې کړل او د افغانستان د سیاسي خپلواکۍ لپاره د افغان او انګلیس دریمه جګړه پیل کړه. د افغاني قواو سوقیات د هېواد په دریو جبهو (خیبر، پکتیا او کندهار) کې پیل شول.

د دارالامان ماڼۍ

الف: د راولپنډۍ د سولې مذاکره د اګست ۱۸- ۱۹۱۹ز کال:

له افغانستان سره د جګړې وروسته انګلیسانو دا غوره وګڼله، چې د افغانستان دولت سره خپلې اړیکې ښې کړي او مسئلې دخبرواترو له لارې حل کړي، ځکه نو د حکومتونو ترمنځ تر یو شمېر لیکونو وروسته د سولې یو هیئت د علي احمد خان په مشرۍ راولپنډۍ ته روان شو او د برېتانیې د هیئت له رئیس سرګرانټ Sir Grant سره یې په کنفرانس کې ولیدل او وروسته له څو غونډو په پای کې د دواړو دولتونو له خوا د سولې پنځه ماده ییزه معاهده لاسلیک شوه. علي احمد خان په دغه لاسلیک کې تېروتنه او د سولې تړون د انګلیسانو په ګټه او د افغانستان په زیان لاسلیک شو.

ب: د مونسوري مذاکره ۱۹۲۰ زېږدیز کال:

څرنګه چې د راولپنډۍ د سولې کنفرانس د افغانستان په زیان لاسلیک شوی و، د افغانستان حکومت د برتانیې له حکومت سره د دویم ځل لپاره د مساوي حقوقو پر بنسټ د یوې معاهدې غوښتنه وکړه، په پای کې د ۱۹۲۰ز کال د مارچ په ۹ مه انګلیسي دولت له امیر څخه غوښتنه وکړه چې یو افغاني هیئت منسوري ته راولېږي. افغاني هیئت د محمود طرزی په ریاست د افغانستان د بهرنیو چارو وزیر، او د برېتانیې د استازې سره خپلې غونډې پیل کړې، نوموړي کنفرانس څه کم درې میاشتې دوام وکړ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله یې ور نه کړه او افغاني هیئت تر سترو او اوږدو مذاکراتو وروسته بې له دې چې قرارداد لاسلیک کړې وي، کابل ته راستون شو.

انګلیسانو ولیدل، چې افغانستان له نورو هېوادونو سره دیپلوماتیکې اړیکې پیل کړې دي، ددې په لټه کې شو تر څو افغانستان ته هیئت ولیږي او خبرې بیا پیل کړي.

ج: د کابل معاهده د نوامبر ۲۲ز- ۱۹۲۱ زیږدیز کال:

برتانوي هیئت د سرهنري دابس په مشرۍ کابل ته راغی او خپلې خبرې یې د افغانستان د بهرنیو چارو له وزیر محمود طرزي سره پیل کړې. خبرې څه کم یو ولس میاشتې اوږدې شوې، څرنګه چې د دواړو خواو غوښتنې یو له بل سره په تقابل کې وې، نږدې و، چې یوولس میاشتنی اوږدې خبرې قطع شي. په پای کې د کابل معاهده د نوامبر په ۲۲ مه په ۱۹۲۱ز کا ل کې لاسلیک شوه او د انګلیس دولت د افغانستان خپلواکي تصدیق او په رسمیت وپیژندله. دواړو دولتونو یو بل ته د سفیرانو په لیږلو کابل او لندن ته موافقه وکړه.

په افغانستان کې د یوه خپلواکه دولت جوړیدل په بهرنۍ سیاست کې د انګلیسانو په استعماری موضوع باندې په منځنۍ او نږدې ختیځ کې مرګوني ګوزارو او د آسیا استعماري ضد روند کې ډېر زور اثرات درلودل.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د امان الله خان د اعلامیو په اړه او دویمه ډله دې د افغانستان د خپلواکۍ د بیا تر لاسه کولو په برخه کې یو له بل سره خبرې وکړي.

پوښتنې

۱- امیر حبیب الله خان څه وخت او چېرته ووژل شو؟

۲- کوم علتونه وو، چې نصرالله خان یې د سلطنت له ادعا څخه لاس په سر کړ او شاه امان الله خان ته یې د قدرت رسېدو لار هواره کړه؟

۳- د شاه امان الله خان د اعلامیو په برخه کې لنډ معلومات ورکړئ.

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو ښوونکو په مرسته د امان الله خان دشخصیت په اړه معلومات تر لاسه او هغه دې په ټولګي کې نورو ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد د خپلواکۍ درې ګوني مورچلونه

په دی لوست کې به د افغانستان د خپلواکي د بیالاسته راوړنی، ددریوګونو مورچلونو ارزښت چې د انګلیسانو د ماتی او متارکې لامل شو پیژندګلوي ترلاسه کړي.

مخکې تر دې چې د انګریزانو په وړاندې د خپلواکۍ د جګړې د دریو لویو مورچلونو یادونه وکړو، د یوه مطلب څرګندونه اړینه ده او هغه دا چې، د هیواد خپلواکي یوازې د خپلواکۍ د جګړې په همدې دریو مورچلونو پورې راالنده نه کړو، د انګریزانو په وړاندې د خپلواکۍ جګړې لپاره د هیواد هره سیمه د خپلواکۍ ساتلو سنګراو د دفاع مورچل جوړ شوی و. د هیواد هره برخه او هر ګوټ د انګریزانو په وړاندې د هغوی د ځپلو سنګر ګرځیدلی و. خو بر بنده ماته او پریکنده ګوزار د هغو افغان شازلمو په توره وشو چې د اماني دولت له خوا یې په دریو مورچلونو کې ځارنه او پالنه کوله.

اماني دولت د خپلې واکمنۍ له پیله په هند کې انګریزي واکمنانو ته وښوده چې د افغانستان نوی دولت د پخوانیو ترونونو لاندې د اړیکو دوام نه غواړي او په ځانګړې توګه د اعلیحضرت امان ا لله خان له خوا د مارچ د میاشتې په دریمه نیټه په هند کې انګلیسي نائیب الحکومه لارډ چلسفورد ته یو لیک ولیږل شو او په لیک کې غوښتنه و شوه چې د د دواړو هیوادونو تر منځ د ۱۹۰۵ زیږدیز کال پر ترون

باید له سره غور وشي او د افغانستان خپلواکي د انګلیسانو له خوا ومنل شي . اماني دولت بې له دې چې د انګلیسي لوري ځواب ته انتظار وباسي، ورسره سم یې د نړۍ د یوشمیر هیوادونو او له هغې ډلې هیوادونو څخه د نوي جوړ شوي شوروي دولت سره د ډیپلوماتیکو اړیکو لپاره او هم یې د شوروي له لارې دیو شمیر اروپایي هیوادونو سره د اړیکو دتا مین هڅې پیل کړې. د دې تر څنګ یې د انګلیسانو سره د خپلواکۍ جګړې لپاره تیارۍ او چمتووالی ونیوه . په دې ترڅ کې د هیواد څخه د دفاع شورا جوړه او پر دښمن یې د غوڅو بریدونو لپاره یې درې ستر مورچلونه (د هیواد څخه د دفاع ختیځ، سهیلی او سهیل لویدیځ مورچل) جوړ او د همدې مورچلونو د لارښونې لپاره یې دولتي کسان وګمارل.

لومړی: د اماني دولت د واکمنۍ د پیل سره جوخت د هیواد د خپلواکۍ تر لاسه کولو لپاره هڅو جریان درلود، خو د اپریل په میاشت کې د افغاني ځواکونو منظمي او پر له پسې هڅې غښتلي او ګړندۍ شوې. د افغاني ځواکونو لومړنی خوځښت د هیواد د ختیځ مورچل په لور هلته تر سره شو. چې سپهسالار صالح محمد خان چې د خپلو منظمو ځواکونو سره جلال آباد ته ورسید ورسره سم د سیمې ولسي ځواکونه او د خپلواکۍ جګړې لپاره سر سپارونکو زلمو د انګلیسانو په وړاندې جګړې ته خپل تیارۍ څرګنده کړ.

د هیواد په ختیځ مورچل کې جګړه د مې میاشتې په دریمه نیټه د افغاني ځواکونو په یوه ناڅاپي یرغل پیل شوه. دا برید دومره ځواکمن او ګړندۍ و چې د انګلیسي لښکرو په منځ کې یې د ویرې او ډار فضا واکمنه کړه. افغاني ځواکونو د یوې اونۍ جګړو په ترځ کې انګلیسي پوځیان د ننګرهار د ښځونه تر پیښوره داسې وشړل چې د بیا راګرځیدلو توان پکې پاتې نه شو. په ډهلي او لندن کې د انګلیس نظامیانو او سیاسیونو د افغانانو دا ناڅاپي برید او پرله پسې برۍ په اسیا کې خپلو ګټو ته ستر تهدید او ماتې وګڼله، نو ځکه یې په متقابل برید لاس پورې کړ او په خپل ټول توان یې د هوایي او ځمکنیو ځواکونو څخه ګټه واخستله او پرله پسې درنې هوایي بمباری یې تر سره کړې، له یوې خوایي د خپلو ماتې خوړلو ځواکونو مورال لوړ کړ او له بلې خوا یې د افغاني ځواکونو د پر له پسې بریدونو مخه په درنو بمباریو سره ونیوله او د تورخم تر پولې شاتګ ته اړ ویستل چې له یوې خوا یې د لوژستیکي اړینو توکو د رسیدو مخه ونیول شوه او له بلې خوایې د کابل او جلال اباد ښارونه تر داسې هوایي بمباریو لاندې راوستل چې بې شمیره

ولسي خلک سپين ږيري او ماشومان په شهادت ورسول . دا هوايي حملې دومره زياتې پر له پسې او درنې وې چې د اماني دولت يوشمير لوړ پوړو کسانو له کابل څخه يوه مصؤن ځای ته د مرکز د ليږلو غوښتنه وکړه، خو اعليحضرت امان الله خان دا وړانديز ونه مانه او د جګړې لارښونه يې له همدې کابل ښار څخه د بري تر ورستۍ شيبو په غاړه واخستله.

دوهم: د اماني دولت د پريکړې سره سم سپه سالار محمد نادرخان د خپلو منظمو ځواکونو سره د اپريل پر ٢٤ مه نيټه ګرديز ته ورسيد. په ګرديزکې داوطلب ځوانان د نادر خان له ځواکونو سره يو ځای شول. محمد نادر خان په ګرديز کې د ځواکونو د تنظيم او تر تيب په نيت د دو اونيو لپاره پاتې شو. دمی مياشتې په ١٤ مې نېټې په ټوله پکتيا کې د خپلواکی اخيستلو نغاره ووهل شوه او افغاني قوتونو د انګريز لښکرو ته داسې پرله پسې ماتې ورکړه چې انګريزانو يو په بل پسې خپل عسکر کوټونه له لاسه ورکول. افغاني ځواکونه د ټل او وانې تر سيمو پورې د انګريزانو ټولې تانې تر لاسه کړې ، خو هغه غوڅ او هر اړخيزه بريد چې د مې مياشتې په ٢٦ مه نيټه تر سره شو، نور نو غليم ته توان پاتې نه شواو ناهيلي شو ، ځکه يې د جون مياشتې په دريمه نيټه د اماني دولت سره د متارکې او اوربند غوښتنه وکړه .

دريم: د هيواد د خپلواکی سهيل لويديځ مورچل چاري د سردار عبدالقدوس خان اعتماد الدوله په مشری په مخ تللې. د سهيل لويديځې حوزې د بيلا بيلو سيمو اوسيدونکي د تياری په حال کې د مرکز امر ته سترګې په لار ولاړوو. اعتمادالدوله له کابل څخه د کندهار په لور، د وتلو پر مهال يو څو د ګوتو په شمار کسان ورسره ملګري وو، خو د وردګو، ميدان او غزني تر سيمو پورې د اعتمادالدوله د لښکرو شمير تر زرګونو کسانو زيات شو. کله چې اعتمادالدوله کندهار ته ورسيد په زرګونو داوطلبو ځوانانو په ګډون سره يې شمير لسګونوزروکسانو ته ورسيد.

په کندهار کې د ځواکونو ترتيب او تياری لا نه وه بشپړه شوی چې د انګريزي پوځيانو له لوري په يوه ناڅاپي بريد کې د سپين بولدک او پښين يو شمير افغاني ساتندويان تر حملې لاندې راغلل او په يوه نابرابره جګړه کې افغاني ساتندويان په شهادت ورسيدل، د دې خبر په خپريدو سره د کندهار اوسيدونکو پر انګريزانو د بريد چارې دومره ګړندۍ شوې چې سردار عبدالقدوس خان اعتمادالدوله ته يې د ځواکونو د سمون او تنظيم وخت ورنه کړ او بې له ځنډه يې د مې مياشتې په ٢٦ مه نيټه د

انگریزانو پر لښکرو برید پیل کړ خو انګریزي پوځیانو پخوا تر دې چې د افغانانو د توري شرنګ ته ځانونه ټینګ کړي لا یې پخوا پښې د خپلو عسکرکوټونو څخه سپکې کړې وې ، افغاني ځواکونو د انگریزانو پاخه سنگرونه یوپه بل پسې تر خپل واک لاندې راوستل او ترکوټې ښاره یې سیمه د غلیم له واک او ځواکه پاکه کړه . کله چې افغانان کوټې ښار ته ورسیدل نو انگریزانو اماني دولت ته د متارکې او اوربندخواست وکړ او د دولتونو تر منځ د جون د میاشتې پر دریمه نیټه داوربند خبر خپور شو، چې ورسره سم د انگریزانو له خوا د افغانستان د خپلواکی د منلو دیپلوماتیک بهیر پیل شو.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو وېشل شي، لومړنۍ ډله دې د درې ګونو مورچلونو په اړه او دویمه ډله دې د انګریزانو پالیسي د افغانستان په اړوند بیان کړي.

پوښتنې

۱- د محمد نادر خان ونډه د پکتیا په محاذ کې څرنګه ارزوئ.

۲- صالح محمد خان په کوم مورچل کې ګمارل شوی و، او څه لاسته راوړنې یې درلودې؟

۳- د ټل کلا څرنګه فتح شوه؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې منابعو او ماخذو په لرلو سره د دریو ګونو مورچلونو د پایلو په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلاحات ۱۹۲۱ - ۱۹۲۸ زیږدیز

محمود طرزي

اصلاحات او هغه سترې کړنې چې د امیر امان الله خان دولت تر سره کړې په دې لوست کې به ور سره پیژندګلوې تر لاسه کړئ.

په ۱۹۱۹ز کال کې چې د ۱۲۹۸ لمریز سره سمون لري د یوې لویې تاریخي پیښې په توګه د افغانستان د سیاسي خپلواکۍ لاس ته راوړنې د هیواد په وروستیو ټولنیزو او اقتصادي پروسو کې ژورې اغیزې درلودې. افغانستان یوې نوې مرحلې ته داخل شو، له دې امله چې شاه امان الله د خلکو په منځ کې محبوبیت درلود، د هغوی په ملاتړ یې ډیر مهم بدلونونه رامنځ ته کړل. دغه اصلاحات او بدلونونه په دوو مرحلو کې ترسره شول. لومړنۍ مرحله چې له ۱۹۱۹- ۱۹۲٤ز کلونو پورې یې دوام وکړ. د افغانستان خلک چې د پرمختګ غوښتونکي وو. له دولت سره وردیدل او ټولو نویو اصلاحاتو ته یې هرکلی ووایه. د اصلاحاتو دویمه مرحله چې له ۱۹۲٤ کال څخه پیل شوه چې د اماني دولت تر پایه یې دوام وکړ خو د یوشمیر کورنیو او بهرنیو عواملو له امله یې عملي بڼه پیدا نه کړه. شاه امان الله خان غوښتل چې ډیر ژر د خپلو تګ لارو او اصلاحي پروګرامونو له لارې د ښکلو، قصرونو، مجللو او زړه راښکونکو ودانیو، پارکونو، تفریح ځایونو، لویو فابریکو په جوړولو لاس پورې کړې، او صحتمنده وګړي ولري چې له نوي فرهنګ او تمدن سره آشنایي ولري، په همدغه هیله یې

له دغو کارونو سره ډیره مینه درلوده، پرته له دې چې د ټولنې فرهنګي حالت په پام کې ونیسي، د دغو کارونو په ترسره کولو کې یې له بیړې کار واخیست چې په پای کې یې ناوړې پایلې له ځانه سره درلودې.

د لومړۍ دورې له مهمو اصلاحاتو څخه یو هم د افغانستان د اساسي قانون تصویب و چې د ۱۹۲۳ز کال د لویې جرګې په ترڅ کې چې په جلال آباد کې جوړه شوې وه، او ۸۸۲ کسو په کې ګډون کړی وو، چې وروسته دا قانون د پغمان په لویه جرګه کې د ۱۹۲۴ز کال د چنګابښ په میاشت کې تائید او توشیح شو. اساسي قانون چې د امان الله خان په اصلاحاتو کې لومړنی ګام ګڼل کیږي، د ډیرو ځمکو لرونکو له ګټو سره په ټکر کې و. شاهي مشروطه نظام یې تثبیت کړ. ډیر مهم اصلاحات یې په اقتصادي برخه کې رامینځته کړل ځرنګه چې له انګلیسانو سره د ۱۹۱۹ز کال د خپلواکۍ په جګړې کې د هیواد پانګه په بشپړه توګه تشه شوې وه، اړینه وه چې د روپیو زیرمې چې پرته له هغې په هیواد کې یو بدلون هم ناشونی و، رامنځ ته شي. له همدې امله شاه امان الله خان د مالي او اداري اصلاحاتو چارې پیل کړې.

مالي او اقتصادي چارې:

شاه امان الله خان د اصلاحاتو د تطبیق په لومړي پړاو کې له ستونزو سره مخامخ نشو. نوموړي پر خلکو د مالیاتو فشار رالږ کړ. له ځمکې څخه د جنس مالیه یې په نقدې مالیه بدله کړه. او ټولو خلکو پرته د خان او ملك له سپاربښتنې نیغ په نیغه له مالي دفترو سره اړیکې پیدا کړې. د څارویو د مالیې د ورکړې لپاره د څارویو محصول په نامه قانون رامنځ ته شو. د مالي ادارو د تنظیم لپاره په کابل کې د (دفتري اصولو) په نامه ښوونځی جوړ شو، چې فارغان یې د مالیې د مامورینو په توګه په هیواد کې مقرر شول او د دولت زړې حسابي چارې یې په عصري سیستم بدلې کړې. د حاکمانو په نامه ښوونځی په مرکز کې جوړ او فارغان یې په سیمه ییزو حکومتونو کې پر دندو وګومارل شول. سوداګري هم پراخه شوه. د داخلي ګمرکي تعرفو ډیروالی لغو شو او د دې اصلاحاتو د پایلو له امله پانګې وده وکړه. د سوداګریزو معاملاتو شرعي محاکم رامنځ ته شول او د سوداګرۍ، سوداګریز شرکتونه په کابل کې جوړ شول. امانیه دولت د فابریکو او اوسپنو د پټلیو جوړولو په هڅه کې شو او له دوو جرمني او فرانسوي شرکتونو سره قرارداد وشو، چې له مخې یې په لسوکلونو کې له سهیله د افغانستان شمال ته د اوسپنې پټلی جوړیده. له مرکزه ولایتونو ته د تیلیګراف او د تیلیفون د لینونو د غځولو کار پیل شو. په پغمان، جلال آباد او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار کې د ستېشنونو د جوړولو کار پیل شو. د موټر او بیارغاولو، صابون او عطرو، ټوکر جوړونې، پنبې او غوړ ایستلو، نجارۍ، فابریکې په کندهار، هرات او مزارشریف کې جوړې شوې. د کابل، مزارشریف، شوروي، ایران او ترکیې ترمنځ هوايي پوستې په پام کې ونیول شوې. د غازي او سراج بند په غزني کې بشپړ شول. د بدخشان د لاجوردو او هرات د نفتو په برخه کې یوه فابریکه او د اوسپنې د ویلې کولو، گوگړو، سربو، ابرک، تباشیرو او نورو په برخه کې پروگرامونه په پام کې ونیول شول. د دغو اصلاحاتو په پایله کې د دولت عایدات د تیر په پرتله له دوه چنده پورته شول او په کال کې له ۸۰ میلیون روپیو څخه ۱۸۰ میلیون روپیو ته ورسیدل. د وزنونو لپاره میټریک سیستم رامنځ ته شو. افغاني پولي واحد له روپۍ څخه په افغانۍ ونومول شو.

اداره:

دولت له هرڅه نه ډېره د افغانستان ملي وحدت او ثبات ته پاملرنه وکړه. او دغه ملي وحدت وروروولی د افغانستان د خلکو پر مساوي حقوقو ولاړه وه. د اساسي قانون د اتمې مادې سره سم ټول هغه خلک چې په افغانستان کې ژوند کوي، پرته له دیني او مذهبي مسایلو د افغانستان تبعه گڼل کیږي په مذهبي او دیني چارو کې، د دولت سیاسي نظام مکلف و چې دوگړو د شخصي آزادیو څخه پالنه وکړي او هیڅوک هم پرته له شرعي مجوز قانون څخه توقیف او مجازات کیدای نه شي، د تبعیض او تفریق مسئله د(مذهب، توکم او قبیله) له نظره له مینځ ویوړل شوه او ټول ملت ته برابر حقوق ورکول شول. د دولت دستگاه هم پر دریو اجرائیه، مقننه او قضائیه قواوو باندې ودریده. اماني دولت د هیواد د حریم د ژغورنې لپاره هوايي ځواک جوړ کړ چې (۱۱) الوتکې یې درلودې او ٦٥ کسه زده کوونکي د دغې ځانگې د زده کړې لپاره روسیې، فرانسې او ایتالیې ته واستول شول. یوشمیر نور د پوځي زده کړو لپاره روسیې او ترکیې ته ولیږل شول. د کابل حربیه فابریکه پیاوړې شوه. جگړییز مهمات لکه دافع هوا توپونه او زري پوش موټرې په پوځ کې داخلې شوې. په کابل کې د رادیو اداره جوړه شوه او ښار په بریښنا روښانه شو. د روغتیا په برخه کې په کابل او ولایتونو کې ملکي او پوځي روغتونونه جوړ او په مرکز کې د ښځو روغتون او په پغمان کې سناتوریم جوړ شو. د اکسرې ماشینونه کابل ته وارد شول او د دارالمجانین او دارالایتام د جوړلو کار پیل شو.

کلتوري چارې:

د اساسي قانون له ٦٨ مې مادې سره سم د لیک لوست زده کړې وړیا او اجباري شوې. ډېر شمیر ښوونځي په مرکز او ولایتونو کې جوړ شول. په پایتخت کې د حبیبیې پر لیسې سربیره امانیه لیسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړه شوه. لومړنی د فرانسویانو او دویمه یې د جرمنیانو په مرسته منځ ته راغله.

همدارنګه په مرکز او ولایتونو کې ۳۲۲ ښوونځي, او یو دارالمعلمین په هرات کې جوړ شو، چې تر ۱۹۲۷ کال پورې یې د زده کوونکو شمیر ۵۱ زرو کسو ته ورسید. په ثانوي او مسلکي برخو کې درې زره زده کوونکو زده کړه کوله. په سلګونو محصلین شوروي اتحاد، جرمني، فرانسې، ایټالیې او ترکیې ته د زده کړو لپاره واستول شول. همدارنګه یوه ملي کتابخانه جوړه شوه، چې نن ورځ په عامه کتابتون یادېږي. د دې کارونو ترڅنګ یوه سینما د کابل په ښار او یو تیاتر په پغمان کې جوړ شو او دیارلس مجلې او جریدې د دولت په لګښت په کابل او ولایتونو کې نشر شوې، لکه ارشاد النسوان، اتحاد مشرقي، روزنامه افغان، معارف مجله، امان افغان، بیداري، د حقیقت ورځپانه او نور... مطبوعات او داخلي ورځپاڼې آزادې شوې او د شخصي جریدو او ورځپاڼو د چاپ لپاره زمینه برابره شوه، چې د بېلګې په توګه کولای شو چې انیس، نسیم سحر او د نورو نومونه یاد کړو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنی ډله دې د شاه امان الله خان د مالي او اقتصادي اصلاحاتو په اړه او دویمه ډله دې د نوموړي د اداري اصلاحاتو په اړه په خپلو کې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د امان الله خان اصلاحاتو څو مرحلې درلودې؟ هره مرحله یې د سنې په یادونې سره وواياست.
۲. د افغانستان لومړنی اساسي قانون په کوم کال او چیرته تصویب شو؟
۳. شاه امان الله خان د کومې موخې لپاره اصلاحات پیل کړل؟
٤. د اداري جوړښت له مخې اماني دولت پر کومو قواو ولاړ و؟
۵. امان الله خان د معارف په برخه کې کوم کارونه ترسره کړل، لنډ یې وواياست.

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د شاه امان الله خان د کلتوري اصلاحاتو په اړه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغازي شاه امان الله خان اروپايي سفر(۱۹۲۷ و - ۱۳۰۶ لمريز)

د شاه امان الله خان د سفر ضرورت، د سفر پايلې، د سفر په وړاندې غبرګونونه او د يو شمير فرصت طلبو کړيو ګټه اخستنه د شاه له اوږد غيابت څخه، دا هغه مفاهيم دي چې په دې لوست کې به ورسره آشناشئ.

غازي امان الله خان په (۱۳۰۵ لمريز) کال د وزيرانو د شورا په عالي مجلس کې د افغانستان د پرمختګ لپاره د نويو آلاتو او وسايلو کمی تر بحث لاندې ونيوه او ويې ويل چې بايد د ښوونې او روزنې، مطبوعاتو، رغونې، د نويو مخابراتو، صنعت او د افغانستان د کرنې پرمختګ په برخه کې له اروپايي هېوادونو څخه ډېر لوی سامان آلات خريداري او تهيه کړای شي. او ددې کار لپاره بايد مسلکي او کارپوه خلک انتخاب او په مناسب وخت کې اروپا ته ولېږل شي. د وزيرانو مجلس دا تصويب کړه چې ددغو تولو علمي او فني موخو د لاس ته راوړلو لپاره دې پخپله غازي پاچا ددغه هيئت مشري پر غاړه واخلي، ځکه چې هغه پخپله د پوهنې او روښانفکرۍ ډېر لوی غوښتونکی و او هم ځرنګه چې له (۱۳۰۱ لمريز) کال څخه وروسته د ځينو هېوادونو له خوا ځينې رسمي بلنليکونه راغلي وو، چې پاچا دې د هغوی له هېوادونو څخه ليدنه وکړي، همدا و، چې امان الله خان د ملکې ثريا او د دولت د عالي رتبه غړيو سره اروپا ته روان شو او د ۱۹۲۷ زيږديز کال د (۱۳۰۶لمريز) کال مطابق د لينډۍ د مياشتې په لومړيو کې په کابل کې تر خدای پاماني وروسته يې د کندهار لورې ته حرکت وکړ او په کندهار کې يې د

خلکو تر تاوده هرکلي وروسته د چمن لوري ته مخه وکړه او وروسته د کويټې له لارې کراچۍ ته ورسېد او په نومړو ښارونو کې يې تر تودو هر کليو ورسته د هوايي ډګر او د الوتکو د ترميم د فابريکې تر ليدلو بيا د رسمي پروګرام سره سم د بمبي بندر ته روان شو. که څه هم پخپله له ترکي او فرانسوي ژبو سره بلد و، سره له دې هم يو شمېر ژباړونکي ور سره وو او همدارنګه په بهر کې د ټاکلي پروګرام د لرلو له امله افغاني سفيرانو او استازيو ته کومه ستونزه پيدا نه شوه. بمبي ته په رسېدو افغانان او هندوانو د هغه د هر کلي لپاره د سرک دواړو لوريو ته کتارونه جوړ کړي وو او له تودو ولولو سره چې (ژوندی دې وي غازي پاچا) استقبال شو. خلکو داسې احساسات ښودل، چې انګليسان يې سخت ووېرول او دا له دې امله چې امان الله خان په اسلامي نړۍ کې له خومره ګرانښت څخه برخمن دی او غازي پاچا هم په خپلوټولو ويناو کې د هند او نورو محرومو ملتونو د خپلواکۍ خبرې کولې. په هند کې د خپلې پاتې کېدنې پر وخت د هغه هېواد خلکو ته داسې وويل: »خپلواکي نه ورکول کېږي، بلکې د توري په زور تر لاسه کېږي« د هند د مشرانو او ټولنو تر ليدلو وروسته، امان الله خان عدن او له هغه ځايه مصر ته سفر وکړ، چې د مصر د پاچا لومړني فواد او خلکو له خوا يې هر کلی وشو، د هغه هېواد د تاريخي آبداتو تر ليدنې وروسته اسکندريې ته ولاړ او د مديترانې د بحيرې له لارې ايټاليې ته روان شو. په ايټاليې کې د پاچا ويکتور امانويل، ملکې او وليعهد له خوا يې تود هر کلی وشو. د ايټاليې پاچا په خپلې وينا کې د امان الله خان نه ستړې کېدونکي کارونو سرته رسول وستايل او له افغانستان سره د ښو اړيکو غوښتونکی شو، شاه او هئيت له ايټاليا څخه فرانسې ته مخه وکړه. په فرانسې کې يې جمهور رئيس يې تود هر کلي وکړ او په هغه ځای کې د خوښې وړ موضوعګانو لکه د الوتکو، ټوپکو، مهماتو، په فرانسه کې د افغاني زده کوونکو د تحصيل، د استقلال لېسې ته د فرانسوي لايقو ښوونکو د راتګ د لرغون پوهنې په برخه کې د فرانسې همکارې او په نورو علمي او تخنيکي اړتياو خبرې اترې او توافق وشو او هم د فرانسې له دولت څخه غوښتنه وشوه تر څو په کابل کې يو موزيم په فرانسوي سليقه جوړ شي. په فرانسه کې تر ټولو لوی وياړ چې امان الله خان تر لاسه کړ دا و، چې د پاريس ښاروال د هغه په برخه کې ووېل »ستاسې له شان سره سمه ډالی نه لرو، چې تاسې ته يې وړاندې کړو، د پاريس ښار ستاسې چوپړ ته وړاندې کوم« او بله دا چې د ناپيليون چپرکټ يې د امان الله خان د استراحت لپاره ورکړ. امان الله خان له هغه ځايه بروکسل، بلژيک او سويس ته سفر وکړ او وروسته آلمان ته روان شو، او هلته يې د آلمان جمهور رئيس (فون هنون بورګ) او دولتي چارواکو هر کلی وکړ او همدارنګه په آلمان کې د افغانستان د خپلواکۍ لسمه کاليزه ونماځل شوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یو څرخي الوتکه د آلمان د دولت له خوا امان الله خان ته ډالۍ شوه. د آلمان تر سفر وروسته امان الله خان انګلستان ته ولاړ او هلته یې د انګلیستان د پاچا (پنځم جارج) او ملکې له خوا هرکلی وشو، هلته یې د هغه ځای هوایي ځواک ولید، همدارنګه یې د آکسفورډ له پوهنتون او ځینو نورو ځایونو څخه لیدنه وکړه. د آکسفورډ پوهنتون له خوا ورته د حقوقو افتخاري دکتورا ورکړل شوه. دا لومړنی افغاني شخصیت و، چې د حقوقو په افتخاري دکتورا وویاړل شو. د انګلستان تر سفر وروسته امان الله خان شوروي روسیې ته سفر وکړ او انګلیستان د امان الله خان له دې سفر سره مخالف وو، ددې لپاره چې امان الله خان له روسیې سره دوستانه اړیکې ونلري. شاه امان الله خان ته په وروسیه کې د جمهور رئیس (کالینن) او نورو لوړو دولتي چارواکو له خوا تو د هرکلی وشو او دا لومړنی افغاني اتل و، چې په شوروي روسیه کې یې ښه هرکلي وشو. دغه سفر په پایله کې یو لړ سیاسي، کلتوري او اقتصادي معاهدې لاسلیک شول.

وروسته امان الله خان ترکیې ته روان شو ، په ترکیه کې د ترکیې د جمهور رئیس مصطفی کما ل (اتاترک) او د ترکیې د صدراعظم عصمت انیونو او نورو دولتي غړیو له خوا یې هرکلی وشو په دې سفر کر دواړه هېوادونه د دوستۍ د ټینګښت، سیاسي، سوداګریز او کلتوري اړیکو غوښتونکي شول.

امان الله خان د آسیایي او اروپایي یوو لسو هېوادونو تر لیدنې وروسته ایران ته مخه وکړه او هلته یې د رضا شاه پهلوي له خوا تود هرکلی وشو. شاه او د ایران ملت د امان الله خان هغو کارنامو ته چې د ۹ کالو واکمنۍ په موده کې یې تر سره کړي وې، په درنه سترګه کتل، هلته د دواړو هېوادونو ترمنځ معاهدې لاسلیک شوې. همدارنګه هغه سرحدي ستونزې چې د ترکیې او ایران ترمنځ وې، د هغه په زیار او هڅه حل شوې، پاچا د ایران تر سفر وروسته افغانستان ته راستون شو.

د افغانستان لپاره د امان الله خان د دوو اسلامي هېوادونو (ایران او ترکیې) او اروپایي هېوادونو څخه لیدنې ډېر اهمیت درلود. په پایله کې دافغانستان موقف ټینګ او نړیوا ل اعتماد یې لوړ شو. د اروپایي او آسیایي هېوادونو له مشرانو سره د هغه اړیکې ددې ښکارندوی وې، چې افغانستان د یو خپلواک هیواد په توګه کولای شي، چې د نړۍ له ټولو هېوادونو سره د برابرۍ او متقابل احترام پر بنسټ اړیکې ټینګې کړي.

له شوروي اتحاد څخه د امان الله خان لیدنې او له ترکیې او ایران سره تړونونو دا ښکاره کړه، چې په افغانستان کې دا نګلیسانو بیا اغېز له خاورو سره خاورې شو، هغه په دې سفر کې په دې بریالی شو، چې له افغانستان سره د ځینو اروپایي هېوادونو پراخه اقتصادي مرستې را جلب کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکه ثریا د امیر امان الله خان میرمن او د هیواد د نامتو ښځو څخه په دې سفر کې له امان الله خان سره ګډون درلود. ملکه ثریا د محمود طرزي دریمه لور وه چې یوه پوهه، عالمه، فاضله او د علم پلوې میرمن وه. دغې نامتو میرمنې په کال ۱۲۹۳لمریز کال د شهزاده امان الله خان سره واده وکړ. ملکه ثریا د امیر امان الله خان له مشوقینو څخه د نوي فرهنګ او تمدن په خپریدو، د ښځو د حقوقو د تامینولو او د هیواد د ترقۍ او پرمختګ په برخه کې ؤه. یوه فرانسوی خبرنګاره او د هوهلو مجلې استازې د امیر امان الله خان د اقامت په وخت په فرانسې کې د ملکې ثریا سره مرکه او لیدنه وکړه او ددې په اړوند یې داسې ولیکل:)) ماد نړۍ د ډیرو ملکو او لومړۍ درجو ښځو سره مرکې کړې خو په دې متانت، ذهانت د ملکې ثریا غوندې ښځې مې لږې لیدلې دي. د دې مرکې څخه ماته ثابته شوه چې د افغانستان خاوره چې داسې ملکه روزلې شي، ډیر ژر ترقي، وده او د نړۍ له نورو هیوادونو سره سیالي کولی شي)).

د شاه امان الله خان سفر شپږ میاشتې اوږد شو، دې سفر له یوې خوا ښې پایلې درلودې، خو له بل لوري یې د پاچا د اوږد مهاله نه شتون له امله د هېواد امنیت او اداره د ګډوډولو لوري ته نږدې کړه او د دښمن د پلانونو د تطبیق لپاره یې زمینه مساعده کړه، همدا علت و، چې دغه کار ناوړه او ډېرې زیانمنونکې پایلې له ځان سره راوړې.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې اروپا ته د امان الله خان د سفر پر علتونو او دویمه ډله دې د سفر په لاس ته راوړنو یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱- د شاه امان الله خان اروپايي سفر څو میاشتې او کومو هیوادونو ته وه؟

۲- په هند کې د امان الله خان د هرکلي په برخه کې لنډ معلومات ورکړئ.

۳- د شاه امان اله خان په وړاندې د دسیسو او توطیو علت څه و؟

د ټولګي څخه باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د شاه امان اله خان د اروپايي سفر په اړوند معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اصلاحاتو پر وړاندې غبرګون

ولي اصلاحات له غبرګونونو سره مخامخ شول، کورني او بهرني لاملونو يکې څومره ونډه در لوده. په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

د هېواد خپلواکي تر ګټنې وروسته، چې د غازي امان الله خان په مشرۍ، د خلکو د قربانۍ په پايله کې حاصله شوه، د انګليسي استعمارچيانو پر وړاندې ستر برياليتوب و. افغانان و توانېدل چې د افغانستان خوان او خپلواک دولت جوړ کړي. زموږ هېواد چې د استعمار له جغ څخه خپلواکه شوې و، په (اقتصادي، ټولنيزو کلتوري او نورو) برخو کې اصلاحاتو او بدلونو ته يې اړتيا درلوده. نو کله چې امان الله خان د هېواد چارې په لاس کې واخيستې، په اصلاحاتو يې لاس پورې کړ، تر څو وکړای شي هېواد د پرمختللو هېوادونو په کتار کې ودروي. اصلاحات او ريفورمونه پيل شول. او ډېروافغانانو يې ملاتړ وکړ، خو ځينو خلکو د انګريزانو په مرسته د اصلاحاتو په وړاندې منفي غبرګونونه وښودل. ځکه انګليسانو غوښتل چې د داخلي اړو دوړ په پيداکولو سره د افغانستان ځوان

دولت کمزوری او له منځه یوسي.

انګرېزانو له دې سیاست څخه چې (تفرقه واچه وه او حکومت وکړه) کار واخیست او په ځینو ځایونو کې یې جاسوسي دستګاوو او شبکو کار وکړ. د جزا له قانون سره د منګلو خلکو مخالفت څرګند کړ. د نوي قانون په وړاندې مذهبي کړیو غبرګونونه ښودل. له دې امله یو شمېر روحانیونو په پکتیا کې مخالفت څرګند کړ، په ۱۳۰۴ لمریز چې د ۱۹۲۶ زکا ل سره سمون لري، امان الله خان هڅه وکړه چې د خبرو له لارې موضوع حل کړي هیئتونه او د جوماتونو ملا امامان یې پکتیا ته ولېږل، تر څو د هغه ځای روحانیون قانع کړي. خو هغوي ونه منله، هماغه و، چې د ملا عبدالله په مشرۍ په پکتیا کې مخالفت پیل شو او تر لوګره راورسېد. دولت د هغوی په وړاندې مقاومت وکړ او مخالفین یې غلی کړل.

شاه امان الله خان د افغانستان د پېژندنې او د مرستو د راجلبولو لپاره آسیا او اروپا ته اوږد سفر وکړ، چې د هغه د اوږدې مودې د نه شتون څخه بهرني دښمن ګټه واخیسته او د شومو پلانونو لپاره یې ډېره ښه زمینه برابره شوه. کله چې امان الله خان له اروپا څخه راستون شو، له اصلاحاتو او پرمختګ سره یې مینه ډېره شوه او د اصلاحاتو او ریفورمونو عملیه یې چټکه کړه امان الله خان له یوې خوا د نړۍ پرمختللې هېوادو نه لیدلي وو نو غوښتل یې چې افغانستان داسې پرمختګ او پراختیا وکړي او د نورو هېوادونو له احتیاجه خلاص شي او له بل لوري وروسته پاتې کړیو له بهرني لوی دښمن(انګلیس) سره یو ځای ددغو بدلونونو د تطبیق مخه نیوله.

د اماني خپلواکه دولت پر ضد لویه توطئه جوړه شوه. د مخالفینو خواره واره ګروپونو سمون پیدا کړ او نظامي عملیات یې پیل کړل او دښمن په دوو جبهو (ختیځ او شمال) کې په فعالیتونو مصروف شول. ددې پلان طرحې داسې وې، چې اغتشاش لومړی له ختیځ څخه پیل، تر څو دولت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې مجبور شي چې پوځيان هلته ولېږي او پايتخت له پوځيانو تش شي او له دې وروسته دې د شمال جبهې (کوهدامن او کوهستان ، شورشيان کابل ته داخل شي او په چټکۍ سره دې دولت له منځه يوسي ، او همدارنګه د امان الله خان د دولت يو شمېر دولتي عالي رتبه مامورينو يې هم په پټه د دوی مرسته کوله.

په هغو ورځو کې چې په ختيځ کې د شينوارو بغاوت پيل شوی و په شمال کې د کابل لاره د کلکاني حبيب الله لخوا چې د سقاو د زوي په نامه مشهور و وتړل شوه.

کلکاني حبيب اله خپلي اړيکي د کابل والي علي احمد خان سره چې د هغه وخت د دولت لخوا کوهدامن ته د ستونزو د حل لپاره مامور شوی ؤ ټينګې کړې. علي احمد خان ددې پر ځای چې د دولت په ګټه کار وکړي، د خپلو شخصي ګټو د ساتلو لپاره يې له کلکاني ګروپ سره اړيکې ټينګې کړې، همدارنګه نورو فرصت طلبو کسانو له کلکاني حبيب الله سره مرسته وکړه.

کلکاني حبيب الله د ځينو لوړ رتبه دولتي مامورينو په مرسته د دولت پر ضد شورش وکړ، د هغوی په همکاری د ۱۹۲۹ زيږديز کال د ډسمبر په آخره پر کابل يرغل وکړ. څرنګه چې امان الله خان نه غوښتل چې ويني توی شي، په ۱۹۲۹ کا ل د جنوري په لومړيو کې يې له پاچاهی څخه استعفا وکړه او کندهار ته ولاړ، له هغه ځايه يې ايټاليې ته مخه وکړه او د ژوند تر پايه هورې ديره شو. ورور يې سردار عنايت الله خان درې ورځې اقتدار په لاس کې ونيو او وروسته حبيب الله د سقاو زوی ارګ محاصره کړ او سردار عنايت الله خان کندهار ته شاتګ وکړ او په دې توګه پرکابل واکمن شو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي. لومړنۍ ډله دې د امان الله خان په وړاندې د غبرګونونو د لاملونو په اړه او دویمه ډله دې د افغانستان پر ضد د انګریزانو د تحریکاتو او دسیسو په اړه یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱- کوم علتونه ددې سبب شول چې یو شمېر خلک د اماني دولت له اصلاحاتو څخه ناراضه شول؟

۲- د دولت پر ضد لومړنی بلوا چېرته پیدا شوه. پایله یې څه شوه، په لنډ ډول یې ووایاست؟

۳- د حبیب الله کلکاني د شخصیت په اړه څه پوهېږئ، معلومات وړاندې کړئ.

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو ښوونکو او له هغو سرچینو چې ور سره شته، د اماني اصلاحاتو پر وړاندې د یو شمېر خلکو د ضدیت پر لاملونو یوه لکینه تیاره او په ټولګي کې دې نورو ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بحران پای او د قدرت ټينګښت (۱۹۲۹ز – ۱۳۰۸ لمريز)

محمد نادر شاه

نادر شاه څرنګه واک ته ورسيد.
په کومو اصلاحاتو يې لاسى پورې کړ، شورشونه يې څرنګه غلى کړل.
په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

د کلکاني حبيب الله ۹ مياشتنى واکمنى کابل له هر پلوه خراب او زيانمن کړ. هيواد ۹ مياشتي په اړو دوړکې تيرې کړې نو ځکه د افغانستان خلک له دې نظام څخه ناراضه وو، د يوه مثبت بدلون لپاره تيار وو. هماغه و چې محمد نادرخان د جنوبي جبهې يو له فاتحينو او د اماني دورې سپاه سالار د خلکو په مرسته او همکارۍ د اکتوبر په ۱۵ (۱۹۲۹) زيرديز کا ل کې کابل ته راننوت او د سلام خانې مانۍ ته ولاړ. هلته يو شمېر د کابل معززين، مشران او قبايلو استازي موجود وو، محمد نادرخان په يوه وينا کې هغوى ته داسې ووېل: »د خداى په فضل زه خپل آرمان ته ورسيدم. زما هيله د هېواد خلاصون و او دا دى نن ورځ زما هيله تر سره شوه، زه د قدرت هيله من نه يم. يوه لويه جرګه جوړوم، تر څو هغوى خپل مشر وټاکي« په دې وخت کې حاضرينو په يوه غږ ووېل، چې لويې جرګې ته اړتيا نشته تاسې زموږ پاچا ياست او د مجلس غړيو ووېل

چې:» په دې غونډه کې د پخوانۍ لويې جرګې ډېر غړي شته څرنګه چې هغوی له سپاه سالار څخه غواړي چې د پاچاهۍ تکليف قبول کړي. په دې وخت کې حضرت مجددی (نورالمشايخ) د نادرخان پر سر پټکی د تاج او جوغې په ډول کېښود او محمد نادرخان د افغانستان پاچا شو.

محمد نادرخان خپله پاچاهي پر وران او خراب کابل پيل کړه، له دې کبله چې نوموړی له جدي ننګونو سره مخامخ و، مجبور و، چې هر قدم په احتياط واخلي . د امان الله خان د پلويانو مخالفت له يو لوري او هم د انګرېزانو لاسوهنې په هېواد کې، همدارنګه د حبيب الله کلکانی پاتې شونې د دې لامل شو تر څو دولتي او حکومتي اداري ويجاړي اکثر نهادونه لوټ شوي و. د کابل ښار او دولتي دفترونه چې په نهه مياشتو حکومت کې زيانمن شوي وو، د پادشاه او د نوي دولت اراکينو پاملرنه يې ځان ته وراوړوله تر څو پادشاه سره د خپلې کورنۍ په ارګ کې استوګن شي.

د محمد نادرشاه د پاچاهۍ دوره د (امان الله خان او کلکاني حبيب الله) له دواړو پخوانيو دورو سره توپير درلود. دا دوره نه د امان الله خان د دورې د لوېديز د ژوند او تهذيب په څېر او نه هم د کلکاني حبيب الله د دورې په شکل، د مدنيت دښمنه وه چې ماليات او دولتي عايدات يې خلکو او بيت المال يې سپاهيانو ته ورکاوه.

محمد نادرشاه چې يو هوښيار، با تدبيره او آګاه شخصيت و د افغانستان د دولت په سر کې ودريده. د هغه ورور محمد هاشم خان چې يو ډېر با انضباطه شخص و، د صدراعظم په توګه توظيف شو. د دولت نور غړي د تدبير خاوندان وو، چې په خپل چوکاټ کې يې ځانګړې صلاحيتونه درلودل. که څه هم هغه خپل حکومت د خپل ورور محمد هاشم خان په صدارت سره جوړ کړ، خو د اساسي کارونو کيلي يې له ځان سره ساتلې وه. د نادر شاه د پاچاهۍ پر وخت زير بنايي اصلاحات رامنځ ته شول. د کابل پوهنتون جوړ شو، د ملي بانک بنسټ کېښودل شو ، ادبي انجمن رامنځ ته شو، کلنۍ (سالنامه) چې د پاچا له نوښتونو څخه وه، چاپ شوه او پخپله پاچا به د مطبعې له کارونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه څارنه کوله او په دې توګه په هغه وخت کې ډېر زيربنايي کارونه تر سره شول. د امنيت له پلوه د نادرخان په دوره کې ډېرې ستونزې وې، دا ځکه چې د کلکاني حبيب الله تر ماتې وروسته موضوع په دومره سادګۍ سره پای ته ونه رسېده، بلکې غبرګون يې درلود. لکه چې د ۱۹۳۰ زيږديز کا ل د جون په مياشت کې د شمال هغه شمېر قومونه چې د کلکاني حبيب الله د پاچاهۍ پر وخت يې ګټې تامين شوې وې، په يوه ډېر لوی قوت سره يې شورش وکړ، چې په لومړي ځل کې د نادرخان له خوا ورته توصيه وشوه ، چې له شورش ځخه لاس واخلي ، خو هغوی ونه منله. وروسته محمد نادرخان مجبور شو چې اقدام وکړي او امنيت يې ټينګ کړ.

په ۱۹۳۲ زيږديز کال کې ملاليوني د حکومت پر ضد بغاوت وکړ او نادرخان يې په چټکۍ سره مخه ونيوله، له بل لوري د اماني دورې يو شمېر پلويانو د نوي حکومت لپاره ستونزې رامنځ ته کولې خو نادر خان د دولتي حاکميت او ټينګيښت لپاره شورشونه غلي او مخالف کسان يې له صحنې ځخه وويستل.

محمد نادرشاه او صدراعظم محمد هاشم خان له هر څه نه مخکې دې ته متوجه وو، چې له ديني علماو سره نېکې اړيکې ولري، ځکه هغوی پوهېدل چې له ديني عالمانو سره منفي چلند د ځان د له منځه وړلو حکم لري. نادرشاه يو باکلتوره شخص و، په همدې توګه يې وغوښتل تر ځو هغه زيانونه چې په مخکينۍ دوره کې کلتور ته رسېدلي وو، جبيره کړي او په دې برخه کې يې دقدر وړ خدمتونه وکړل. د هغه له کلتوري کارونو ځخه يو هم دا دی، چې پخپله به يې د زده کوونکو په سينه مډال لګاوه.

محمدنادر شاه د خپلې پاچاهۍ په ٤ کالو کې وکړای شول چې هغه بحران چې په ټول افغانستان کې را منځ ته شوی و، پای ته ورسوي او دولتي واک ټينګ او واحد مرکزيت رامنځ ته کړي.

محمد نادرشاه د ۱۹۳۳ کال د نوامبر د مياشتې په ۸ مه زده کوونکو ته د دلکشا په چمن کې

مداوله ورکول چې د عبدالخالق نومي محصل د تومانچې په ډزو سره ووژل شو. چې په همدې توګه د هغه څلور کلنه دوره پای ته ورسېده.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي، لومړۍ ډله دې د نادرشاه د شخصیت او د هغه د قدرت ته د رسېدو پر لاملونو او دویمه ډله دې د هغه د کارنامو په برخه کې پخپلو کې بحث وکړي.

د ټولګي دننه فعالیت:

۱- کله چې محمد نادرشاه واک ته ورسېد، له کومو ننګوونو سره مخ و؟

۲- د نادر شاه د سلطنت مهمې کړنې بیان کړئ؟

۳- محمد نادر شاه له څو کالو پاچاهۍ وروسته او په څه ډول ووژل شو؟

دټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې په دولتي چارو کې ، د محمد نادر شاه د سیاست او پالیسی په اړه د ښوونکو او منابعو په مرسته، یو مطلب ولیکي او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اصولنامې ترتیب او تدوین

سردار محمد هاشم خان

د اصولنامو ضرورت د هغوی ترتیب او تدوین، اقتصادي کړکیچونو او د هغه له منځه وړل هغه مطالب دی چې په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

کله چې محمد نادرشاه د هېواد واک یې په لاس کې واخیست، نو هېواد بحراني او داسې حالت درلود چې قانون په کې نافذ نه و، همداغه و، چې د هېواد د قانونیت په فکر کې شو. محمد نادرشاه په دې پوهېده چې تر هغه چې یو هېواد د قانون پر بنسټ ولاړ نه وي، هغه دولت نه یوازې دا چې پایښت نه لري، بلکې د هېواد شتون له خطر سره مخامخ کېږي. هغه دا درک کړې وه، چې د اماني دولت له حساسیت سره مخامخ و او په همدې توګه منظم پلانونه مطرح شوي وؤ تر څو د محمد نادر خان دولت له ریښې څخه راوباسي بهرنیو لاسونو او داخلي اجیرانو کار کاوه، تر څو چې بحران رامنځ ته کړي. نادرخان په هوښیارۍ سره هماغه قوانین چې د امان الله خان په دوره کې د نظامنامې په نامه یادېدل، په لږ تفسیر سره د اصولنامې په نامه نافذ کړل. محمد نادرشاه د یوه با صلاحیته هیئت په واسطه اصولنامه (اساسي قانون) تدوین کړ. دا هماغه اساسي نظامنامه

وه، چې د قوانينو د مور حيثيت يې درلود. په اساسي اصولنامه کې د شاه د حقوقو فصل تعديل او د امان الله خان د نامه پر ځای د نادرخان نوم راوړل شو.

د دولتي شورا پر ځای ملي شورا او داعيانو مجلس په اصولنامه کې داخل شو. همدارنګه اصولنامې د ملي شورا انتخابات ترتيب او دا دواړه د لويې جرګې غونډې ته د ۱۳۰۹ هـ کا ل د سنبلې په ۲۸ مه وړاندې او تصويب شول. د همدې قانون پر بنسټ د ملي شورا انتخابات په ۱۳۱۰لمريز کال د چنګاښ په ۱٤ مه په سلام خانه کې د پاچا له خوا افتتاح شو او هېواد يو قانوني پړاو ته داخل شو. دا اساسي اصولنامه تر ۱۳٤۳ لمريز کاله پورې نافذه وه او له هغې سره په مطابقت ډېرې اصولنامې جوړې او تطبيق شوې. د قوانينو تطبيق د صدراعظمانو او وزيرانو په لاس کې وي. محمد هاشم خان چې ۱۸ کاله د افغانستان صدراعظم و، د شوراګانو په جوړښت کې يې ډېره ونده درلوده. عبدالاحد مايار وردګ له ۱۹۳۲ ز څخه تر ۱۹٤٦ز کاله پورې چې د محمد هاشم خان د ماموريت وروستی کا ل و، په پر له پسې توګه د شورا رئيس و څکه چې دا د صدراعظم د باور وړ سړی و او د ښې پوهې په درلودو سره يې شورا ښه اداره کوله.

له هغه ځايه چې نادر شاه د ديني عالمانو سره د نيکو اړيکو غوښتونکي و، نو غوښتل يې چې د ديني عالمانو موقف ته عزت وکړي. په دې توګه يې امر وکړ چې د ټولو اصولنامو په تدوين کې له علماو څخه مشوره واخيستل شي، تر څو قوانين له شريعت سره سم تدوين شي. په دې برخه کې له هغوی سره له مخکې مشوره کېده.

د ديني چارو د لاښه پرمخ بيولو لپاره يې د(جمعيت العلما) مجلس جوړ کړ. له شاهي خزانې څخه ديني علماوته يو شمير امتيازات ورکول کيدل. وريسې يې په کابل کې عربي دارالعلوم جوړ کړ، چې تجربه لرونکي ملايان يې د مدرسينو په توګه په کې مقرر کړل او سردار عبدالرحمن خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د رئيس په توګه ورته توظيف کړ.

ځرنګه چې محمد نادرخان په يوه ډېر اساس وخت کې د افغانستان چارې په لاس کې واخيستې، ۱۹۲۹ ز او ۱۹۳۰ز کلونه د اقتصادي بحران کلونه وو، او ټول لوی شرکتونه په اروپا، آسيا او حتی امريکا کې له رکود سره مخامخ شول، يوه لويه بېوزلي په نړۍ کې خپره شوه. دا وضع چې د نړېوالې جګړې له پايلي څخه را پيدا شوې وه، په هر لور کې يې تباهي خپره کړه او افغانستان هم په غير مستقيمه توګه له دې بحران څخه بې برخې پاتې نه شو. سر بېره پر دې يو بل آفت (کورنۍ جګړه) وه چې د افغانستان اقتصاد يې ځپلی وه او د کابل خزانه تالا شوې وه، محمد نادرشاه غوښتل چې په اقتصادي برخه کې يو قانوني سيستم پلی کړي، چې د هغې په اساس يو شمېر خبير او پوه خلک چې کافي او مسلکي تجربې ولري، په دولت کې ونډه واخلي، د کابل، مزارشريف، هرات او کندهار لوې لارې جوړې کړې ځينو شرکتونو ته د فعاليت اجازه ورکړل شوه.

پانګوالو پر دولت اعتماد وکړ، په همدې توګه راکد شوې پيسې يې راوېستې او په کار ولوېدې، چې په دې کار کې د عبدالمجيد زابلي ونډه د يادولو وړ ده چې، په همدې توګه يې د محمد ظاهر شاه په دوره کې زياتره د سوداګرۍ او اقتصاد د وزير په توګه دنده سرته رسولې وه. همدارنګه يې د هېواد په صنعتي کېدو کې فعال او مهم نقش درلود، نوموړي ډېرې فابريکې جوړې کړې او د افغانستان لپاره يې ډېر خدمتونه تر سره کړي دي. د محمدنادرخان او محمد هاشم خان په ډېرې پاملرنې سره د هېواد ډېرې ويجاړې ترميم او د هېواد اقتصاد پراختيا وکړه.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د اصولنامې پر تدوین او دویمه ډله دې د محمد نادرخان پراقتصادي پروګرامونو خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱- د محمدنادرشاه د وخت اصولنامه په لنډه توګه توضیح کړئ؟
۲- د محمد نادر شاه اړيکې له ديني عالمانو سره څه ډول وې، شرح يې کړئ.
۳- محمد نادر شاه په اقتصادي برخه کې کوم کارونه وکړل، په لنډه توګه يې معرفي کړئ؟

دټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د اصولنامې او د محمدنادرشاه د دورې د قوانينو په برخه کې له مشرانو او پوهانو څخه پوښتنې وکړي او يو مطلب دې ترتيب او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد ظاهر شاه سلطنت او دویمه نړیواله جګړه

شهزاده محمد ظاهر څنګه واک ته ورسید، د دویمې نړیوالې جګړې د بحران کلونه او اغیزې یې پر افغانستان باندې، د صدر اعظم محمد هاشم خان ونډه د دې بحران په له منځه وړلو کې. دا هغه مطالب دي چې ورسره به په دې لوست کې آشنا شئ.

د محمد نادرشاه تر وژلو وروسته کورنۍ شورا جوړه او د اساسي اصولو د (۵) مادې سره سم محمد ظاهر شاه د محمد نادر شاه زوی چې ۱۹ کلن و، پاچاهۍ ته وټاکل شو. د اساسي اصولنامې سره سم ټول ملت یې تابعیت وکړ. نوم یې په خطبه کې ولوستل شو او په نامه یې سکه ووهل شوه او د شورا د مصلحت له مخې د المتوکل علی الله لقب هم ورکړل شو، چې ۴۰ کاله یې له نامه سره یو ځای و.

دا چې د محمد ظاهر عمر لږ او د کار تجربه یې نه درلوده، نو ټول کارونه یې د مشر تره محمد هاشم خان په غاړه وو. کله چې محمد ظاهر شاه پاچا شو، نو ډېر ژر یې خپل تره محمد هاشم خان پخوانی صدراعظم یو ځل بیا د کابینې مسوول وټاکه او هغه هم خپله کابینه پاچا ته معرفي او په کار یې پیل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد ظاهر شاه د پاچاهی په لومړیو کلونو کې دویمه نړیواله جگړه پیښه شوه دویمه نړیواله جگړه په **۱۹۳۹** ز کې پیل او په **۱۹۴۵** ز کې پای ته ورسېده. د دې جگړې لمبې چې له اروپا څخه راپورته شوې وې، ډېر ژر اسیا او د نړۍ نورو برخو ته ورسېدې.

د دې جگړې گډون کوونکي (المان، ایټالیا، جاپان او د ختیځې اروپا کوچني هېوادونه) د محور په نامه او (انگلستان، فرانسه، شوروي اتحاد، د امریکا متحده ایالات او یو شمېر اروپایي هېوادونه) د متفقینو په نامه یادېدل، وو.

هغه هیوادونه چې په مستقیمه توگه په دویمه نړیواله جگړه کې ښکیل ول له مالي او ځاني پلوه ډیر زیانمن شول او همدا رنگه ناوړه اثرات یې ډیر وو. ټول هیوادونه یې متاثره کړل، ددې جگړې په وخت کې روسیه په شمال، ایران په لویدیځ او برتانیوي هند د افغانستان په سهیل کې زیانمن شول.

محمد ظاهر شاه او د وخت صدر اعظم محمد هاشم خان د یوې جرگې په جوړېدو د یوه فرمان له مخې افغانستان ناپیېلی اعلان کړ.

محمد هاشم خان د ښه تدبیر په درلودو سره نه یوازې دا چې افغانستان د جگړې له لمبو او زیانه وژغوره، بلکې له اقتصادي احتمالي ستونزو څخه یې هم وژغوره. د اقتصادي ستونزو سره سره یې ډېر اسعار ذخیره کړل، چې وروسته ترې په پرمختیایي پروژو کې گټه واخیستل شوه.

کله چې جگړه ډېره سخته شوه، د محور ځواکونه د ختیځې اروپا له لارې د روسیې خاورې ته داخل شول. په افغانستان کې یو شمېر الماني او ایټالوي انجینرانو په ځینو پروژو کې کار کاوه، نو شوروي اتحاد او برتانوي هند یې په اړه اندېښنه کوله او افغانستان ته یې یادگېرنې ورکړې، تر څو المانیان او ایټالویان له خپلې خاورې وباسي. افغانستان د دغو وړاندیزونو ځینې برخې ومنلې او یاد شوي کارکوونکي یې په درنښت له هېواده بهر کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د هغه وخت مدبر صدراعظم محمد هاشم خان وتوانېد چې د افغانستان اوضاع نورماله وساتي. د جګړې دروندوالي پر افغانستان هم اغېز درلود او يو شمېر امنيتي ستونزې يې رامنځ ته کړې، چې د هغه وخت له حالاتو، او د محمد هاشم خان له تدبير سره سم دا ستونزې لرې شوې.

ځکه نو ويلای شو، چې د افغانستان د ناپيلتوب پاليه دا شوه چې امپرياليستي قواو نه شو کولای چې پرې تېری وکړي، چې دا کار د افغانستان د خپلواکۍ په ټينګښت، په منځني او نږدې ختيځ کې د امنيت په پياوړتيا کې مرستندوی ثابت شو.

دويمی نړېوالې جګړې له اقتصادي پلوه هم پر افغانستان منفي اغېزه وکړه. پر شوروي اتحاد د المان يرغلونه او د بحرالکاهل پر سيمې د جاپان د يرغلونو په پايله کې د افغانستان سوداګريزې اړيکې د محور، اروپايي او اسيايي هېوادونو سره چې د جګړې په ساحه کې وې، قطع شوې. د افغانستان او شوروي اتحاد سوداګري ټيټې کچې ته ورسېده او يواځې له هندوستان (برتانوي هند) سره سوداګرۍ دوام درلود. د وارداتي توکو اوشيانو د کمي له امله د خوراکي توکو بيې لوړې شوې، په ځانګړې توګه په (**۱۹۳۹-۱۹۴۴**ز) کلونو کې بيې له څلورو څخه تر پنځه چنده پورې لوړې شوې. دولتي چارواکو د خوراکي او صنعتي توکو د ګرانۍ د مخنيوي او د بيو د تنظيم لپاره کلک تدبيرونه تر سره کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې د دویمې نړیوالې جګړې او د افغانستان د ناپیيلتوب د پاليلو په اړه، یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱ـ د محمد ظاهر شاه د واک ته د رسیدو د څرنګوالي په اړه معلومات ورکړئ؟

۲ـ په دویمه نړیواله جګړه کې جنګي قوتونه په کوم ترتیب سره وېشل شوي وو؟

۳ـ د وخت صدراعظم محمد هاشم خان د دویمې نړیوالې جګړې په وخت کې د افغانستان د سوکالۍ لپاره کومې چارې سر ته ورسولې؟

۴ـ په دویمې نړیوالې جګړې کې د افغانستان ناپیيلتوب په سیاسي برخه کې کوم رول تر سره کړای شو؟

دټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د محمد ظاهر شاه د شخصیت په اړه یو مطلب جوړ او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړنی پنځه کلن پلان (۱۹۵۶ زیږدیز ۱۳۳۵ لمریز)

سردار محمد داؤد خان

د لومړني پنځه کلن پلان ضرورت، د سردار محمد داود خان ونډه د دې پلان په تکميل او پلي کولوکې، دا هغه مفاهيم دي چې په دې لوست کې به يې ولولئ.

د اعليحضرت محمد ظاهر شاه د سلطنت په لومړي وخت کې محمد هاشم خان د صدارت چارې پر غاړه لرلې او د خپلې غوښتنې له مخې يې له دغه مقام څخه استعفا ورکړه. له هغې وروسته يې کشرى ورور سپهسالار شاه محمود خان صدارت ته غوره شو. هغه اوه کاله وروسته د ناروغۍ له امله استعفا ورکړه. له دې وروسته د اعليحضرت محمد ظاهر شاه له خوا يې د تره زوى سردار محمد داود خان د سردار محمد عزيز خان زوى د صدارت مقام ته وټاکل شو.

محمد داود خان غوښتل چې افغانستان د سياسي، اقتصادي او اجتماعي پلوه پر خپلو پښو ولاړ يو هېواد اوسي. او د منظمو اقتصادي پلانونو په جوړولو سره يې د ودې پړاو نه پيل کړل.

هغه په لومړي سر کې کابينه له تعليميافته او پوهو کسانو څخه جوړه کړه. په بهرني سياست کې يې د افغانستان مثبت ناپيليتوب ځان ته غوره کړ، چې بنسټ يې په ملي ګټو او د افغانستان د خلکو پرآزاد قضاوت ولاړ وو او داکار د دې سبب شو، چې د نړۍ هېوادونه دې ته حاضر شول، چې پرته له قيد او شرطه له افغانستان سره مرسته وکړي. دا يو له ډېرو غوره کارونو څخه پدې وخت کې و، ځکه چې د امريکې د متحده ايالاتو او شوروي اتحاد تر منځ سياسي موازنه يې ښه وساتله.

سردار محمد داود خان يو مترقي او هيواد پال شخصيت و. هغه په دې ښه پوهېده چې يو هېواد په کومو وسايلو سره پر ستونزو بريالى کېداى شي. هغه د توليدي او اقتصادي موسسو د پراختيا او پرمختيا په

برخه کې ډېره هڅه کوله. هغه و، چې خپل کارونه يې په يوه چوکاټ کې منظم کړل. لومړنی پنځه کلن پلان يې په ۱۹۵۶ز کې پيل او په ښه توګه يې سرته ورساوه او دويم پلان يې په ۱۹۶۱ ز کې تر لاس لاندې ونيو. په لومړي اقتصادي پلان کې پرمختيايي بودجه په بنسټيزو کارونو کې ولګول شوه، چې د هغې په وسيله د سړکونو جوړول او د برېښنا د توليد کار ډېر ښه مخکې لاړ. په دې موده کې د کابل ـ کندهار او سپين بولدک تر منځ سړک، کابل ـ تورخم ـ قزل قلعه ـ د سالنګ تونل ـ کندهار ـ هرات او کشک نخود سړکونه اعمار شول.

همدارنګه د برېښنا په برخه کې د نغلو برېښنا د ۶۶ زره، ماهيپر د ۱۰ زره او د درونټې بند د ۱۱ زرو او د مزار شريف برېښنا ۱۰ زره کيلو واټو ته يې ظرفيت لوړ شو.

د نفتو او ګازو د منابعو استخراج د هېواد په شمال کې پيل شو. د ډېرو سکاره په پوره اندازه توليد شول. د صنايعو په برخه کې د مزار شريف د سرې د فابريکې توليدات په کال کې ۱۰۰ زرو ټنو ته ورسېدل، د غوري سمنټو فابريکه، او د موټرو د ترميم ډېر شمېر دستګاه ګانې د هېواد په مختلفو برخو کې جوړې شوې. د دې تر څنګ د کابل د جنګلک فابريکه داسې کمپلېکس شوه، چې نه يواځې وروسته يې لوی ماشينونه ترميمول، بلکې د نصبولو چارې يې هم سر ته رسولې.

همدارنګه د ننګرهار پروژې ته زياته پاملرنه وشوه تر څو د هغې د توليداتو کچه جګه شي، چې په ټول ژمي کې به يې د هيواد اکثرو سيمو ته مېوې او سابه ورکول.

د محمد داود خان دويم اقتصادي پلان د وخت د کموالي او د ځينو نورو ستونزو له امله پلی نشو چې وروسته محمد داود خان مستعفي او په دې توګه د هغه د صدارت دوره پای ته ورسيده.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د محمد داود خان پر شخصيت او بهرني سياست او دويمه ډله دې د هغه د پنځه کلن پلان په اړه يو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱ـ سردار محمد داودخان څرنګه د صدارت دنده تر لاسه کړه؟

۲ـ د محمد داود خان بهرنی سياست په لنډه توګه معرفي کړئ.

۳ـ په لومړي پنځه کلن پلان کې کوم بنسټيز کارونه تر سره شول، هغه وواياست؟

۴ـ د سردار محمد داود خان دويم پنځه کلن پلان ولې پلی نشو؟

د ټولګي څخه دباندې فعاليت:

زده کوونکي دې د محمد داود خان د شخصيت او پنځه کلن پلان په برخه کې له منابعو، مشرانو او پوهانو څخه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دېموکراسۍ لسیزه (۱۳٤۲- ۱۳۵۲ لمریز)

داکتر محمد یوسف

آیا پوهېږئ د دیموکراسۍ د لسیزې اساسي قانون څه پایلې درلودلې، په دې متن کې به ورسره آشنا شئ.

د ظاهر شاه د سلطنت وروستي لس کلونه د دېموکراسۍ د لسیزې (اساسي قانون) یا د مشروطې شاهۍ په نامه یادوي. په افغانستان کې د دېموکراسۍ دوره د سردار محمد داودخان تر استعفا یا د ۱۳۴۳ لمریز کال د اساسي قانون تر انفاذ وروسته پیل او تر لسو کلونو پورې یې دوام وکړ. تر دې دمخه د شاه محمود خان د صدارت په دوره کې هم هېواد ته د دېموکراسۍ زمینې رامنځ ته شوې وې.

په نوي اساسي قانون کې پرېکړه وشوه، چې د شاهي کورنۍ غړي په سیاسي ګوندونو کې برخه نشي اخستی او لاندې دندې او مسوولیتونه تر سره کولای نشي:

۱ـ د صدارت مقام. ۲ـ په شورا کې غړیتوب. ۳ـ په ستره محکمه کې غړیتوب، چې د همدې پرېکړې له امله د دېموکراسۍ په لسیزه کې پنځه صدراعظمان چې د شاهي کورنۍ غړي نه وو

(ډاکټر محمد یوسف، محمد هاشم میوندوال، نور احمد اعتمادي، ډاکټر عبدالظاهر، محمد موسی شفیق) دندې تر سره کړې. کله چې سردار محمد داود خان د صدارت له مقامه استعفا ورکړه، محمد ظاهر شاه ډاکټر محمد یوسف د صدارت پر مقام مامور کړ، هغه هم ومنله او خپله کابینه یې د ۱۹۶۳ ز کا ل د مارچ په ۱۳مه جوړه کړه.

ډاکتر محمد یوسف په المان کې د فزیك په رشته کې زده کړه کړې وه. هغه په یوې منځنۍ کورنۍ پورې اړه درلوده. د ډاکټر محمد یوسف د حکومت غوره او اساسي دنده د اساسي قانون تدوین او د هغه د قانوني مراحلو سر ته رسول وو، چې اعلیحضرت محمد ظاهر شاه لویه جرګه راوغوښته، اساسي قانون تدوین او هغه یې تایید او تصدیق کړ. ډاکتر محمد یوسف د دریم اساسي قانون په تدوین پیل وکړ. د دېموکراسۍ دغه نوی نهضت په افغاني ټولنه کې د ډول ډول غبرګونونو سره مخامخ شو. ډېرو افغانانو، په ځانګړې توګه ځوانانو یې تود هرکلی وکړ، خو د هېواد په لویو ښارونو کې سختې مظاهرې رامنځ ته شوې.

د دېموکراسۍ په لسیزه کې د مطبوعاتو قانون د تقنیني فرمان په وسیله نافذ شو او د دې قانون پر بنسټ په کابل کې ډېرش جریدې نشر شوې، چې د بېلګې په توګه مشهورې ورځپاڼې او جریدې یې په لاندې ډول وې:

افغان، مساوات، روزګار، افغان ملت، ملت، کاروان ورځپاڼه، خلق، پرچم، شعله جاوېد، ګهیځ، ترجمان، مردم او داسې نور...

په دې دوره کې د احزابو قانون د اساسي قانون په شورا کې پاس او د توشېح لپاره د شاه حضور ته واستول شو، خو شاه دا قانون وځنډاوه او د خپلې پاچاهۍ تر پایه یې توشېح نه کړ، خو له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره هم روشنفکرانو په ښکاره ډول خپل سیاسي فعالیتونه پیل کړل او هر سیاسي جریان د ځان لپاره یو نشراتي ارګان درلود، چې خپلې اعلامیې به یې په کې خپرولې. دغو ډلو د دیموکراسي په لسیزه کې د خپلو فکري کړنلارو له امله په بېلا بېلو کینو ګروپو وېشل شوي وو، چې عبارت وو، له:

۱ـ د خلق دېموکراتیک ګوند، چې وروسته په دوو ډلو، خلق او پرچم ووېشل شول.

۲ـ اسلامی نهضت یا د مسلمان ځوانانو جریان.

۳ـ د شعله جاوېد ګوند.

۴ـ مترقي دېموکرات ګوند.

۵ـ د افغان ملت ګوند.

۶ـ د ستم ملي ګوند.

۷ـ د اتحاد ملي ګوند.

همدارنګه نورې لوېې او ورې ډلې هم وې، چې په سیاسی فعالیتونو بوختې وې. په عمومي توګه د دېموکراسی په لسیزه کې سیاسي ډلو د دېموکراسی له نامه څخه په ګټې اخیستنې سره په سیاسي فعالیتونو لاس پوري کړ.

په فرهنګي او عمراني برخو کې هم کار وشو. د اساسي قانون په لسیزه کې چې پنځه صدراعظمانو دنده تر سره کړه، په ملکي او نظامي برخو کې تر یوې کچې کار وشو. د دغو فعالیتونو ځینې بنسټونه، چې د داود خان د صدارت په وخت کې اېښودل شوي وو، د دېموکراسی په لسیزه کې پای ته ورسېدل.

د دېموکراسی (اساسي قانون) په لسیزه کې د قواو تفکیک هم رامنځ ته شو او دولت پر درېو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قواوو(اجرایه، مقننه او قضایه) ووېشل شو او د شورا د دولسمې او دیارلسمې دورې لپاره په هېواد کې آزادې ټاکنې وشوې، چې د افغانستان خلکو خپل استازي شورا ته واستول. په دې دوره کې پنځو حکومتونو له اولسي جرګې څخه د باور رایه واخیسته.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې د دېموکراسۍ د لسیزې د احزابو د قانون په اړه او دویمه ډله دې د دېموکراسۍ په لسیزه کې د قواوو د تفکیک په برخه کې یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱ـ د دېموکراسۍ لسیزه په افغانستان کې په کوم ډول منځ ته راغله؟
۲ـ کومو صدراعظمانو د دېموکراسۍ په لسیزه کې دندې تر سره کړې؟
۳ـ د دېموکراسۍ په لسیزه کې کومې ورځپاڼې او جریدې خپرې شوې، نومونه یې وواياست؟
۴ـ د دېموکراسۍ په لسیزه کې دولت پر کومو قواوو ووېشل شو؟

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د هغو کارونو او برنامو په هکله چې د دېموکراسۍ په لسیزه کې تر سره شوي دي یو مطلب جوړ او خپلو نورو ټولګیوالو ته دې وواېي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جمهوریت باندې د سلطنتي رژیم د بدلیدو لاملونه

جمهور رئیس محمد داود خان د کابینې له غړو سره

ولې سلطنت((مشروطه شاهي)) په جمهوریت بدله شوه، کومو شخصیتونو پکې لویه ونډه درلوده، له دې سره به آشنا شئ.

مشروطه شاهي رژیم په ۱۳۵۲ هـ. ش کال د چنګاښ په ۲۶ نیټه د یوې سپینې کودتا په ترڅ کې د سردار محمد داؤد خان تر مشر لاندې نسکور او پر ځای جمهوري نظام اعلان شو.

سردار محمد داود خان چې په خپله خوښه د صدارت مقام پرېښود، غوښتل یې چې خپلې شخصي او ملي موخې په خپلواکه توګه پر مخ یوسي هیله یې درلوده، چې په سیاست کې بیا برخه واخلي او د هېواد په سیاسي او اداري برخلیک کې اغېزمنه ونډه ولري.

د ډاکټر محمد یوسف د صدارت په دوره کې د ۱۳٤۳ لمریز کال د اساسي قانون انفاذ د مشروطه شاهي نظام اساسات رامنځ ته کړل، نو دغې موخې محمد ظاهر شاه ته دا انګېرنه ورکړه، چې محمد داود باید د صدارت له مقامه لرې او سیاسي ډګر ته یې بیا راتګ د تل لپاره ناشونی شي. د همدې اساسي قانون په یوې مادې کې لیکل شوي و، چې د شاهي کورنۍ غړي په سیاسي ګوندونو کې غړیتوب نه شي اخیستی. پورتنۍ محدودیت چې نېغ په نېغه محمد داود خان ته متوجه و، وروسته یې د هغه د ټولو سیاسي هلو ځلو لارې بندې کړې.

له بل لوري وروستنۍ حکومتونه چې یو په بل پسې ناکامېدل، د هېواد د اقتصادي او ټولنیز پرمختګ په برخه کې یې د خلکو باور له لاسه ورکاوه. له دې امله د شاهي نظام له اداري څخه د خلکو ناهیلي

او کرکه ورځ په ورځ ډېرېدله.
محمد داود خان دا پرېکړه کړې وه په هر ډول چې امکان ولري د هیواد په سیاسي جوړښت کې بدلون راوړي، تر څو له یوې خوا د بحران خطر له منځه یوسي او له بل پلوه د خلکو غوښتنې د افغانستان د اقتصادي او ټولنیز پرمختګ په اړوند پوره کړي. له دې امله محمد داود خان یو ځل بیا په سیاسي فعالیت لاس پورې او له شخصیتونو، سیاسي ګوندونو او د هېواد د مختلفو ډلو سره یې اړیکې ټینګې کړې.
محمد داود خپل پلان داسې جوړ کړ چې د خپلو پلویانو د جلب و جذب دایره پراخه کړي او د سیاسي قدرت د لاس ته راوړنې اصلي کیلي، چې پوځ و، ملاتړیې تر لاسه کړي. نو په دې وخت کې چې سلطنتي نظام خپل محبوبیت په ټولنه کې تر یو حده پورې له لاسه ورکړي و خلک دې ته حاضر وو، چې د ټولنې په سیاسي جوړښت کې یو ژور بدلون ومني او هغوی ورته هرکلی وواېي. محمد داود او ملګرو یې وکړای شول، چې له همدې حالت څخه په ګټې اخستنې سره د خپل نفوذ حلقه په پوځ کې جوړه او د پوځي کودتا لپاره زمینه برابره کړي.
په دې وخت کې محمد ظاهر شاه د سترګې د علاج لپاره اروپا ته تللی و. دکودتا مقدمات له مخکې جوړ شوي و. نو په دې توګه د **۱۳۵۲ لمریز** کال د چنګاښ په **۲۶**مه د محمد داود په مشرۍ او د پوځ د افسرانو په مرسته د شاهي نظام په ړنګولو لومړنی جمهوریت بریالیتوب ته ورسېد او د هېواد د تاریخ نوی څپرکی پرانیستل شو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې له سلطنته څخه په جمهوریت د بدلېدلو پر لاملونو او دویمه ډله دې د شاهي او جمهوري نظام تر منځ د توپیر په هکله یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱ـ د **۱۳۵۲** کال د چنګاښ پر **۲۶**مه کومه پېښه رامنځ ته شوه؟
۲ـ هغه کوم لاملونه وو، چې سردار محمد داود یې دې ته اړ کړ، چې کودتاه وکړي؟
۳ـ سردار محمد داود خان د کودتا پلان څنګه طرح کړ؟

دټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د محمد داود خان د کودتا په اړه چې په **۱۳۵۲** لمریز کال کې رامنځ ته شوه، د پوهانو او منابعوو په مرسته یو مطلب جوړ او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۳۵۲ لمريز کال د چنگاښ د ۲۶مې کودتاه

په تير لوست کې د کودتاه دلاملونو سره آشنا شوئ، په دې لوست کې به د کودتا د سرته رسيدونکو، د نوی دولت دسياست او د کودتا پايلو سره پيژندګلوي تر لاسه کړئ.

سردار محمد داؤد خان چې کله د صدارت له مقام څخه استعفاء وکړه، او لس کاله يې په گوښه والي کې تير کړل، د خپل صدارت په موده کې يې د هيواد د پرمختګ لپاره ډيرې هڅې کړې وې. د خپلې لس کلنې گوښه والي په موده کې يې هم علاقه درلوده چې هيواد د پرمختللو هيوادونو په کتار کې ودروي. همدا وه چې د ۱۹۷۳ز کال د جولای په ۱۷مه چې د ۱۳۵۲ لمريز کال د چنګاښ له ۲۶مې سره برابره وه، کودتا وکړه، چې په دې توګه افغانستان کې شاهي نظام ملغا او جمهوريت اعلان شو.

د چنګاښ د ۲۶مې کودتاه د ۱۹۶۳ز کال د اساسي قانون لسيزې ته د پای ټکی کيښود. که څه هم هغو پنځو حکومتونو د ديموکراسۍ دعوه کوله، خو په حقيقت کې پرې انارشيستي خصلت غالب و.

د داود خان کودتاه دې ګډ ودیو ته خاتمه ورکړه او پر ځای يې سردار محمد داوود خان د يوه ملي رهبر په توګه راخرګند شو.

د شخصيت له پلوه هغه ډير پاک، د اخلاقي سجاياو خاوند او پر هيواد مين انسان و.

د کودتاه تر پايلې وروسته يې خپله تاريخي بيانيه (خلکو ته خطاب) په نامه اعلان کړه چې د نوي دولت کړنلاره په کې وه.

داؤد خان افغانستان د ګاونډيو هيوادونو سره د دوستۍ ليوا ل، د غير منسلك هېوادونو غړې وباله او د ملګرو ملتونو ټولنې له منشور څخه يې خپل ملاتړ اعلان کړ، یوازې د پښتونستان مسئله يې له پاکستان سره د اختلاف د ټکي په توګه ياده کړه او د سولې له لارې يې د هغې د حل غوښتنه وکړه.

د نوي دولت د کړنلارې څخه د هيواد خلکو په ولايتونو او مرکز کې تود هر کلی وکړ. محمدظاهر شاه چې د ايټاليا د ناپل په ښار کې په استراحت بوخت و، په کابل کې د خپلې پاچاهۍ د له منځه تللو څخه خبر شو. سمدستي روم ته لاړ او خپله استعفا يې د افغانستان د سفارت له لارې د افغانستان د جمهوريت د مؤسس په نامه کابل ته را وليږله. د استعفا نامې په رسيدلو سره چې د شاهي کورنۍ غړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بندیان وو له بنده آزاد او ایټالیې ته ولاړل.

یوه ورځ وروسته د نوي نظام د مرکزي کمیټې لومړۍ جلسه جوړه شوه. مرکزي کمیټې محمد داود خان د دولت د جمهور رئیس، صدراعظم د بهرنیو چارو او د دفاع د وزیر په توګه وټاکه او نوموړي نوې کابینه معرفي کړه. د محمدداود خان د فرمان په اساس د ۱۳۴۳ لمریز کال اساسي قانون لغو شو او د نوي اساسي قانون د تصویب لپاره لویه جرګه چې ۳٤۹ کسه غړي یې درلودل د عزیزالله واصفي په مشرۍ راوغوښتل شوه او د ۱۹۷۷ز کال د مارچ په ١٤مه نوی اساسي قانون تدوین او د محمد داود خان له خوا توشیح او نافذ شو.

په ټولنیزه او اقتصادي برخه کې هم یولړ اقدامات وشول، چې پر بنسټ یې د ځمکو اصلاحاتو ته پاملرنه وشوه، د ځمکې د اراضي قانون ((مترقي مالیات)) تصویب شو او له هغې سره سم د مالکانو اضافي ځمکې هغه بزګرانو ته چې لږ یا هیڅ ځمکه یې نه درلوده ورکړل شوه. د دولت له خوا د جزا او مدني قانون تصویب شو. ملي سرود منځ ته راغی، د بیرغ په نښان کې هم بدلونونه راغلل.

د افغانستان د جمهوري دولت له ډیرو مهمو کارونو څخه یو هم د اووه کلن اقتصادي پلان جوړول و. دا پلان په ۱۹۷٦ز کې پیل او په ۱۹۸۳ز کې باید پای ته رسیدلي واي.

د جمهوریت په موده کې په ټول هیواد کې د سرکونو د ښارنې او ترمیم کار پیل شو. د اوسپنې پټلې له هراته د کندهار تر سپین بولدک, د لوګر د عینکو د مسو د کان او د حاجي ګګ د سروې کار تر لاسه لاندې ونیول شو.

د محمد داود خان پلانونه او پروګرامونه ډیر زیات پراخ بنسټه وو، چې ټول یې عملي نه شول، او د ۱۳۵۷ لمریز کال د غوبې پر اوومه د یوې پوځي کودتاه په وسیله د محمد داود خان جمهوري نظام ړنګ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړنۍ ډله دې د محمد داود خان د شخصیت په اړه او دویمه ډله دې د هغه د اقتصادي پلانونو په برخه کې په خپلو کې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. محمد داود خان په کوم کال کې کودتاه وکړه؟
۲. کومو خلکو د محمد داود خان په کودتاه کې زیاته ونډه درلوده؟
۳. د ۱۳٤۳ لمریز کال اساسي قانون په برخه کې کوم اقدامات وشول؟ په لنډه توګه یې ووائي.
٤. په اوه کلن اقتصادي پلان کې کوم کارونه تر سره شول؟

دټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د جمهوریت د دورې د څرنګوالي په اړه مطلب جوړ او په ټولګي کې دې ووایي.

د دویم څپرکي ارزونه

د نړۍ د شلمې پیړۍ ټولنیز، سیاسي او اقتصادي حالت د رنسانس د دورې د ۱۵ مې پیړۍ د دویمې نیمایي څخه تر ۱۸مې زیږدیز پیړۍ پورې د مستقیمو اندونو او نظریو، د فرانسې د لوی انقلاب د بنسټیزو اغیزو او د ۱۹مې پیړۍ د یوشمیر فیلسوفانو د افکارو او نظریو محصول ګڼل کیږي. د دغو ټولو سیستمونو او سیاسي مکتبونو لوړوالی په دې تاریخي مرحله کې داسې انګازې رامنځ ته کړې چې بشریت یې په تیرو دورونو کې ډیره لږه بیلګه لیدلې وه. او دا څکه چې د اقتصادي ګټو او د مخالفو لوریو اختلاف د خپلو تضادونو تر ټولو لوړې کچې ته ورسید او په نړۍ کې ډیرو لویو ورانونکو پېښو ته لاره هواره کړه.

په همدغې دورې کې د دوو نړیوالو جګړو په لړ کې نړۍ په دوو دښمنو قطبونو (ختیځ او لویدیځ) وویشل شوه. د امریکا متحده ایالاتو په نړیواله برخه کې د بریتانیا ځای ونیو. چین د خپل مستقل سیاسي خط په لرلو سره د نړۍ د دریم ځواک په توګه څرګند شو. اتومي، بیولوژیکي او کیمیاوي وسلې د نړیوالې سیالۍ د پرمخ وړلو وسیله شوه، اقتصادي سیالۍ خپل وروستی پوړ ته ورسیدې او سړې جګړې چټک دوام پیدا کړ.

که څه هم د شلمې پیړۍ نړۍ ډیره متشنجه او بې ثباته وه، خو پرله پسې سیالیو د انسان د ژوندانه په ځرنګوالي کې ستر نقش ولوباوه او د پرمختلنې سبب شو. خو دغو پرمختګونو ټولنیزه جنبه نه درلوده او د بشریت لویه برخه په ځانګړې توګه د افریقا او آسیا په لویو وچو کې له دې اسانتیاو بې برخې پاتې شول. په دغو ټولنو کې یو هم افغانستان و، چې تر ټولو وروسته او د نوې تمدن له امکاناتو او وسایلو څخه بې برخې پاتې شو.

د افغانستان د وروسته پاتې والي لوی لامل دا و چې په شلمه پیړۍ کې دا هیواد د سیمې د هیوادو د ستراتیژیو د تقاطع ټکی شو او د نړیوالو سیالیو په پایله کې یې ډیر زیان ولید.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریيم څپرکي

د افغانستان ګاونډي هېوادونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درېيم څپرکي موخې

۱- د پاکستان د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

۲- د ايران د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

۳- د چين د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

٤- د تاجکستان د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

٥- د ازبکستان د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

٦- د ترکمنستان د معاصر تاريخ او پېښو سره پېژندګلوي.

۷- د نقشو او اطلسونو څخه د ګټې پورته کولو مهارت.

د پاکستان اسلامي جمهوریت

د نهم ټولګی په تاریخ کې تاسې د پاکستان د موقعیت، نفوس او کلتوري ارزښتونو په اړه بلد شوئ. په دې درس کې تاسې ته د هند د نیمې وچې د خپلواکۍ، له هند څخه د پاکستان او له پاکستان څخه د بنګله دېش د بېلتون په هکله معلومات وړاندې کېږي.

د پاکستان تاریخ د هغه د جوړښت څخه وړاندې قسماً د افغانستان اویا د هند د شبې قارې په تاریخ مطالعه کېدای شي. اسلام د اوومې میلادي پېړۍ په لومړیو کې د هند نیمې وچې ته ورسېد. پوځیان او مسلمان مهاجرین چې له لوېدیځ څخه راغلي وو، د سند د سیند او پنجاب په سیمه کې چې د پاکستان د ځمکې لویه برخه جوړوي، مېشت شول. څو پېړۍ مخکې د هند په نیمه لویه وچه کې مسلمانان د دوه لویو ټولنو په توګه د هند په ختیځ او لوېدیځ څنډو کې رامنځ ته شول د هند د بومي خلقو لیوالتیا د اسلام د مقدس دین سره د مسلمانانو په شمیر کې زیاتوالی راوست.

د بریتانیا د واکمنۍ پر وخت د هند د نیمې وچې په ډېرو برخو کې د مسلمانانو شمېر زیات وو، سره له دې هم هندوانو په هغو ځایونو کې چې د مسلمانانو شمېر په کې ډېر هم و، په دولتي چارو کې پر هغوی غلبه درلوده. ځکه نو مسلمانانو ددې لپاره چې ښه ژوند ولري، او داسې هیواد چې دوبې خپل وګڼي، په هغه کې خپل مشران ټاکلي و شي او خپل اسلامي کلتور ته وده ورکړي مینه درلوده.

د هند د نیمې لویې وچې او پاکستان له مهمو تاریخي پېښو څخه یوه هم د مسلمانانو راتګ و، له آشوکا وروسته سیاسي یووالی تر ډېره وخته پاتې نه شو. او په منځنیو پېړیو کې د کوچنیو پاچاهانو په لاس سره وېشلي و.

کله چې د بودا دين مخ پر زوال شو، د هند سيال پاچاهان يو له بل سره په جګړې اخته شول. او دې کار مسلمانانو ته چې د اسلام د بيرغ ورونکي وو، مناسب فرصت په لاس ورکړ.

د هند نيمه لويه وچه د مغلو پر وخت د مسلمانانو تر واکمنۍ لاندې متحده شوه، خو ډېرو هندو شاهانو د مسلمانانو د واکمنۍ پر وړاندې مخالفت وکړ او د هغوی پر وړاندې يې مبارزه پيل کړه. د غزنويانو، غوريانو اسلامي سلسلو د هند پر نيمې لويې وچې واکمنۍ وکړه او د سختو مخالفتونو سره سره دغه نوي اسلامي ټولنې د هندوانو د پخوانۍ ټولنې ترڅنګ کرار کرار ساه اخيسته. د نوموړې ټولنې پادشاهانو به خپل پوځيان هڅول چې له هندو ښځو سره ودونه وکړي. د هندوانو د ټيټې پوړۍ ډېر کسان د اسلام د جاذبې او نياو له امله مسلمانان شول.

محمد علی جناح

په ۱۸۸۵م کال کې هندوانو ددې لپاره چې د يوه بومي پارلمان د جوړولو بنسټ کېږدي، د هند ملي کنګره يې جوړه کړه. يو شمېر مسلمانان له کنګرې سره يو ځای شول، خو لږ وروسته څرګنده شوه، چې مسلمانان په کې لږ دي او ښايي ګټې يې په پام کې ونه نيول شي. په ۱۹۰۶ زېږديز کال کې مسلمانان له کنګرې څخه جلا شول او خلکو ته يې ددې بلنه ورکړه چې په جلا ټولټاکنو کې مسلمانان خپل استازي وټاکي. په همدې ترڅ کې يې د هند د ټولو مسلمانانو انجمن (مسلم ليګ) د هندوانو د کنګرې د رقيب په توګه تاسيس کړ. د ۱۹۴۵ز کال تر ټولټاکنو وروسته د مسلمانانو د يوه ملي دولت غوښتنه لاپياوړې شوه، که څه هم ته تجزيه منځ ته راغلې نه وای، جګړه پيلېده، خو په پايله کې دا دواړه پېښ شول.

په ۱۹۳۸ز کال کې جناح د مسلم ليک د پياوړتيا لپاره د (دوو ملتونو) نظريه وړاندې کړه او د يوه جلا اسلامي هېواد د جوړولو غوښتنه يې وکړه، چې په ۱۹۴۰ز کا ل کې مسلم ليګ د يوه پرېکړې ليک په ترڅ کې د پاکستان د جوړولو غوښتونکی شو.

په ۱۹۴۶م کې کنګرې او هم مسلم ليګ د بريتانيې د فدرالي حکومت د جوړولو طرح رد کړه او کنګره هم د ۱۹۴۷ ز کال پورې د تجزيې منلو ته تياره شوې وه او يوازې د سرحدونو ټاکل پاتې وو. د ۱۹۴۷ز کال د اګست په ۱۴ مه پاکستان جوړ شو. تر ټولو لوی د اسلامي او ملي وحدت آزموينه هغه وخت را ورسېده، چې کله بريتانيا دا ومنله، چې د هند نيمه لويه وچه دې د هند او پاکستان په هېوادونو تجزيه کړي، يوازې هغو سيمو ته چې ډېر مسلمانان په کې اوسېدل دا اجازه ورکړل شوه چې له پاکستان سره دې يو ځای شي، خو بيا هم دکشمير د ډېره ميشتې مسلمانې سيمې پر سر خبرې او لانجې رواني وې.

د هند د نيمې لويې وچې تر تجزيې وروسته هندوان هند ته وتښتېدل او مسلمانانو هندي سيمې پرېښودې ، په لکونو انسانان په فرقه ييزو نښتو کې ووژل شول. لږ وخت وروسته دواړه ملتونه د کشمير پر سر په

(c) ketabton.com: The Digital Library

جگړه اخته شول، هند کشمیر په دې بانه چې حاکم یې هندو دی، نیولی و، خو د مسلمانانو په دې دلیل، چې ډېرې اوسېدونکې یې مسلمانان دي، باید کشمیر د پاکستان یوه برخه وي. د پاکستان اصلي ستونزه د ملي هویت جوړونه د سیاسي پولو ټاکل د واقعیت پربنسټ او باثباته او د منلو وړ رژیم د خلکو لپاره د توکمي، ژبني، عقیدتي او مذهبي توپیر په لرو سره ؤ.

خان عبدالغفار افغانستان ته په سفر کې

د یوه مستقل هېواد په توګه د پاکستان په منځ ته راتګ کې ځینو رهبرانو لکه فیلسوف او شاعر اقبال لاهوري، حقوقپوه محمد علي جناح ستر رول لوبولی دی. خان عبدالغفار خان د پښتونخوا د سترو او ملي ځیرو شخه دي چې د انګلیس د استعمار او استبداد په وړاندی پاڅون وکړ او د خپل ژوند ډیري شیبي یی په دې لاړ کې تیري کړي دي.

کله چې مهتماګاندي په ۱۹۳۸ ز کال کې د پښتونخوا څخه لیدنه کوله، نو له نږدې څخه یې پاچاخان، د هغه مبارزې، او د خلکو اخلاص ولید نو هغه ته یې داسي وویل: »زما دعا داده، چې پښتانه نه یوازې دا چې هندوستان خپلواک کړي، بلکې د همدې خپلواکی په برکت تېولې نړی ته د نه تاوتریخوالي اصول وروپیژني«.

د پاکستان تر خپلواکی وروسته د اسلام د رول پر سر یو شمیر قانوني مصالحې وشي. د ۱۹۵۶ ز کال اساسي قانون پاکستان یو اسلامي هېواد اعلان کړ او هم یې پارلماني قوانین د اسلامي تحقیقاتو د انستیتوت (Islamic Research Institute) د بیاکتنې تابع کړل. په ۱۹۵۸ ز کا ل کې دا قانون منسوخ شو او د پاکستان جمهوري د اعلان سره هڅه وشوه، د اسلامي رهبري ځواکمنتیا محاره کړي د هڅو په پایله کې په ۱۹۶۳ ز کا ل کې بیا د ۱۹۵۶ ز کا ل اسلامي شرایط څه نا څه اعاده شول.

د بنګله دېش جلاوالی:

پاکستان ددې فکر پر بنسټ جوړ شو، چې د هند مسلمانان داسې یو ملت جوړ کړي، چې د هیواد په لرلو سره ځانګړې سیمې او قلمرو ولري. پاکستان د سند، بلوچیستان پنجاب او د پښتونخوا له ایالاتونو څخه ملت نه جوړاوه او د دوی ترمنځ ژور قومي او ژبني توپیرونه موجود وو. د پاکستان بنسټ اېښودونکو ددې نوي هېواد لپاره د لویدیځ او ختیځ پاکستان د وحدت لپاره د اسلام دین اصلي عامل ګاڼه. ژبنیو توپیرونو، ټولنیزو ځانګړتیاو، فرهنګي میراث او اقتصادي شرایطو مسئلې رامنځ ته کړې. ددغه هېواد دوو لویو ډلو تر اتلس کلونو پورې هڅه وکړه، چې یو ځای ژوند سره وکړي او ګټور اتحاد رامنځ ته کړي. خو همدې موخې ته ونه رسېدل.

د لویدیځ او ختیځ پاکستان فرقه ییزه اختلافات او سیالی د دولت د کمزورولو اصلي سرچینه وه، چې د ژبنیو اختلاف ، په ځانګړې توګه په لویدیځ کې او په ختیځ کې لږه صنعتي پرمختیا هغه څه وو، چې د اختلافاتو لړۍ یې راخپرې کړې. په ختیځ پاکستان کې یو بل سیاسي سیال را پیدا شو. د ۱۹۶۸ ز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دوبي کې مجيب الرحمن د عوامي ليگ (خلک گوند) مشر د ۳۵ بنگاليانو په گډون له پاکستان څخه د جلاوالي مسؤول وګڼل شو. دغه اختلاف دې ته ورسېد چې په ۱۹۷۱ ز کال کې د ختيځ او لوېديځ پاکستان ترمنځ کورنۍ جګړه پيل شوه.

تر يوه خونړۍ جګړې وروسته، ختيځې برخې له مرکزي دولت سره خپلې اړيکې پرې کړې او د بنګله دېش په نامه يو جلا هېواد رامنځ ته شو.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې پر درېو بېلابېلو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې د هند په نيمه وچه کې د رهبرانو او ملي شخصيتونو د نقش او د پاکستان د خپلواکۍ په هکله او دويمه ډله دې د پاکستان پر تېر تاريخ او درېيمه ډله دې له پاکستان څخه د بنګله دېش د جلاوالي په هکله يو له بله څخه پوښتنې وکړي.

پوښتنې:

١- مسلمانان کوم وخت د هند په نيمه وچه کې استوګن شول؟
٢- د مسلم ليګ ګوند په کوم کال کې جوړ شو؟
٣- پاکستان په کوم کال کې منځ ته راغی؟
٤- بنګله دېش ولې له پاکستان څخه جلا شو؟
٥- بنګه دېش په کوم کال کې د خپلواکۍ اعلام وکړ؟

دټولګي څخه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د مشرانو، فرهنګي شخصيتونو او منابعو په مرسته د نه تاوتريخوالي د نهضت په اړه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ایران اسلامي جمهوریت

په تېرو درسونو کې تاسې د ایران د موقعیت، ژبې او نفوس په اړه معلومات حاصل کړي وو، په دې لوست کې به د پهلوي دورې د قدرت، مهمو پېښو او د اسلامي انقلاب د لاملونو په هکله معلومات وړاندې شي.

اقتصادي، سیاسي، فرهنګي او ټولنیز حالات د قاجاري دورې په پایله کې مخ په وړانې وو چې د یو لړ تحولاتو او بدلونونو لپاره په ایران کې لاره پرانیستله په ایران کې د وروستنیو کلونو پېښې له دوو خواوو، کورني او بهرني حالاتو څخه متاثره وې. په بهرنۍ برخه کې باید وویل شي چې استعماري هېوادونو لکه د روس او انګلیس اغېزه او په قاجاریه دوره کې د ایران د اقتصادي توان په کمزورۍ کې مهم رول درلود. له اروپایي هېوادونو سره د ایران اقتصادي اړیکې له صفوي دورې پیل شوې وې او نسبي انډول یې درلود، خو د قاجاریانو د دورې په وروستیو وختونو کې دغه انډول د اروپایي هېوادونو په ګټه او د ایران په زیان تمام شو. د ایران داخلي محصولاتو له بهرنیو تولیداتو سره سیالي نه شوه کولای، نو ځکه داخلي تولیدات مخ په کښته روان شول او ځای یې بهرنیو تولیداتو ونیو. د ایران په مختلفو ښارونو کې د صنایعو او کسبونو خاوندانو په کرار کرار خپلې دندې له لاسه ورکړې، اوزګار شول او هوساینې خپل ځای بېکارۍ، او بېوزلۍ ته پرېښود.

عدالت غوښتونکو استبدادي ضد جنبشونو په ایران کې او ورسره د اسلامي تعلیماتو یو برخې د خپلواکۍ تر لاسه کولو او د عدالت د راستولو لپاره اغېزمن نقش ولوباوه، چې د مطلقې واکمنۍ، استبداد، ظلم او ناروا او د ځان غوښتونکو واکمنانو پر ضد خلک یې مبارزې ته رابلل، چې کولای شو دغه اغېزې په

قاجاریه دوره کې د مشروطیت په نهضت کې ووینو. نړېوالو پېښو او واقعاتو هم پر سیاسي او ټولنیزو بدلونو اغېزې وکړې، د لومړۍ نړېوالې جګړې څخه یو کال مخکې احمد شاه قاجار چې ځوان شوی و، ناصر الملک یې د سلطنت له مرستیالۍ لیرې کړ او د ملي شورا د مجلس جوړونې لپاره یې د ټاکونو امر صادر کړ، خو یو کال وروسته د لومړۍ نړېوالې جګړې په پیل سره د پردېو د تېرېو د ډېرېدو له امله مجلس وځنډېد. ایران له ناپیلتوب سره سره، د پردیو له تیري او د جګړې د ناوړه پایلو سره مخامخ شو.

پهلوي دوره:

تر لومړۍ نړېوالې جګړې وروسته په ایران کې سیاسي، اقتصادي او اداري ګډوډۍ، په روسیه کې د سوسیالیستي نظام راتګ او ګاونډیو هېوادونو ته یې د خپراوي شتون، او په ایران کې د حاکمه وضعي څخه د بیلابیلو پاڅونو رامنځ ته کیدل او د ملت سرتاسری ناخوښي، د هېواد په شاو خوا کې، د سوداګریز لارو بندیزونه او له احمد شاه قاجار څخه د ملي او هېواد پالو محافلو ناهیلي او نا خوښي هغه څه وو، چې د کب د میاشتې د دریمې نېټې د کودتاه لپاره یې لاره برابره کړه، د کودتا مشر رضا خان وو.

رضاشاه

نوموړي د تهران له نیولو وروسته هغه د سید ضیاالدین طباطباني په مشرۍ مستقله کابینه جوړه کړه او لږ وروسته رضاخان د دفاع وزیر شو. ضیاالدین له ایران څخه تبعید شو او وروسته د قوام السلطنه په کابینه کې د دفاع د وزارت چارې او د ایران د پوځي قواوو مشري هم د رضاخان په لاس کې پاتې شوه. په داسي وضعیت کې په سیاسي مجلسونو، غونډو او مطبوعاتو کې د احمدشاه قاجار پرضد د مخالفت خبرې پیل شوې.

د رضاشاه د قدرت وړ خدمتونه، پوځي ځواکمنتیا، ښه سیاست او قاطع تدبیر ددې لامل شو چې قاجاري سلطنت راو پرزوي. رضاخان د شاه په غیاب کې چې په اروپا کې اوسېده، خپله ځواکمني ورځ په ورځ ټینګوله او همدارنګه یې دا هڅه کوله چې په پراخو تبلیغاتو سره دا وښیي چې احمد شاه د هېواد د برخلیک په اړه کومه پروا نه لري.

په پایله کې د ملي شورا مجلس د ۱۳۰٤ لمریز کال د عقرب په میاشت کې د قاجاري سلطنت ړنګیدل او موقت حکومت یې د پوځ د مشر رضا شاه تر مشرۍ لاندې اعلان کړ. د ملي شورا د غوښتنې سره سم د همغه کا ل د لیندۍ په میاشت کې د مؤسیسان مجلس جوړ کړ او نوموړي مجلس سلطنت رضاشاه پهلوي ته تفویض کړ او د قانون هغه مواد چې سلطنت یې د قاجاریه کورنۍ مختص ګاڼه لغو او پرنوی موادو کې سلطنت د پهلوي کورنۍ ته ځانګړې کړ.

دویمه نړېواله جګړه چې له ۱۹۳۹ - ۱۹٤٥ز کال پورې یې دوام وکړ، د ۱۳۲۰لمریز کال د سمبلې میاشتې په ۲۵ مه د شوروي اتحاد او انګلسي قواو له څو لوریو په ایران یرغل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رضا خان په همدې میاشت کې سلطنت پرېښود او د هېواد چارې یې خپل مشر زوی او دسلطنت ولیعهد ته وسپارلې او پخپله جنوبي افریقې ته لاړ. نوموړي له هېواد څخه بهر له دوه کاله او لس میاشتو او نهه ورځو وروسته د زړه د درېدو له امله وفات شو.

رضا خان د خپل سلطنت د واکمنۍ پر وخت لاندې مهمې چارې سرته ورسولې:

د منظم پوځ جوړول، د محاکمو د جوړښت نوی کول، د مدني او جزایي قوانینو د مجموعې تدوین، د وګړو د شمیرنې د ادارې جوړول، د پیژندنې کارتونه یا تذکرې، د املاکو د ادارې رامنځ ته کول ، د سرتاسري ریل ګاډي پټلۍ جوړول، د ملي بانک جوړول، د روپو چاپول، د ګمرکي تعرفو وضع کول، د ښارونو جوړول، د فرهنګ پراخول، د شرکتونو رامنځ ته کول، د پوهنتون جوړول، د ټولنیزو اصلاحاتو رامنځ ته کول، او ولایتونو ته د هغو تعمیمول.

محمد رضا شاه پهلوي:

محمد رضا شاه پهلوي د رضا شاه پهلوي زوی او د پهلوي کورنۍ دویم پاچا و. هغه د ۱۲۹۸لمریز کال د عقرب په میاشت کې په تهران کې زېږېدلی، لومړنۍ زده کړې یې په پوځي ښوونځي کې او لوړې زده کړې په سویس کې بشپړې کړې. د ۱۳۲۰لمریز کا ل د وږي (سنبلې) په میاشت کې په ایران باندې د پخوانۍ شوروي اتحاد او انګلیسانو د حملې له امله رضا شاه سلطنت پرېښود او محمد رضا شاه چې د سلطنت ولیعهد و، د سلطنت واک یې تر لاسه کړ. د وږی په ۲۵ مه یې د شورا په مجلس کې د وفادارۍ لوړه وکړه. په دې توګه په داسې تورو ورځو کې چې له یوې خوا نړېوالې جګړې نړۍ نیولې وه او له بله لورې د ایران هېواد د روس او انګلیس تر اشغال لاندې و، سلطنت ته ورسېد. د محمد رضا شاه د سلطنت د لومړنیو کلونو ورځې ډېرې بدې وې، څکه چې د هېواد خپلواکي له ګواښ سره مخامخ وه او هم یې د څینو برخو د تجزیې لپاره دسیسې جوړېدلې، د تهران د کنفرانس د اعلامیې په خپرولو سره چې د انګلیس، روس او امریکا مشرانو په کې ګډون درلود، تر یو حده دا پلان له منځه لاړ، چې له امله یې تر دویمې نړېوالې جګړې وروسته اشغالي قواو ایران پرېښود. د محمد رضاشاه د سلطنت له مهمو کارونو څخه یو هم د ایران د نفتو ملي کول دي، چې د ډاکټر محمد مصدق په مشرۍ تر سره شو.

محمد رضا شاه پهلوی

د محمد رضا شاه د حکمرانۍ د دورې له مهمو کارونو څخه دا دي چې ایران یې د ملګرو ملتونو د ټولنې سره یو ځای کړ، د تهران د تاریخي کنفرانس جوړول چې له امله یې د ایران ځمکنۍ بشپړتیا او خپلواکي تر لاسه شوه، د بغداد په نظامي تړون (سنتو) کې د ایران داخلېدل، د لومړي ځل لپاره د تلویزیون د دستګاه رامنځ ته کول، د مرکزي بانک جوړول ، د ناوستۍ پر وړاندې مبارزه، د سنا او شورا په مجلسونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځو د انتخاب حق، د لویو سړکونو جوړول، د سیاسي ګوندونو رامنځ ته کول، د موټر جوړولو کارخانې، دارو ګاډو نوې پټلۍ، د ایران او روس تر منځ د ګاز د نل لیکې غزول، د نړۍ له هېوادونو سره د سیاسي اړیکو ټینګول، د نفتي فابریکو جوړول، له عراق سره د اوبو د سرحدونو ټاکل، د فرانسې او آلمان په مرسته د هستوي انرژۍ د مرکز جوړول هغه څه دي چې یادولی یې شو.

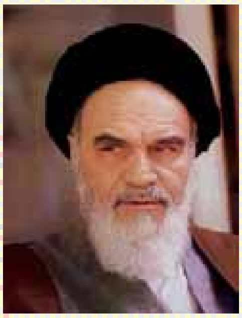
آیت الله سید روح الله خمینی

محمد رضا شاه د ۱۳۵۷ لمریز کال د مرغومي په میاشت کې د ایران د اسلامي انقلاب او پاخون له امله د خپلې کورنۍ له ټولو غړو سره مصر ته ولاړ او تر ۱۸ میاشتو سرګردانۍ وروسته په ۱۳۵۹ کال کې د سرطان د ناروغۍ له امله په مصر کې مړ او هوري خاورو ته وسپارل شو.

د ایران اوضاع له ۱۳۵٦ لمریز کاله را وروسته له ډېرو چټکو بدلونونو سره مخ شوه او هغه نهضت چې امام خمیني له ۱۳٤۱ لمریز کال څخه پیل کړی و، پړاخې کچې ته ورسېد او په انقلاب واوښت، چې په پایله کې د ۱۳۵۷ لمریز کا ل د سلواغې د میاشتې په ۲۲ مه نېټه بریالیتوب ته ورسېد. مصر ته د شاه له تښتې وروسته هغه نظام چې ۳۷ کاله پر هېواد حاکم و، له منځه ولاړ.

په پای کې د سلواغې د میاشتې په دولسمه امام خمیني ایران ته راوګرځېد او خلکو یې تود هرکلی وکړ. نوی دولت په ۱۳۵۷/۱۱/۱۵ نېټه د امام خمیني په حکم د مهندس بازرګان په صدارت رسمیت پیدا کړ، بازرګان ته دنده ورکړل شوه چې سربېره د هېواد پر اداره کولو ددې لپاره چې سیاسي نظام په اسلامي جمهوریت بدل شي، ټول پوښتنې وکړي او په دې توګه د ایران د تاریخ نوی څپرکی پیل شو.

په ټولګي کې دننه فعالیتونه:

زده کوونکي دې په ټولګي کې پر دوو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې د قاجاري حکومت د سقوط د لاملونو او دویمه ډله دې د پهلوي کورنۍ په برخه کې یو له بل څخه پوښتنې وکړي.

پوښتنې:

۱- د محمدشاه قاجار د سلطنت د ړنګېدو لاملونه په ګوته کړئ.
۲- د تهران کنفرانس په کوم کال او څېرې جوړ شو؟
۳- د رضاشاه د سلطنت مهمې پېښې په ګوته کړئ.
٤- د ایران اسلامي انقلاب په کوم کال او د چا تر مشرۍ لاندې بریالی شو؟

دټولګي څخه د باندې فعالیتونه:

زده کوونکي دې د ښوونکو او منابعو په مرسته د دویمې نړیوالې جګړې د لاملونو او پر ایران باندې د هغه د اغېزو په اړه معلومات تر لاسه کړي.

د چین د خلکو جمهوریت

په تېرو درسونو کې تاسې د چین دنفوس او ملي لره کیو په برخه کې آشنایي تر لاسه کړې وه، په دې لوست کې د چین د تاریخي سوابقو او همدارنګه د ۱۹۴۹ زیږدیز کال د پېښو په هکله معلومات وړاندې شي.

له دې کبله چې چین د درېو لویو وچو اروپا ، آسیا او افریقا د تقاطع په محل کې موقعیت لري، نو په سیمه کې نړېوال او د لویو قدرتونو په منځ کې له استراتېژیک اهمیت څخه برخمند دی. چین په شمالي نیمه کره، د آسیا په ختیځه برخه او د آرام سمندر په لوېدیځ ساحل کې پروت دی، چې د ۹,٦ میلیونه کیلومتره مربع مساحت په لرلو د نړۍ درېیم لوی هېواد دی.

د چین د خلکو د جمهوریت پلازمېنه د پیکن(بی جینګ) ښار دی، چې له ډېرو پخوانیو مرکزونو څخه ګڼل کېږي او تاریخي سابقه یې ۳۰۰۰ کاله مخکې ته رسېږي. یاد شوی ښار ۱۰۰۰ کاله مخکې جوړ شوی او وه پېړۍ پخوا قوبلای خان (بېجینګ) خپل دایمي پایتخت وټاکه او تر اوسه پرته له ۱۹۲۸-۱۹٤۹ ز کلونو ګومین تانګ چې پایتخت یې نن جینګ ته انتقا ل کړ، بېجینګ د چین پلازمېنه ده.

د چین ډېرې اوسېدونکي د خان (هان) له نژاده څخه دي، چې د مختلفو پېړیو را په دېخوا په همدې ځای کې د ۲۰٦ ق- ز – ۳۲۰ ز کلونو تر منځ اوسېدلي دي، چې د امپراتور هان له نوم څخه اقتباس شوي دي. د بني امیه د حکومت پر وخت د منځني ختیځ او له سند څخه د مدیترانې تر سهیل او د افریقې تر شماله پورې سیمې د اسلام تر واحد بیرغ لاندې راغلې، خو څرنګه چې هغه وخت د اسلامي نړۍ په ځینو ځایونو کې کورنۍ جګړې رامنځ ته شوې، نو له چین سره د اړیکو د پراختیا په برخه کې پر مختګ ونشو.

د عباسي امیرانو پر وخت، په ځانګړې توګه هغه وخت چې د خلافت مرکز له دمشق څخه بغداد ته یو وړل شو، د اتمې زیږدیزې پېړۍ په نیمایي کې، د تزیني شیانو د غوښتنې له کبله ددې اړتیا پیدا شوه چې د سیمې د هېوادونو په سوداګرۍ کې په ځانګړې توګه له چین سره د مرکزي آسیا د هېوادونو د ځمکې له لارې نوی والی راشي. خو د فارس خلیج، د عربستان له جنوب ، د افریقا له ختیځ، هند، د آسیا له جنوب ختیځ تر چین پورې د اوبو له لارې راکړه ورکړه د ډېر اهمیت څخه برخمنه ؤه. په دې دوره کې یو قوي مرکزي دولت پراسلامي نړۍ حکومت کاوه او له چین سره د پراخو سوداګریزو اړیکو مدافع و. په چین کې هم د تانګ سلسله د سوداګریزې لارې د امنیت ضمانت کړی و.

له شپاړلسمې زیږدیز پېړۍ څخه وروسته پرتګالیانو او هالنډیانو کله چې هرمز په ایران، ګوا په هند او د چین په جنوب کې د ماکائو پر بحري او سوداګریزو لارو تسلط وموند، نو د چین اړیکي د ختیځ آسیا له نورو هېوادونو سره سمې کمزورې شوې.

سون یات سن

د دیارلسمې میلادي پېړۍ په لومړیو کې د مغلو د یرغل له امله تر چینه پورې د سیمې هېوادونه او هم د منخنې ختیځ سیمې په ورته برخلیك اخته شوې. په ۶۲۷ هـ یا ۱۲۳۰ زیږدیز کې اوکتای قا آن له خپلو دوو ورونو جغتای او تولي او له خپلو زامنو سره د هوانګ هو د جلګې پر لورې حرکت وکړ او تر ۶۳۱ هـ یا ۱۲۳۴ زیږدیز کال پورې یې د کای فنګ ښار ونیو.

په معاصرو پیړو کې د منچو دولت خپل سوداګرې د انګلیس سره محدود او تر څارنې لاندې ونیوله او د سوداګرۍ د اړیکو د کره کتنې غوښتونکي شول. انګلیسانو هڅه کوله چې د هند له لارې د نړۍ سره خپلې سوداګریزې اړیکې وساتي. د انګلیسانو اساسي موخې د چین سره د تریاکو سوداګرې وه چې دغو اړیکو ناوړه پایلې درلودې چې د تریاکو د جګړې ۱۸۴۱- ۱۸۶۰زیږدیز لامل وګرځیده.

په شلمه میلادي پېړۍ کې لومړۍ د امپراتورې حکومتونه او وروسته د چین ملي جمهوریت منځ ته راغی. ډاکتر سون یات سن چې د چین د مدرن پلار په نامه مشهوردی، د ۱۹۱۱ میلادي کال د انقلاب مشر د چین لومړنی جمهور رئیس هم و، چې ګومین تانګ دګوند مشري تر ۱۹۲۱زیږدیز کاله پورې پر غاړه وه. د بهرنیو قدرتونو پر وړاندې د کمزورۍ او د کورنی جګړې له امله چین ددې وخت نه درلود چې د سیمې هېوادونو ته پاملرنه وکړي. ددې سیمې ستراتیژیك اهمیت انقلابي کمونیستانو ته چې د مائوتسه تونګ په مشرۍ د (ین آن)په غرنیو مرکزونو کې جنګیدل، ښکاره و. او خپلو فعالیتونو ته یې شدت ورکړ.

چین د ۱۹۴۹ زیږدیز کال په انقلاب کې:

د ۱۹۲۸ زیږدیز کال په پسرلي کې د مائو په مشرۍ هغه پاتې شونې ماتې خوړونکي شورشیان (فضل خزان) او هغو پوځیانو چې د نانچانګ په شورش کې یې برخه اخیستې وه، ژوندوي پاتې شوي وو، د جوده په قوماندې یو له بله سره یو ځای شول. ددغه ناکام شورش دواړو مشرانو د کمونیست ګوند قواوې له منځه وړلو څخه وژغورلې او دا پریکړه یې وکړه، چې پاتې قواوې د چین په سره پوځ کې تنظیم کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لومړنی پایگاه چې کمونېست گوند د چین د سره پوځ د تېنگښت لپاره جوړه کړه (چنگ کانگ شن) وه. همدارنگه مائو د ۱۹۳۱ میلادي کال په وروستیو کې د چین لومړنی شورایي جمهوري د گیانگسي په سیمه کې اعلام کړ. د دویم نړیوال جنگ په پای کې په عملي توگه دوه چینه شتون درلود. یو هغه قلمرو و، چې د گومیندان تر نظارت لاندې و او بل هغه آزادي سیمې وې، چې د چین کمونېست گوند رهبري کولې. گومیندان سره د امریکې د متحده ایالاتو له خوا د وسلې او مهماتو، د پوځیانو د زده کړې او لېږد یې ختیځو برخو ته، د ارتباطي لارو جوړونه او ساتنه، نظامي او دیپلوماتیک ملاتړ کېده. د چین دیموکراتیک قواوې له پوځي، اقتصادي اړیکو له پلوه د چانکای شیک رژیم په پرتله وروسته پاتې و، خو د خلکو ملاتړ او ملگرتیا یې لرله.

مائو

د چین کمونېست گوند د مقاومت لپاره اغېزمنه تیاري نیولې وه. په اقتصادي برخه کې د ۱۹۴۶ز د مې د میاشتې د ٤ مې نېټې په مصوبه کې د چین د کمونېست گوند مرکزي کمېټې دا پتېیلې وه، چې د لویو ملاکانو ځمکې مصادره کړي. ددې تر څنگ یې د پوځي احضاراتو او جلب لپاره تدابیر نیولي وو. کمونېست گوند وتوانېد چې د مختلفو مبارزو او نظامي لارې خلک د گومیندان د حملو پر وړاندې چمتو کړي.

د ۱۹٤۸ز کال په اوړي او منی کې آزادي غوښتونکي پوځ په کلکو او بریالیو عملیاتو لاس پورې کړ. د گومېندان پوځیان د چین په شمال ختیځ ښارونو کې محاصره، بندیان یا تسلیم شول، د چین ډېره مهمه صنعتي سیمه، چې د فلزاتو د ویلي کېدو کار خانې، د ډبرو د سکرو د استخراج، ماشین جوړونې ، د انرژی یا د حمل و نقل پرمختللي شبکې پکې وې کمونېستي قواوو ونیولې.

د ۱۹٤۸ز کال په پای کې کمونېست گوند پر ټول شمالي او شمال ختیځ چین واکمن شو. همدارنگه په ۱۹٤۹ زیږدیز کال کې بېجینگ پرته له مقاومته سقوط وکړ او د کمونېست گوند قواوو لاسته ولوېد او د هماغه کال د نوامبر او اپریل د میاشتو ترمنځ د چین ښارونه یې له وینې تویونې د کمونېستانو لاسونو ته ولوېدل. چیکا یچېنگ د خپلو پوځیانو له کوچنۍ ډلې سره تایوان ته تښته وکړه. د پیکن تر نیولو او د چانکای شیک د قواو تر ماتولو وروسته کمونېست گوند بشپړ بریالتوب ته ورسېد او مائو د ۱۹٤۹ز کال د اکتوبر د میاشتې په لومړۍ ورځ د پکن د سولې په میدان کې د چین د خلکو جمهوریت اعلام کړ.

څرنگه چې د چین بهرنی سیاست له ۱۹٤۹ز کال څخه وروسته د مائو پر عقاید ولاړ و، نو د هغه افکارو او غبرگونونو پر بهرنیو او کورنیو مسائلو بشپړ اغېز درلود، ځکه نو د هغه هېواد بهرني سیاست د ۵۰ مې لسیزې څخه وروسته د چین پر کورني لوړو ژورو او نړیوالو پېښو کې اغېز درلود.

مائو د انقلابي جگړو پر وخت او د قدرت د لاس ته راوړنې مخکې او وروسته هیڅ کله له یوې ثابتې الگو د خپل د سیاستونو د اجراکولو لپاره کار نه اخیسته، بلکې د چین د اقتصادي، سیاسي، پوځي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

فني او نړېوالې اوضاع او استراتېژيکې اصولو په پام کې نيولو سره به يې له انعطاف څخه کار اخيسته.
له ۱۹۸۰ ز کلونو را په دې خوا د چين سياستونو د سيمې له هېوادونو او نړۍ سره د پام وړ وده وکړه او له دې امله چين د منطقې په سياستونو کې د پام وړ ارزښت لري چې په اوس وخت کې په سيمه کې د چين فعاله سياسي ونډه ډېر د اهميت وړ ده. پخوا چين په نړېوالو اړيکو او په ځانګړې توګه د مرستو په برخه کې اعتقادي (ايډيالوژيکه) بڼه درلوده او د بېجېنګ له پاليسی سره سم د سوسياليزم او د استعماري ضد نهضتونو په پراختيا کې چې د نړۍ په مختلفو ځايونو کې تر سره کېدل له ۸۰ لسيزې راپدې خوا د دې په کچه او اندازې کې بدلون راغې.
د چين نوی سياست او پاليسي اوس د نړېوالو مناسباتو د برابرۍ، متقابلې ګټې، د همکاريو په شکلونو کې د نوښت او د عملي او ښو پايلو پر اساس ولاړه ده. ددې سياست موخه داده چې چين په نړېواله ټولنه کې اغېزمن او لوی نقش ولري. د پرانيستو دروازو د سياست په رامنځ ته کولو او له نړۍ سره د سياسي او اقتصادي مناسباتو په پراخولو سره چين د نړۍ د پرمختللو هېوادونو لکه جاپان، امريکا او لوېديځې اروپا په کتار کې درېدلی دی. او نن ورځ په نړۍ کې د صنعتي هېوادونو او مطرحه قدرتونو له ډلې څخه ګڼل کېږي.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې په جلا ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د چين د سوابقو، دويمه ډله دې د مائو د شخصيت په برخه کې يو له بله پوښتنې وکړي.

پوښتنې:

۱- د چين هيواد څېرې موقعيت لري؟
۲- جمهوري نظام په چين کې څه و خت جوړ، او لومړنی جمهور رئيس يې څوک و؟
۳- د چين د کمونيست ګوند د برياليتوب لاملونه څه وؤ؟
٤- د دويمې نړېوالې جګړې وروسته په چين کې له اقتصادي، سياسي او ټولنيز پلوه څه بدلون راغلی؟
۵- له اتيايمې لسيزې وروسته د چين بدلونونه څرنګه ارزوئ؟

دټولګي څخه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د فرهنګي شخصيتونو او منابعو په مرسته په چين کې د ۱۹٤۹ زيږديز کا ل د انقلاب د لاملونو په اړه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګي کې و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاجکستان

تاجکستان د افغانستان یو ګاونډی هیواد دی، په تیرو درسونو کې تاسې د هغوی د ژبې، نفوسو او په تاجکستان کې د مېشتو قومونو په اړه معلومات ترلاسه کړل، په اوسني لوست کې تاسې ته د نژادي ریښې، تاریخي سابقې او د هغه ځای د کلتوري حالت په هکله معلومات درکول کیږي.

د افغانستان په شمال کې یوه حاصلخیزه سیمه پرته ده، چې ډېر عالمان او پوهان په دې باور دي، چې آریایي نژاد خپلې د ژوندانه لومړنۍ ورځې او شپې د هندوکش د غرونو په لمن کې د جیحون او سیحون د رودونو پر غاړو تېرې کړې دي. د آریائیانو په پخواني کتاب کې د داسې ځمکې یادونه شوې چې آب او هوا يې د ځمکې پرمخ د خلد په نوم یادیده او زموږ نیکونه هورې لوی شوي دي، او په پوره ډاډ سره ویلای شو چې له هغې ځمکې څخه موخه همدا د جیحون او سیحون زړه وړونکې سیمه ده.

د هنري فیلډ د وینا له مخې (تاجکان مشهور خلک دي چې د ختیځ په ټوله سیمو کې خواره واره دي، نه یوازې په ایران او پاکستان کې، بلکې د ماورالنهر په ښارونو او په هغو هېوادونو کې چې د تاتاریانو تر ولکې لاندې دي، اوسېږي او د هغوی د ځینو د ویناوو له مخې د چین تر سرحدونو یا

لږ تر لږه تر تیبت پورې خپاره شوي دي.)

د پام وړ شمېر تاجکان په ازبکستان او قرغزستان کې اوسېږي، تاجکان د آریایانو له پخواني نژاده دي، دوی د ترکانو تر را څرګندېدو دمخه د مرکزي آسیا د ډېر پخواني تمدن ښکارندوی دي.

سکندر د میلادي څلورمي پیړۍ دمخه د تاجکانو خاوره ونیوله او د هغه ځای د خلکو تر مطیع کولو وروسته یې هورې له یونانیانو او مقدونیانو څخه یو لښکر کوټ جوړ کړ، چې ۳۰ زره کسه یې هلته میشت شول او د هغه ځای د خلکو سره یو ځای شول.

له میلاد څخه دوه پیړۍ مخکې سکاهانو د یونانیانو ځای ونیو. له ۳۹-۲۷ د میلاد څخه مخکې کلونو کې ګوای شانګ (کوشان) دیو چیو نور قبایل ونیول او د کوشانیانو امپراطوري یې جوړه کړه، چې ویې کړای شول چې په مرکزي آسیا ۲۰۰ کاله حکومت وکړي. د کوشانیانو امپراطوري د درېیمې پیړۍ په پای کې کمزوري شوه او یو بل قوم چې رومیانو هغوی (افتالیت) یا سپین هونان یا اهیاطله بلل، رامنځ ته شول. تاجیکان اکثراً له نژادي پلوه سپین نژاد پورې اړه لري او کله کولای شو چې د مغلو ځانګړنې په کې وګورو، علت یې دا دی چې هغوي او ترکانو یو له بله سره وده کړې ده.

امام علی رحمانوف

د ترکي مهاجرینو پر له پسې یرغلو دا سیمه داسې ترکي کړه، چې په ۱۳ مه زېږدیزې پېړۍ کې یې مغل یرغلګر په ځان کې مخلوط او هغوی یې تر خپل اغېز لاندې راوستل.

د نولسمې پېړۍ په نیمایي کې چې د وخت په تېرېدو سره د روسیې د ځمکې پراخولو لړۍ جنوب لوري افغانستان خواته پیل شوه، د تاجکانو ستر مرکزونه لکه اورا، توبه او خجند له روسیې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

وترل شول. د تاجکستان شمالي برخه د روسانو په قلمرو او سهيلي برخه يې د بخارا د امير تر فرمان لاندې راغله. په ۱۹۱۸ زېږديز کال کې د شوروي د حکومت منګولې د مرکزي آسيا په مخکينيو نيول شويو سيمو کې ټينګې شوې، د همدې کال په اوږدو کې د تاجکستان شمالي برخه د خود مختار شوروي ترکستان يوه برخه شوه او په ۱۹۲۱ زېږديز کې سرې قواوې د بخارا شرقي برخو ته ورغلې او د دوشنبې ښار يې ونيو.

توضيح

دوه لويې کورنۍ لکه صفاريان او سامانيانو پر تاجکستان حکومت کړی دی او د پيړيو په اوږدو کې دشاعرانو او فضلاوو د زړه وړونکي مرکز حيثيت درلود. رودکي سمرقندي، کمال خجندی، رشيد سمرقندی، خواجه عبدالمالک عصاری سمرقندی اوسيفی بخاری د دغو شاعرانو او فضلا څخه وو. سمر قند او بخارا لکه بلخ د خپل وخت دعلومو او فنونو له مرکزونو څخه شميرل کيږي.

د ۱۹۲۴ز کا ل د منځنۍ آسيا د جمهوريتونو د پولو ټاکلو په وخت کې د تاجک شورايي جمهوريت د ازبکستان جمهوري يو برخه شوه. په ۱۹۲۹ز کال کې د دوشنبې ښار د ستالين آباد او په ۱۹۶۱ کې بېرته د دوشنې په نامه ونومول شو او هم د ۱۹۲۴ کال د سرحدي ټاکنې په اساس ځينې ښارونه لکه سمرقند، بخارا، سرخان دريا، قشقادريا، د فرغانې سيمې له تاجکستان څخه جلا شوې او د سرحدي ټاکنې له هماغه نېټې څخه په کې تر اوسه کوم بدلون نه دی راغلی.

د شوروي اتحاد تر ړنګيدو وروسته په ۱۹۹۱ز کال، کې تاجکستان خپله سياسي خپلواکي اعلان کړه او د ملګرو ملتونو د ټولنې او ځينو نورو نړيوالو ادارو غړيتوب يې ترلاسه کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د تاجکستان د قومونو او دویمه ډله دې په تاجکانو باندې د روسانو د یر غل په اړه یو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتنې:

۱- د تاجکستان اوسیدونکي په کوم نژاد پورې اړه لري؟

۲- په کوم کال کې تاجکستان د شوروي ترکستان خود مختاره جمهوري یو برخه وګرځید؟

۳- تاجکستان په کوم کال کې خپله سیاسي خپلواکي تر لاسه کړه؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د ښوونکو او منابعو په مرسته په تاجکستان کې د اسلام د خپریدو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

ازبکستان

ازبکستان د اسلامي کلتور او تمدن له لويو مرکزنو څخه ګڼل کېږي. په دې لوست کې تاسې د ازبکستان د موقعيت، اقتصاد، کلتور او لنډ تاريخ سره بلدېږئ.

ازبکستان داسې هېواد دی چې په مرکزي آسيا کې د دوو سيندونو آمو او سير دريا ترمنځ پروت دی،

په دغه هېواد کې ۷۱٪ خلک ازبک دي، په ازبکستان کې نور لړه کې، لکه روسان، تاجکان، قزاقان او تاتار هم اوسېږي. په سلو کې ۶۳ خلک په کليو او بانډو کې ژوند تيروي ، رسمي ژبه يې ازبکي او روسي ده.

په ازبکستان کې تر ميلاد څخه دمخه انسانان اوسېدل، تر ميلادي شپږمې پيړۍ دمخه ددې هېواد ډېره خاوره د هخامنشيانو د قلمرو يو برخه وه.

په(۳۲۹ مخکې د ميلاد) کې مقدوني سکندر، سمرقند او اوسني ازبکستان د باختري يونان يوه برخه وګرځوله.

د شپږمې میلادي پیړۍ په نیمایي کې د ترکي خانانو تر ولکې لاندې راغی.

عربانو د اوومې میلادي پیړۍ په دویمې نیمایي کې د مرکزي آسیا مهمې برخې ونیولې. قتیبه بن مسلم د خراسان عربي والي ته دنده ورکړل شوه، چې ماورالنهر په بشپړه توگه فتح کړي. هغه په شلو کلونو کې د چین او کاشغر تر پولو نږدې او په شمال کې تر تاشکند پورې لښکرې راورسولې او په پای کې یې سمرقند، تاشکند او فرغانه ونیوله.

دطلا کاری جومات

د اسلام په ظهور او خپرېدلو سره په لسمه میلادي پیړۍ کې د ازبکستان اوسنۍ سیمه د سامانیانو د قلمرو یوه برخه شوه او د وخت په تېرېدو سره پرې غزنویانو، سلجوقیانو، خوارزمشاهیانو، مغلانو او تیموریانو حکومت کاوه.

مغولو د خپلو یرغلو په ترځ کې د منځنۍ آسیا لویې برخې ونیولې، خو په تدریج او د مغلو د واکمنۍ په منځ ته راتگ، په ځانگړې توگه د تیمور له واکمنۍ وروسته چې سمرقند یې د خپلې امپراتورۍ پلازمېنه وټاکله، ازبکانو د لومړي ځل لپاره د یوه قوم په توگه را خرگند شول.

اسلام کریموف

ازبکانو خپل نوم له ازبک خان څخه ۱۲۸۲-۱۳۴۲ز کال چې د اسلام په دین مشرف شوي و، اقتباس کړ، همدارنگه ابواخیر خان (۱۴۱۲)ز کال د شیبان خوان ځایناستې د جوجي زوي په مرکزي آسیا کې د ازبکو د قدرت بنسټ کېښود.

د ازبکستان ۸۵ سلنه خلک مسلمانان او حنفي مذهبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، د يو شمېر تېرېو سره سره په اسلامي سنتونو او ارزښتونو ولاړ او پابند دي، په دې هېواد کې اسلامي ارزښتونه لکه: نکاح، تدفين، خاورونه د مړي سپارل، د هلکانو سنتول، قرباني، د قرآن مجيد تلاوت، د جوماتونو جوړول او د صدقو ورکول رعايت کېږي.

د ازبکستان د خلکو ملي ترکيب د ۱۹ مې پېړۍ له نيمايي او د شلمې پېړۍ له پيل څخه بدلون موندلی دی. د روسيې په وسيله د منځنۍ آسيا له اشغال وروسته، دې سيمې ته د ډېرو روسانو ورلېږل، په ځانګړې توګه د ۱۹۱۷ زېږديز کال د (اکتوبر انقلاب) څخه وروسته د روسيې، قفقاز او اوکراين بزګران او کارګران دې سيمې ته راوستل شول.

توضيح

سمرقند او بخارا د اسلامي تمدن له مهمو او لويو مرکزونو نه ګڼل کېږي. د اسلامي تمدن ډېرې نښې او آبدات هلته د يادګار په توګه پاتې دي، چې د بېلګې په توګه د شيردار مدرسې، طلاکارۍ مدرسې، د الغ بېګ مدرسې، بي بي خانم جومات، د نمازګاه جومات، خانقاه د ګورګاني امير تيمور مقبره، د خواجه عبدالله احرار مزار، رودکي مزار، د شاه اسماعيل ساماني مزار، د خواجه بهاوالدين نقشبند د آثارو مجموعه، مزارونو او آبدو نمونه يادولی شو.

په پخوانۍ شوروي اتحاد کې د ۱۹۹۱ زېږديز کال چټکو بدلونونو د ازبکستان مشرتابه ته دا فرصت ورکړ، چې د ياد شوي کال د سپټمبر په لومړۍ نېټه ازبکستان د يوه آزاد او خپلواک هېواد په توګه اعلان کړي. د ازبکستان کمونيست ګوند منحل اعلان شو او لومړنۍ ټولټاکنې تر سره شوې او اسلام کريموف د رايو په ګټلو سره د جمهور رئيس په توګه وټاکل شو.

ازبکستان د خپلواکۍ تر اعلانولو وروسته د ملګرو ملتونو د ټولنې غړيتوب ترلاسه او په يو شمېر اقتصادي، نړيوالو او سيمه ييزو ټولنو کې داخل شو.

د منځنۍ آسيا په هېوادونو کې ازبکستان د ډېرو ښو اقتصادي په تيره بيا د کرنې په برخه کې د ښو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

امکاناتو لرونکی هېواد دی. ازبکستان د مسو، د سکرو ډبرو او نفتو کانونه لري، د فولادو د صنعت په تولید، غذايي توکو، منسوجاتو او پنبې په پرمختګ کې يې برياليتوبونه په برخه شوي دي. کرنه ددې هېواد د اقتصاد مهمه برخه ګڼل کېږي، چې په اقتصادي پرمختيا کې **۲۸** سلنه ونډه لري او ۳۵ سلنه وګړی په کې په کار بوخت دي ازبکستان په نړۍ کې د پنبې دويم صادروونکی هېواد دی.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو وويشل شي لومړۍ ډله دې د ازبکستان د اسلامي ابداتو په اړه او دويمه ډله دې د مهمو صنايعو په اړه په خپل منځ کې مباحصه وکړي.

پوښتنې:

۱- د ازبکستان موقعيت په لنډه توګه توضيح کړئ.

۲- په ازبکستان کې کومې قومې ډلې ژوند کوي؟

۳- کومو سلسلو يا کورنيو په ازبکستان کې حکمرايي کړې ده؟

٤- د ازبکستان خلك په کومو ژبو خبرې کوي؟

۵- د ازبکستان د مهمو صنايعو نومونه واخلئ.

د ټولګي څخه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د ازبکستان نقشه رسم او د هغې پر مخ دې د ازبکستان ولايتونه، صنعتي ښارونه او ګاونډی هيوادونه په نښه کړي.

ترکمنستان

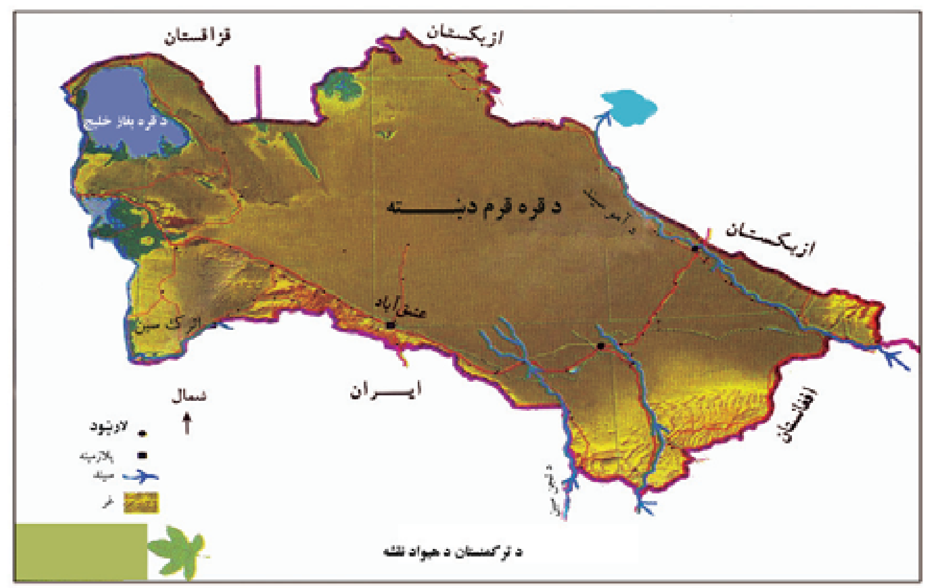

ترکمنستان په نړۍ کې د ګاز له سترو صادروونکو هېوادونو څخه دی.
د نهم ټولګي په تاريخ کې تاسې د ترکمنستان د موقعيت، نفوس او ژبې سره آشنا شوئ. په دې لوست کې تاسې د تاريخي پېښو، د ترکمنانو د اصل او نسب او د هغه ځای د فرهنګي او اقتصادي حالت په برخه کې تفصيلي معلومات حاصلوئ.

ترکمنستان يو لرغونی هېواد دی. چې د زرګونو کلونو د پخواني تمدن زانګو بلل کيږي او د ګوک، تپه، نمازګاه تپه د مروښار، نساء قلعه او اورګنج غونډې لوی فرهنګي مرکزونه په کې شتون لري. د خيرې له مخې ترکمنان مغلو ته ورته دي. په نسبي توګه لوړ، د تورو وېښتو لرونکې او نري اندامه دي.

د لرغون پوهنې پلټنې ښيي چې ترکمنستان په منطقه کې د نړۍ د ځارويو او د کرنيزو مرکزونو څخه يو مرکز و. د برونز په پېرکې ډېرو لويو تمدنونو له دې ځای څخه منشا اخستې ده. د ترکمنستان د لرغونو تمدنونو څخه يو د ((الېتن اپ)) معماري ده چې د مينا او چاجاکلو تر مينځ موقعيت لري په دې ځای کې يوه مقبره شتون لري چې د معمارۍ له پلوه د بابل آثارو ته ورته والی لري او همدا رنګه لرغون پوهانو ثابته کړې چې په دې محله کې نوشتې ژبه موجوده وه او خلک د عالي او لوړ فرهنګ څخه برخمن وو. چې ترکمنستان له تاريخ څخه مخکې د انسانانو د استوګنې ځای ؤ. په ٦- ٤ ق- م پېړيو کې د هخامنشيانو د امپراطورۍ يوه برخه وه او وروسته د پارتانو لاس ته ولوېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ترکمنانو د نژاد د ريښې په برخه کې مختلفې نظريې شته، خو هغه ځمکې چې ترکمنان په کې اوسي، له ډېرې زمانې څخه د انسانانو د استوګنې ځای او ډول ډول کلتورونو او تمدنونو په کې وده کړې ده.

ترکمنستان د خپل جغرافيوي موقعيت له مخې د ورېښمو د لويې لارې په برخه کې مهم نقش لوبولی او د پېړيو په اوږدو کې د لوېديځ او ختيځ ترمنځ نښلوونکې کړۍ پاتې شوې ده. په پنځمه ميلادي پېړۍ کې دا سيمه د هون او هپتاليانو د يرغل له امله او ساسانيانو د شانګ وروسته د هغوی لاسته ورغله. دا د لوی خراسان شمال ته د ترکي قومونو لومړنی نفوذ و.

په اوومه پېړۍ کې عربو پر خراسان د يرغل په ترڅ کې دا سيمه هم ونيوله، مرو د خراسان د عربو حکمرانانو پلازمېنه ګڼل کېده او پر ماورالنهر يې حملې له همدې ځايه کولې. مروې ته د مامون الرشيد او امام رضا راتګ په تاريخ کې هم ثبت دی.

که څه هم دې سيمې او ماورالنهر ته د ترکانو لومړنی راتګ په پنځمه زيږديزه پېړۍ کې د هياطله د هجوم پر وخت و، خو د غور يا اغوز د ترکانو يرغل د مغلوستان له پولو څخه په لسمه زيږديز پېړۍ کې ددې سيمې د خلکو جمعيتي جوړښت درې ورې کړ، سلجوق خان دمسلمانو ترکو په مرسته وتوانيده چې پر سيحون خپله واکمني ټينګه کړي او د سلجوقيانو د کورنۍ بنسټ يې کېښود.

د ترکمنستان د پارلمان ودانۍ

په څلورمه هجري پېړۍ کې مقدسي غربي تاريخ ليکونکی لومړنی کس و، چې د ترکمن په نوم طايفې څخه يې يادونه وکړه او پر دې ټکي يې ټينګار وکړ، چې ترکمنان لومړني مسلمان ترکان وو، نو ځکه د (ترک ايمان) په نامه له هغوی څخه يادونه شوې ده.

د جوامع التواريخ د کتاب پر اساس د ترکمنانو نسبي سلسله داسې تنظيم شوې ده: يافث بن نوح، ديب يا قوي، قراخان او غوزخان، د ترکمنانو اصلي نيکه اورخان کرخان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکمنستان د مرکزي آسيا د مختلفو قومونو د اوسېدو ځای دی، خو ډېر خلك يې ترکمنان دي او لاندې قبيلې په کې اوسېږي:

١- عالي ايلي
٢- اتا
٣- چاودار
٤- امرای (يمرلی)
٥- ارساري
٦- ساکار (ساقار)
٧- سايور
٨- ناريق
٩- تکه اريموت
١٠- گوکلان

څرنگه چې زياترو ترکمنانو د تاريخ په اوږدو کې د څارويو د روزنې له لارې ژوند کړی، نو ددې لپاره چې دغه اقتصادي فعاليت فعال وساتي، نو په کليو کې اوسېږي. د مغلو يرغل او د خوارزمشاهانو مادي وضع سخته خرابه کړې وه. د مرکزي آسيا ډېر ودان ښارونه ټول ويجاړ او د مغولو لاسونو ته ولوېدل. ياده شوې سيمه په دوو برخو، چې شمالي برخه يې مغلو او د ازبيکو خانانو او جنوبي برخه يې ايلخانانو ونيوله.

له ١٥-١٧ز پېړۍ څخه دا سيمه د شيبک خان ازبک تر ماتې وروسته صفويانو ونيوله، په ١٨٥٠-١٨٧٣ زيږديز کلونو کې د روسيې سياسي تحريکاتو د ترکمنستان پراخه سيمه د بخارا، خيوی، فرغانې، خوقند او قازان په حکومتونو ووېشله، روسانو په يوه منظم ځنځيري حرکت سره په ١٨٦٨ز کې بخارا، په ١٨٧٣ز کې خيوه په ١٨٧٩ز فرغانه ترولکې لاندې راوړل او په پای کې په ١٨٨١ز کال روسي جنرال اسکوبلوف پر اخال باندې د يرغل او د گوک تپې قلعې په نيولو سره وتوانيد، چې پر ترکمنانو بريالی او ترکمنستان اشغال کړي، د ترکمنستان لوېديځه برخه په خپله خوښه د روسيې سره يو ځای شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په روسیه کې د ۱۹۱۷ زیږدیز کال تر انقلاب وروسته ترکمنستان د شوروي ترکستان د جمهوریت یوه برخه شوه.

تر خپلواکۍ وروسته د ترکمنستان اقتصاد د نورو نویو جمهوریتونو په څېر په دولتي مالکیت ولاړ و. د خپرو شویو آثارو له مخې د هېواد د ټولو محصولاتو ۹۵ سلنه د دولتي واحدونو له خوا تولیدېدل. بانکونه، بیمې، بهرنۍ سوداګري او ټول لوی پلورنځي دولتي وو، دغه اقتصادي سیستم چې پر دولتي بنیاد ولاړ و، د نوښت د نشتوالي، لږکارۍ، فلجوونکې بېروکراسۍ او د تکنالوژۍ د نشتوالي له امله له سختو ستونزو سره مخ و او د پورته ستونزو د له منځه وړلو لپاره دولت په دوو کارونو لاس پورې کړ:

۱- په مسکو او د کامنولټ د نورو غړیو هېوادونو پورې د ځان تړنې د ریښو پرې کول.

۲- د ملي اقتصاد بنسټ ایښودل او په خپلواکه توګه د طبیعي زېرمو څخه ګټه اخیستنه د کورنۍ اړتیاو د رفع کولو په منظور. چې د دې مامول د پوره کولو لپاره څو مرحله یزه ملي استراتیژي مطرح شوه. ترکمنستان د روسیې له فدارسیون څخه وروسته د مشترک المنافع هېوادونو په منځ کې د ۲,۷ تریلیون متر مکعب ګازو په درلودو سره دویم هېواد دی. د ترکمنستان په سلو کې ۴۸ سلنه خلک په کرهنیزو او د څارویو په چارو بوخت دي. ددې هېواد په سلو کې ۸۰ سلنه ځمکه د اوبو د سرچینو له نشتوالي سره مخامخ ده. په ترکمنستان کې مالداری نسبتاً ښه وده کړې ده. د قره قل پسونو د نرمو وړیو او پوستکو په لرلو سره په کې ډېر روزل کېږي. د ترکمنستان یو بل صنعت غالي جوړونه ده، چې د ترکمني ښځو په منځ کې رواج او نړیوا ل شهرت لري، ترکمنستان په مرکزي آسیا کې له ځانګړي جغرافیوي پلوه مناسب ستراتېژیک موقعیت لري.

- دغه هېواد تر ځمکې لاندې ډېرې لویې په ځانګړې توګه د نفتو ذخیرې لري، چې همدې ټکي د سیمې د هېوادونو پام ترکمنستان ته را اړولی دی.
- ترکمنستان اروپا او ځینو نورو هېوادونو ته د ګاز د انتقال پوتنسیال لري او د اروپا د انرژۍ د تامینونکو هېوادونو څخه ګڼل کېږي.
- ترکمنستان د کسپین د بحرې له ساحلي هېوادونو څخه دی چې د انرژۍ زېرمو په لرو سره له اقتصادي لوړ ارزښت څخه برخمن دی.

ترکمنستان د پخواني شوروي اتحاد د ۶۰ کلنې واکمنۍ په وخت کې د نورو منځنۍ آسیا د جمهوریتونو په څېر د بدلونونو له مخې یو منجمد تاریخ تېر کړ، یوازې د یادولو مهمه پېښه په کې د قره قوم د کانال جوړول و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پخواني شوروي اتحاد کې د سياسي بحرانونو په ډېرېدو سره کمونيست حزب منحل او د ترکمنستان ديموکراتيک گوند د ۱۹۹۱ زکال د اکتوبر په ۲۶ مه جوړ شو، چې مشري يې نيازاف پر غاړه لرله او د اکتوبر په ۲۷ مه ترکمنستان رسماً خپله خپلواکي اعلان او د يوه خپلواکه هېواد په توگه په رسميت وپېژندل شو. يو کـال وروسته ددې هېواد د پارلمان له خوا نوی اساسي قانون جوړ او د جمهور رئيس واک يې په کې ډېر کړ.

تر خپلواکۍ وروسته ترکمنستان د ملگرو ملتونو د ټولنې، د خپلواکو مشترک المنافع هېوادونو، د آسيا پراختيايي بانک، اسلامي پرمختيايي بانک، اسلامي کنفرانس د سازمان، دکار د نړېوا ل سازمان او دلسگونو نورو نړيوالو ټولنو غړيتوب ترلاسه کړی دی.

په ټولگي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وويشل شي. لومړنۍ ډله دې د ترکمنستان د موقعيت په اړه، دويمه دې د ژبې، دريمه دې د ترک تبارانو د استوگنې او څلورمه دې د ترکمنانو د نژادي ريښې په برخه کې يو له بله پوښتنې وکړي.

پوښتنې:

۱- د ترکمنستان د مشهورو قبايلو نومونه واخلئ.
۲- روسانو په کوم کال کې ترکمنستان ونيوه؟
۳- ترکمنستان له خپلواکۍ وروسته څه ډول ستراتيژي طرح کړه؟
٤- د ترکمنستان دويم صادراتي قلم کوم شی دی؟

د ټولگي څخه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د ترکمنستان نقشه رسم او د هغې پر مخ د صنعتي ښارونو ولايتونه او گاونډي هيوادنه په نښه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریم څپرکي ارزونه

د دولسم ټولګي د تاریخ د کتاب دریم څپرکی چې د (ګاونډیو هېوادونو) تر عنوان لاندې جوړ شوی، او د چین، پاکستان، ایران، تاجکستان، ترکمنستان، او ازبکستان د هېوادونو معاصر تاریخ په کې شامل دی. د دې څپرکي په تالیف کې تر ډېرې کچې هڅه شوې چې زده کوونکي په لنډه توګه د هر یو هېواد له پېښو، حوادثو، موقعیت، نفوسو، مروجو ژبو، کلتوري میراثونو، اقتصاد او صنعت سره آشنایي او پېژندګلوي پیدا کړي. په ځینو لوستونو کې هڅه شوې ده چې د ګاونډیو هېوادونو هغه تاریخي پېښې چې په ځانګړو دورو کې رامنځ ته شوې، فهرست کړې، او پېښې په کې په مفصله توګه څېړل شوې دي، چې زده کوونکي د تاریخي پېښو عمق ته داخل او پرې پوه شي دا د دې لپاره چې تاریخي پېښې ورته روښانه او د پوهېدو وړ شي. تاریخ له وچ سیاسي چوکاټه راووځي او د انساني ارزښتونو یو ښه تصویر او انعکاس یې وړاندې کړی وي، چې همدا د د بشري ټولنې د فعالیتونو فرهنګي، سیاسي او اقتصادي غوښتنه ده. سره له دې چې په یوه څپرکي کې د ګاونډیو هېوادونو د ټولو تاریخي پېښو او حوادثو یادونه یو ډېر ګران کار دی، خو د توان تر کچې هڅه شوې ده چې خپلې دغې موخې ته به رسېدلي یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

په شلمه پېړۍ کې د نړۍ مهمې پېښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

په شلمه پیړۍ کې د نړۍ د ځینو مهمو پېښو سره بلدتیا

۱-د لومړۍ نړیوالې جګړې او د هغې د لاملونو تحلیل کول.

۲- دویمه نړیواله جګړه او د هغې لاملونه تحلیل او تفسیر وکړای شي.

۳- د ملګرو ملتونو د جوړښت ضرورت درک کړای شي.

٤- په صنعتي ځواک باندې د جاپان د بدلون سره پېژندګلوي.

۵- د پخواني شوروي اتحاد د ټوټې کېدلو د لاملونو تحلیل او تفسیر وکړای شي.

٦- د آلمان، فرانسې او انګلیس سیاسي جوړښت سره پېژندګولي تر لاسه کړي.

۷- د نقشو او اطلسونو څخه ګټه پورته کړي.

لومړۍ نړیواله جګړه او د هغې لاملونه

په دې لوست کې زده کوونکي د لومړۍ نړیوالې جګړې له علتونو، لاملونو او دهغو د ناوړو پایلو په اړه معلومات تر لاسه کوي.

لوېدیځې نړۍ د شلمې پېړۍ په لومړیو کې پر نړۍ پوځي او اقتصادي واک تر لاسه کړ. په نوموړې پېړۍ کې اروپایي سرتېرو او مقاماتو پر هند، جنوب ختیځې آسیا او د افریقا پر ډېرو برخو حکومت کاوه. د بهرني سیاست مامورینو او اروپایي سوداګرو د چین، ایران او عثماني امپراتورۍ اقتصادي او سیاسي چارې په لاس کې درلودې. په لوېدیځه نیمه کره کې متحده ایالات د لوېدیځو قدرتونو په ډله کې نوی مطرح شوی و او په ټوله نړۍ کې په یوه ځواکمن قدرت بدلېده.

د وضعې او حالاتو بدلون داسې و، چې د عمومي جګړې لپاره یې لار هواروله. د دغه حالت په پای کې لومړۍ نړیواله جګړه پېښه شوه. لومړۍ د بازارونو پر سر اقتصادي سیالۍ پیل شوې، وریسې د اروپا اتحاد، هېوادونه یو د بل پر ضد متحد کړل. دریېم، ټولو قومي ډلو قوي ملي ګرایانه احساسات درلودل.

د اروپا صنعتي هېوادونو د نفوذ او مستعمره کولو پر سر یو له بله سره سیاسي سیالۍ درلوده. انګلستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر **۱۸۷۰** ز کاله پورې په ټوله نړۍ کې تر ټولو مخکې صنعتي هېواد و. وروسته المان په صنعت پیل وکړ او په چټکۍ سره صنعتي شو او د ورلو راوړلو او اړیکو نوې شبکه یې رامنځ ته کړه. الماني سوداګرو له انګلیسي سوداګرو سره د آسیا په ختیځ، منځني ختیځ او لاتینه امریکا کې بریالۍ سیالۍ پیل کړې.

د نړیوال واک پر سر سیالۍ په سمندري وسله واله سیالۍ باندې بدلون وموند. مهم هېوادونه لکه د امریکا متحده ایالات او جاپان د خپلو کشتیو د چلونې د خوندیتوب لپاره خپل سمندري ځواک پیاوړی کړ. انګلستان په **۱۸۸۴** ز کال کې د کشتیو او لویو سمندري توپونو جوړول پیل کړل. المان چې په اقتصادي برخه کې د هغه اصلي دښمن و، ډېر ژر یې د هغه هېواد تقلید وکړ.

د شلمې زېږدیز پېړۍ په لومړیو کې د المان د سمندري ځواک چټکه پیاوړتیا د انګلستان د سمندري ځواک ته یو ګواښ و. انګلیس هڅه وکړه، چې د سمندري پوځي سیالۍ د پای لپاره له المان سره یوه موافقه وکړي. کله چې دغه هڅه ناکامه شوه، انګلستان د متحدینو په لټه کې شو.

فرانسې او انګلستان د خپلو هېوادونو په منځ کې په **۱۹۰۴** ز کال کې یو تړون لاسلیک کړ انګلستان په **۱۹۰۷** ز کې له روسیې سره هم متحد شو او د دې درې هېوادونو اتحاد په (مثلث) تبدیل شو.

د اروپا مهمو قدرتونو په هغه وخت کې په دوو اتحادونو کې یو د بل مخې ته ولاړ وو او دواړو خپل ځانونه وسله وال کول. د عمومي جګړې ګواښ ډېر شو. د بهرني سیاست بدګوماني او بې باورۍ سوله لا د خطر سره مخامخ کړه. تر لومړۍ نړیوالې جګړې دمخه د اتریش ولیعهد د سارایو مرکز بوسني کې ووژل شو.

المان نېت درلود، چې یوازې له خپل لوی متحد، اتریش څخه ملاتړ وکړي. بل متحد یې ایټالیه وه. برعکس روسیې تصمیم ونیو چې صربستان سره مرسته وکړي. روسي پوځ لومړی پوځ و چې د جګړې لپاره تیار شو. د المان حکومت له روسیې څخه وغوښتل چې له دې کاره لاس واخلي. ځکه له دې یې وېره درلوده، چې روسیه او فرانسه به یې پر خاوره په یوه وخت یرغل وکړي. روسیې د المان غوښتنه رد کړه او د **۱۹۱۶** ز کال د اګست په لومړۍ نېټه المان لومړی روسیې ته او بیا فرانسې ته د جګړې اعلان وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

المانیانو د بلژیک ناپییلتوب تر پښو لاندې او د **۱۹۱۴** ز کال د اګست په **دریمه** یې پر هغه هېواد یرغل وکړ. یوه ورځ وروسته انګلستان المان او اتریش ته د جګړې اعلان وکړ. په صربستان د اتریش د یرغل تر پرېکړې وروسته په یوه اونۍ کې د دوو لویو اتحادو هېوادونه په جګړې کې ښکیل شول.

لومړۍ نړیواله جګړه د **۱۹۱۴** ز کا ل د اګست په لومړۍ نېټه پیل شوه او د دواړو ترون هېوادونو هیله درلوده چې په چټکۍ سره به بریالي شي، البته ټول په دغه ورانده‌ینه کې تېروتي وو. روسان په چټکۍ سره منسجم شول. فرانسې فکر نه کاوه چې المان به د بلژیک له لارې حمله وکړي. ایټالیې د المان او اتریش سره په اتحاد کې له جګړې سرغړونه وکړه. اتریش د خپلې ځانځانۍ له امله ونه توانېد چې پر وړوکي صربستان بریالی شي.

امریکا له اروپا څخه د جلاوالي سنت وساته. او خپله بېطرفي یې اعلان کړه. ختیځې او لوېدیځې جبهې د جګړې اصلي میدانونه وو. لوېدیځه جبهه د سوېس له سرحده پیل او د فرانسې په خاوره کې د شمال تر روده ادامه درلوده. ختیځه جبهه د لهستان په خاوره کې تر روسیې پورې غځېدلې وه. په **۱۹۱۶** ز کال کې ختیځه جبهه په بالکان کې پرانیستل شوه.

متفقینو په **۱۹۱۵** ز کال کې هڅه وکړه چې د عثماني امپراتورۍ په ماتولو سره په دردانیل کې د پښې اېښودو ځای پیدا کړي. د متفقینو په زرګونو کسانو، چې ډېری یې استرلیایي ځوانان وو، د هغو غرونو په لمنو کې چې عثماني ترکانو په توپونو او وسلو ترې دفاع کوله، خپل ځانونه له لاسه ورکړل. د عثماني امپراتورۍ عربي اتباعو په **۱۹۱۶** ز کال کې د ترک د حاکمانو پر ضد پاڅون وکړ. دغه پاڅون د ملک فیصل په مشرۍ چې په هاشمي اصیلې کورنۍ پورې یې اړه درلوده، له عربستان څخه یې فلسطین او سوریې ته خپور شو. انګلستان او فرانسې دواړو د عربي پاڅون کوونکو غوښتنې پوره کړې، چې په پایله کې عثماني امپراتوري له مینځه ولاړه د عثماني خلافت له مینځ تللو سره مسلمانانو خپل د سیاسي یووالی سمبول له لاسه ورکړ.

المانیان د **۱۹۱۶** ز کال په فبرورۍ کې له اقتصادي ستونزې سره مخ شول. د المان د قومندې مرکز د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې لپاره چې له دې ستونزې ووځي، ویې غوښتل، چې په فرانسه کې د وردن پر ښار یرغل وکړي، البته دا یې نه غوښتل چې په جبهه کې به د متفقینو ځواک لوی بری تر لاسه کړي، بلکې دا هیله یې درلوده چې د دفاع په ترڅ کې به د فرانسې ځواکونه په تدریجي توګه له منځه یوسي.

ساتونکو له وردن څخه د فشار د له منځه وړلو لپاره له انګلیسانو او فرانسویانو څخه یو مرکب ځواک جوړ کړ او د دریم سیند په اوږدو کې یې یوه درنه حمله پیل کړه. د دریم سیند د جګړې په لومړۍ ورځ انګلیسانو د ۶۰۰۰۰ په شاوخوا کې تلفات ورکړل. په لومړیو ۲۴ ساعتونو کې په هره دقیقه کې ۱۵ انګلیسان مړه او ۳۰ کسه ژوبل شول. انګلیسانو د دریم سیند په جګړې کې نوې وسلې واردې کړې. جګړې تر دسمبره پورې دوام وکړ. په دې جګړې کې المانیانو ۳۳۰۰۰۰ او فرانسویانو ۳۵۰۰۰۰ کسه تلفات ورکړل. د ایټالیا په جبهه کې د تلفاتو شمېر له ۳۰۰۰۰۰ څخه ډېر شو. په ختیځه جبهه کې ښایي د ۲،۱ میلیون کسو پورې په جګړې کې وژل شوي وي. جګړې له یو میلیون څخه ډېر زخمیان درلودل.

د ۱۹۱۵ کال د می په ۷مه یوه الماني تحت البحري کښتۍ پر لوسی تانیا اقیانوس پیما نومې کښتۍ چې د ایرلېنډ په سیندکې د حرکت په حال کې وه، یرغل وکړ او دا کښتۍ په چټکۍ سره ډوبه شوه او ۱۲۰۰ کسه په کې مړه شول. له ۱۰۰ څخه ډېر غرق شوي، امریکایان وو. لوسي تانیا انګلستان ته په پټه وسله وړله. د لوسی تانیا غرقېدو المان او متحده ایالات د جګړې ډګر ته رابښکیل کړل. لس میاشتې وروسته ترنځتیا ډېره شوه. د ۱۹۱۶ز کال د مارچ په ۲۴مه المانیانو فرانسوي ولاړه کښتۍ د مانش په بحیره کې غرقه کړه او یو ځل بیا د امریکا خلک ووژل شول.

لومړۍ نړیواله جګړه د نړۍ د تاریخ لومړنۍ هوایي جګړه وه. د جګړې په لومړیو مرحلو کې ډېرو هېوادونو د دښمن د واحدونو موقعیت د معلومولو لپاره له الوتکو څخه ګټه اخیسته.

متحده ایالاتو او متفقینو یې د سمندري مراقبتي نظام په وسیله د المانیانو یرغلو ته ځواب ورکړ. یو شمېر کښتیو د ځارنې لپاره یو له بله سره حرکت کاوه.

د ۱۹۱۸ز کال په مارچ کې د برست لیتوفسک تر تړون ۱۸ ورځې وروسته الماني ځواکونه دې ته اړ شول چې له روسیې څخه لوېدیځې جبهې ته راشي. المانیانو په لوېدیځه جبهه کې وحشتناکه حمله

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیل کړه. د درنې توپخانې په بمبارد او ګازي بمونو سره یې حمله وکړه. انګلیسي، فرانسوي او بلژیکي واحدونه یې د سیند لوري ته په شا کړل. د **۱۹۱۸**ز کا ل په سپتمبر کې بلغارستان له موقتې ډزبندۍ سره موافقه وکړه. عثماني امپراتوري د اکتوبر تر پایه تسلیم شوه. د **۱۹۱۸**ز کال د نوامبر په درېیمه اتریش، مجارستان د ډزبندۍ منل لاسلیک کړل، چې په جګړې کې د هغوی د لاسوهنې د پای مانا یې لرله.

د **۱۹۱۸**ز کال د نومبر په **۱۱**مه سهار سر تا سري ډزبندي وشوه او په لوېدیځه جبهه کې د توپونو درزا غلې شوه. په پای کې تر خلورو کلونو وروسته لومړۍ نړیواله جګړه پای ته ورسېده.

د رسمي شمېرنو له مخې په لومړۍ نړیواله جګړه کې د ځمکنیو او سمندري قواو **۹،۱** میلیونه سرتیری ووژل شول او یا یې له ژوبلېدو او ناروغیو له امله ژوند له لاسه ورکړ. تر **۲۱** میلیونه ډېر پوځیان ژوبل، **۷،۴** میلیونه کسه بندیان یا ورک شول. دغه شمېرنه د ملکي خلکو په برخه کې نه ده.

د جګړې اقتصادي پایلې:

د فرانسې، لهستان(پولند)، سربستان ډېرې شمال ختیځې برخې او د ایټالیا شمال ختیځې سیمې په کنډوالو بدلې شوې. یوازې په فرانسه کې **۴۸۰۰** کیلو متره ځنګلي ځمکه وسوځېده او د **۱۲۸۰۰** کیلو متره مربع په شاوخوا کې کرنیزه ځمکه یې له منځه لاړه. د وردن په شاوخوا کې تر جګړې وروسته تر یوه نسله پورې مېکانیزه کرنه ناشونې وه، له دې امله چې ټوله ځمکه د اوسپنو ټوټو نیولې وه. مادي زیان کلیوالي او ښاري خلک دواړه له اقتصادي ستونزو سره مخامخ کړل. بزګرانو تر یو میلیون ډېر څاروي او حیوانات له لاسه ورکړل. په ښارونو کې تر **۶۰۰۰۰۰** ډېرې ودانۍ ورانې او یا زیانمنې شوې. پلونه، لویې لارې، تونلونه، د اورګاډي پټلۍ د تلګراف او ټیلیفون مزي له منځه لاړل.

لومړۍ نړیواله جګړه د بشریت په تاریخ کې تر ټولو ورانوونکې او د ډېر لګښت لرونکې جګړو څخه شمېرل کېږي. دې جګړې د روسیې، المان، اتریش، مجارستان او عثماني ترکیې امپراتورۍ له منځه یووړې. د رومانوف، هونسولرن او هاپسبورګ لړۍ له واکه لرې شوې. د اروپا او سهېل لوېدیځې اسیا

د نقشو ډېری برخې له سره وکښل شوې. فرانسوي امپراتوري د فاتحینو تر منځ ووېشل شوه.

جګړې فرانسه او روسیه ورانه کړه. المان، بلژیک او انګلستان یې هم زیانمن کړل. د امریکا متحده ایالات انزوا اوګوښه والي ته ستون شو. لوېدیځ او ناروغیو او جګړې ډېر تلفات را منځته کړل او د اروپا پخوانۍ امپراتورۍ یې یو له بله سره بېلې کړې. تر څلورو کلونو اوږدې جګړې وروسته سوله منځ ته راغله.

په ټولګي کې دننه فعالیتونه:

زده کوونکي دې په ټولګي کې پر دوو جلا ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د جګړې پر علتونو او دویمه ډله دې د اروپايي هېوادونو د سیالیو په اړه یو له بله سره خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱ــ لومړۍ نړیواله جګړه په کوم کال کې پېښه شوه؟

۲ــ په دواړو جلا اتحادونو کې کومو هېوادونو ګډون درلود؟

۳ــ په دې جګړه کې کومو هېوادونو ډېر تلفات ولیدل؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیتونه:

زده کوونکي دې د جګړې د پایلو په اړه د منابعو په مرسته معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه نړیواله جګړه

آدولف هتلر

په دې لوست کې به د دویمې نړیوالې جګړې څخه د مخه د بحرانونو په اړه او همدارنګه د جګړې د لاملونو او پایلو په اړوند معلومات تر لاسه کړئ.

اقتصادي بحران او رکود د ۱۹۲۹ - ۱۹۳۳ ز کلونو تر منځ په المان کې په ډېره چټکتیا سره پراختیا ومندله. او دې بحران درې کاله دوام وکړ، په صنایعو کې پر سلو کې ٤۰ ټیټوالی راغی. د بیکارانو شمیر ۷.۵ میلونو تنو ته ورسید، واقعي مزد له ۲۵ څخه تر ٤۰ په سلو کې را ټیټ شو. کرنه د حوادثو قرباني شوه او یو شمیر بانکونه له ماتې سره مخامخ شول اقتصادي بحران د ویمار جمهوري جوړښت متزلزل کړ او د هیټلر د رامینځ ته کیدو لپاره یې په سیاسي ډګر کې زمینه برابره کړه.

ادولف هیټلر په ۱۸۸۹ ز کال په اتریش کې زیږیدلی او د لومړۍ نړیوالې جګړې وروسته یې د نازي ګوند جوړ او په ۱۹۲۰ ز کال کې همدې ګوند مشرې تر لاسه کړه چې ملي ګرایې، افراط ګرایې، نژاد ګرایې او تیری پر یهودو دهغه له اصولو څخه وو. نوموړی په لومړۍ نړیواله جګړه کې څو وارې ټپي شوی وه د نازیو لهِ شعارونو څخه یو هم دا وه (نن آلمان سبا جهان)، هیټلر عقیده در لوده هر څوک چې په منځنۍ اروپا مسلط شي کولای شي پر ټوله اروپا او نړۍ تسلط پیدا کاندي.

د اروپا قدرت غوښتونکي واکمنان د سولې لپاره تهدید ګڼل کیدل. په شوروي اتحاد کې ستالین غوښتل

چې خپله واکمني پراخه کړي. د موسولیني په مغزو کې د روم د لرغوني امپراتورۍ خیال ګرځېده.

په ۱۹۳۶ز کې د ملتونو ټولنه ښېخي بې باوره شوې وه. د همدې کا ل په اکتوبر کې هټلر او موسولیني د روم ـ برلین محور جوړ او هغه یې (پولادي تړون) ونوماوه. لږ وروسته جاپان او ایټالیا د کمنترن تړون لاسلیک کړ، چې موخه یې د کمونېزم د پراخوالي مخنیوی و. د جاپان امپراتورۍ د ۱۹۳۷م کال په دوبي کې د چین پر شمال یرغل وکړ. د ملتونو ټولنه یو ځل بیا ونه توانېده چې سوله وساتي. هټلر په ۱۹۳۸ز کې اتریش له المان سره یو ځای کړ او وروسته یې د سودت الماني سیمې چې د وارسای دتړون له مخې د چکوسلواکیې برخه ګرځېدلې وې، بیرته د آلمان سره یو ځای کړې. هټلر او موسولیني دډسمبر په میاشت کې د انګلستان او فرانسې د لومړیووزیرانو سره د میونیخ په ښار کې وکتل.

د المان پوځ د ۱۹۳۹ز کال د ډسمبر د میاشتې په لومړیو کې پر لهستان یرغل وکړ. د المان پوځ له پوځي تاکتیک څخه ګټه واخېسته او په چټکۍ سره یې د لهستان پوځ درې ورې کړ.

انګلستان او فرانسې په ۲۴ ساعتونو کې المان ته د جګړې اعلان وکړ او له دې سره بیا دویمه نړیواله جګړه پیل شوه. پخوا له دې چې په اروپا کې جګړه پیل شي، د ایټالیا دیکتاتور موسولیني ایتوپیا نیولې وه. د افریقا په شمال کې د مصر او سویز کانا ل پر سر جګړه ونښته. د سویز د کانال په نیولو چې هر یو بریالي شوی وای، له دې لارې یې کولای شول چې په مستقیمه توګه خپلې جنګي بېړۍ د اسیا جبهې ته ورسوي. هر هېواد چې شمالي افریقا نیولې وای، د منځني ختیځ ټولې د تیلو ذخیرې سیمې یې تر ولکې لاندې راتللې.

د متفقینو ځواکونو د مصر په دارالعین کې د نازیانو پرمختګ ودراوه او په ۱۹۴۰ز کې یې د هغوی پر ضد یرغل پیل کړ او ۹۰۰۰ الماني پوځیان یې اسیر کړل. دویمه نړیواله جګړه چې په اروپا کې پیل شوه، نو المانیان ورته په بشپړه توګه تیار وو، جګړیز وسایل یې نوي او پوځیانو یې ښه زده کړه کړې وه. د ۱۹۳۹ز کال په ډسمبر کې د المان لښکرو پر لهستان یرغل وکړ او د لهستان پوځ یې په څلورو اونیو کې دننه درې ورې کړ. په دې وخت کې شورویانو د هغه پټ تړون له مخې چې له المانیانو سره یې کړې و، د لهستان ختیځ یې ونیو. له لومړۍ نړیوالې جګړې څخه وروسته فرانسې له المان سره خپله پوله پیاوړې کړې وه او په ختیځ کې یې د یرغل د مخنیوي لپاره د ۳۲۰ کیلو مترو په اندازه اوسپنیز سیمي استحکامات جوړ کړل. دغه استحکامات د یوه سیاستمدار په نامه، د ماژینو د خط په نامه ونومول شول. د دغو استحکاماتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره برخه د ځمکې لاندې جوړه شوې وه.

المان پر لهستان یرغل وکړ. فرانسوي ځواکونه د ماژینو په خط ځای پر ځای شول او انګلیسان د مانش له سمندرګي څخه تېر شول او د فرانسې په شمال کې دیره شول. دانګلیسانو سمندري ځواکونو د المان بندرونه محاصره کړل.

د جګړې په اوږدو کې شورویانو په ختیځ کې د لاتویا، استونیا او لېتوانیا دولتونه د بالتیک په حوزه کې اتحاد ته اړ کړل. شوروي واحدونو د فنلاند پوځ ته ماتې ورکړه او د روسیې پخوانۍ پولې یې پرانیستې.

د ۱۹٤۰ز کال د اپریل په نهمه آلماني ځواکونو د هوا او ځمکې له لارې په دنمارک او ناروې یرغل وکړ. دنمارکیو پوځ نه درلود او فوراً تسلیم شول. ناروېژانو غوښتل جګړه وکړي خو د دریو اونیو په اوږدو کې تسلیم شول.

د **۱۹۴۰**ز کال د اپرېل پر لسمه نازیانو پر بلژیک او هالنډ یرغل وکړ. المانیانو له سمندري ځواک، پیاده، ټانک، بم غورځوونکو الوتکو او کوماندویي ځواک څخه ګټه اخیسته او د ماژینو د خط په شاو خوا کې ځای پر ځای شول.

المانیانو د همدغه کال په جون کې د لوېدیځ په جبهه کې خپل ځواکونه ځای پر ځای کړل او وروسته یې د شمالي دښتو له لارې پر فرانسې حمله وکړه. د ماژینو له خط څخه تېر شول او له شپږو اونیو څخه په لږه موده کې پاریس ته ورسېدل.

فرانسه د **۱۹۴۰**ز کال د جون په **۲۲**مه المان ته تسلیم شوه. مارشال هانري پتن د لومړي نړیوالي جګړې سپین ږیري او اتل نوی حکومت جوړ او له المان سره یې د ډزبندۍ تړون لاسلیک کړ. د تسلیمي د شرایطو پر بنسټ د فرانسې پوځ بې وسلې شو. المان د فرانسې په شمال کې پاریس ونیو. د فرانسې دولت د فرانسې سهېل ته چې اشغال شوی نه و، انتقا ل شو.

د انګلستان د خلکو مشري د وینستون چرچل په نامه نوي صدراعظم په لاس کې واخیسته، انګلیسانو غوښتل چې جګړې ته دوام ورکړي.

د جګړې لمنه د بالکان شبه جزیرې ته هم ورسېده. موسولیني د **۱۹۴۰**ز کا ل په مني کې پر یونان یرغل وکړ. د **۱۹۴۰**ز کال د مني په پای کې مجارستان او رومانیه د محور له ځواکونو سره یو ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول. د **۱۹۴۱**ز کال په لومړيو کې بلغاريا له فاشيستانو سره يو ځای شوه. **۱۹۴۱**ز په پسرلي کې نازيانو پر يوګوسلاويا يرغل وکړ او پر يونان پوره بريالي شول. په افريقا کې په مصر او سوماليه کې د ايټاليا ځواکونه له انګليسانو سره وجنګېدل. د **۱۹۴۱**ز کال د پسرلي پورې ټوله شمالي افريقا د جګړې په صحنه بدله شوه.

له انګلستان سره جګړه اوږده شوه. د لوېديځې جبهې د برياليتوب په برخه کې هټلر ناهيلی شو، د دې پر ځای يې ختيځ ته پام شو او کمونېزم يې خپل اصلي دښمن وګاڼه. نوموړی په دې عقيده و، چې پر شوروي اتحاد برياليتوب، پر نړۍ د تسلط يو ګام دی او د جولايي پر **۲۲**مه المان د روس په ضد عمليات پيل کړل. د المان واحدونو د **۳۲۰۰** کيلو مترو د جبهې په اوږدوالي د بالتيک له سيند څخه تر تور سمندرګي پورې پر شوروي يرغل وکړ. المانيانو د لهستان په ختيځ، د بالتيک سيمې او وروسته يې پر روسيې او يوکراين يرغل وکړ او په **۱۹۴۱**ز کې د لېننګراد ښار محاصره پيل شوه، چې سل ورځې اوږده شوه. نازيانو د اکتوبر په مياشت کې يوکراين ونيو او کريمه ته داخل شول.

د **۱۹۴۱**م کال په نوامبر کې الماني ځواکونه او تدارکاتي خطوط يې ډېر پراخه شول. د المان په لوی جګړيز ماشين کې شنيدلی حالت رامنځ ته شو.

په ټولګي کې د ننه کړني:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي لومړۍ ډله دې د جګړې د لاملونو او دويمه ډله دې د ادلف هيټلر د ونډې په اړه په خپل منځ کې مباحثه وکړي او پايلې دې ټولګي ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- دويمه نړيواله جګړه په کوم کال کې پيښه شوه؟

۲- محور ګروپ کومو هيوادونو ته ويل کېدل؟

۳- آلمان په کوم کال په شوروی اتحاد تيری وکړ؟

د ټولګي څخه د باندې کړني:

زده کوونکي دې د خپلو ښوونکو او منابعو په مرسته د محور هيوادونو د ماتې په اړه معلومات تر لاسه او بيا دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر هند او چین باندې د جاپان یرغل

د جاپان یرغل د هندوچین په جزایرو، د محور ماتې او د دویمې نړیوالې جګړې د پایلو په اړه، په دې لوست کې به ورسره آشنا شئ.

په داسې حال کې چې د هټلر پوځ په ټوله اروپا کې خپرېده، جاپانیانو په ختیځ کې خپلو پر مختګ ته دوام ورکاوه او غوښتل یې چې پر پراخه سیمه مسلط او له ځمکې او منابعو څخه یې ګټه واخلي. جاپان په **۱۹۳۲**ز کال کې منچوریا ونیوله. په **۱۹۳۷**ز کال کې د جاپان او چین واحدونو د پیکن په شاوخوا کې یو له بله سره په جګړه بوخت وو. د جاپان پوځ ښار ونیو او وروسته یې د سهیل په لور حرکت وکړ او تر **۱۹۳۹**ز کال پورې یې د چین څلورمه برخه ونیوله، خو چینایان تسلیم نه شول او خپله پلازمېنه یې یانګ تسه ته یووړه او په خورو ورو جګړو یې لاس پورې کړ.

جاپان په **۱۹۳۹**ز کال کې د هانیان جزیره او هندوچین ساحل ته نیږدې نورې کوچنۍ جزیرې ونیولې. دغه بریالیتوب د انګلستان تدارکاتي مسیر له هانکانګ څخه تر سینګاپوره پورې په خطر کې واچاوه. دغو یرغلونو د امریکا متحده ایالات پریشانه کړل. د **۱۹۴۱**ز کال په لومړیو کې یې له جاپان سره خپلې ټولې اړیکې پرې او په امریکا کې د دې هېواد پانګه ضبط شوه. د همدې کال په ډسمبر کې جاپانیانو په هاوایي او فلیپن په جزیرو کې د امریکا پر مرکزونو او هم په هانګ کانګ او ملایا کې د انګلستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پوځي مرکزونو یرغل وکړ. جاپان د امریکا پرالوتکو او هوایي هډو چې د آرام اقیانوس په پرل هاربر کې یې لنگر اچولی و، بمباري وکړه. جاپاني پیلوټانو **۱۸** جگړییزي امریکایي کشتی او **۱۸۰** امریکایي الوتکې له منځه یوورې او د**۳۵۰۰** کسو په شاو خوا کې یې ووژل.

جاپانیانو په آرام سمندرکې د **۱۹۴۱**ز کال د ډسمبر د حملو په ترڅ کې ډېر لوی امتیازات لاس ته راوړل. د **۱۹۴۲**ز کال په لومړیوکې د هغو موخو د لاس ته راوړلولپاره چې هغه د اسیا د ختیځې برخی نیول وو، پر مخ روان وو. دجاپان امپراتوري د برما په جگړې کې پر مخ لاړه. گورم، د ویک جزیره او د فلپاین جزایر یې ونیول. هانگ کانگ، سینگاپور، او د شرقي هند جزایرو هم سقوط وکړ. جاپاني ځواکونو پر بریتانیوي هند یرغل ته ځان چمتو کړ. په استرالیا، نیو زیلانډ او د هاوایي په جزیرو کې یې هم پر مختگ وکړ. داسې ښکاره کېده چې هټلر او موسولیني بریالیتوب تر لاسه کړ. د دې په مقابل کې د متفقینو د ځواکونو مشرانو (د انگلستان د صدراعظم چرچل، د شوروي د رهبر ستالین او د امریکا د جمهور رئیس روزولټ) په مشرۍ د تهاجمي یرغل لپاره یو له بل سره یو ځای شول. پرل هاربر له یرغل څخه وروسته د امریکا گوښه والی پای ته ورسېد. د **۱۹۴۲** ز کا ل په می کې د امریکا او استرالیا هوایي او سمندري ځواکونو په آرام سمندر کې د جاپانیانو پرمختگ ودراوه. یوه میاشت وروسته د امریکا متحده ایالاتو د جاپان لویه کشتی چې ختیځ لوري ته د میدوي پر جزیرې د یرغل لپاره د حرکت په حال کې وه، ودروله. د امریکا متحده ایالاتو او جاپان د درېو ورځو لپاره د میدوي د جزیرې په شمال کې په هوا او سمندر کې سره وجنگیدل، چې په پای کې د امریکا متحده ایالات بریالی شوه.

د محور ماتې:

د ۱۹۴۲م کال د نوامبر په میاشت د شوروي کلکو یرغلو المان شاتگ ته اړ کړ. هټلر خپلو پوځونو ته امر وکړ چې وجنگیږي، خو د **۱۹۴۳**ز کال په جون کې د المان پوځونه تسلیم شول.

د **۱۹۴۳**ز کال په دوبي کې انگلیسي ـ امریکایي ځواکونو سیسلي ونیوله. د همدې کا ل په وروستیو میاشتو کې متفقینو ورو ورو شمال ته پرمختگ کاوه. په آرام سمندر کې یې جاپانیان جزیره په جزیره شا تگ ته اړ کړ.

د **۱۹۴۳**ز کال په نوامبر کې روزولټ، چرچل او ستالین په تهران کې سره وکتل. هغوی پر فرانسې د متفقینو د یرغل پر نقشې سره خبرې وکړې. د دې نقشې پر بنسټ د متفقینو ځواکونه باید د مانش له

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحیرې څخه تېر شوي او د نرماندي په سواحلو کې پیاده شوي وای.

په دې یرغل کې څه د پاسه له **۱۷۵۰۰۰** سرتیرو، او هم له ډېرو تجهیزاتو څخه کار واخستل شو. په نرماندي کې د ځواکونو تر پیاده کېدو **۱۰۰** ورځې وروسته، د **۲** میلیونو په شاوخوا کې سرتیري فرانسې ته داخل شول او د **۱۹۴۴**ز کال د آګست په **۲۵** مه یې پاریس آزاد کړ.

شوروي پوځ د **۱۹۴۴**ز کال په جون کې ستوني، لیتوانیا، لیتویا، رومانیه او بلغارستان ونیول او همدارنګه انګلیسانو المانیان د یونان له خاورې وویستل. د **۱۹۴۵**ز کال په فبرورۍ کې روزولټ، چرچل او ستالین په ایټالیا کې د تورې بحیرې د څنډې په آرامځای کې یو له بل سره ولیدل. همدارنګه مشرانو د دې هڅه وکړه چې په اروپا کې تر جګړې وروسته د مسایلو د حل لپاره توافق وکړي. هغوی د المان د وېش نقشه د نیول شوې سیمې په توګه وکښله. د فرانسې سرتیرو یې د متفقینو د مهمو ځواکونو لپاره سیمه مشخصه کړه. هغه اروپایي دولتونه چې له نازیانو څخه خپلواک شوي وو، باید د ځانونو لپاره یې حکومتونه انتخاب کړي وای. همدارنګه روزولټ دا ومنله، چې شوروي د ملګرو ملتونو له ټولنې سره یو ځای شي، نو په ختیځه اروپا کې به د دې هېواد امتیازات تضمین کړي.

د **۱۹۴۵** کال د مۍ په لومړیو کې د برلین د ښار په سړکو کې تر خونړیو جګړو وروسته، دغه ښار د روسانو پر وړاندې سقوط وکړ. د هټلر ژوند د هغه تر ځمکې لاندې پټنځای کې پای ته ورسېد.

د جاپان سره لا جګړه روانه وه. د **۱۹۴۵**ز په اپرېل کې روزولټ ناڅاپه مړ شو. هري ترومن چې جمهوري ریاست ته ورسېد، د مهنتن له پټې طرحې خبر شو چې یو شمیر پوهانو او مهندسانو د دغه نامه لاندې د لومړنی اتومي وسلې په جوړولو لګیا وو.

متفقینو د جولایي په **۲۶**مه د جاپان حکومت ته التیماتوم ورکړ او له هغه هېواد څخه یې وغوښتل چې تسلیم شي، خو جاپان التیماتوم ونه مانه.

د **۱۹۴۵**ز کال د آګست په**۶** مه د امریکا د اوږده واټن الوتکې د جاپان د هیروشیما پر ښار بم وغورځاوه. دې بم د ښار تر **۶۰** مې برخې ډېره ورانه کړه او تر **۱۵۰۰۰۰** ډېر کسان یې ووژل. خو سره له دې بیاهم جاپان تسلیم نه شو. د **۱۹۴۵**ز کال د آګست پر نهمه ـ B ۲۹ ډول الوتکې پر ناګاساکي بل بم راوغورځاوه او **۴۰۰۰۰** کسان یې ووژل. پاتې **۷۰۰۰۰** کسه په ډېره وحشتناکه توګه سوي وو.

جاپان د **۱۹۴۵** ز کال د سپتمبر پر دویمه تسلیم شو. د تسلیمۍ خبر ټولې نړۍ ته مخابره شو. د

متفقینو ډېرو پلویانو د ډېرو لویو غونډو په ترڅ کې په لویو ښارونو کې خوشالي او جشنونه پیل کړل. په وروستیو اونیو کې روسیې منچوریا ونیوله. په اندونیزیا او ملایا کې جاپاني ځواکونه انګلستان ته تسلیم شول. د امریکاه متحده ایالاتو ځواکونو جاپان ونیو او چین یې آزاد کړ او په دې توګه په تاریخ کې تر ټولو خونړۍ جګړه پای ته ورسېده.

د دویم نړیوالې جګړې پایلې:

دویمې نړیوالې جګړې ډېر مالي او ځاني زیانونه رامنځ ته کړل. په دې جګړه کې له **۴۰ ـ ۵۰** میلیونو پورې انسانان ووژ ل شول. د امریکا متحده ایالاتو خپل **۳۰۰۰۰۰** ځواکونه له لاسه ورکړل. د جګړې لګښت تر یو ټریلیون ډالرو ډېر و. **۲۳۰** میلیارده ډالر د محور هېوادونو ولګول. د امریکا متحده ایالاتو له **۳۱۷ ـ ۳۴۱** میلیاردو ډالرو پورې ولګول. لویو ښارونو لکه وارسا، لندن او برلین ډېر درانده زیانونه ولیدل. هیروشیما او ناګاساکي کابو بېخي له منځه لاړل. د اروپا او آسیا ټولو خلکو خپل کورونه، کروندې او همدارنګه دندې له لاسه ورکړې. کلیساګانې، کارخانې، سړکونه، د اوسپنو لارې او بندري تاسیسات د بمباریو او د توپونو د اور له امله وران شول. د نړۍ د ډېرو هېوادونو پرمختګ او وده د خپل اصلي مسیر څخه منحرفه شوه.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ویشل شي لومړۍ ډله دې د رهبرانو ونډې لکه روزولت، چرچل او ستالین د محور هیوادونو په ماتې کې او دویمه ډله دې د جګړې د پایلو په اړه په خپل منځ کې مباحثه وکړي او پایلې دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱ـ د امریکې متحده ایالاتو څرنګه په جګړه کې ګډون وکړ؟

۲- جاپان ولې په دویمه نړیواله جګړه کې امریکې ته تسلیم شو؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د اروپا نقشه رسم او پرمخ دې د محور او متفق هیوادونه په نښه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرو ملتو جوړېدنه

په دې لوست کې به د ملګرو ملتونو د سازمان د رامنځ ته کېدو او د هغه د ضرورت په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د ۱۹٤۵ز کال په اوږدو کې د متفق هېوادونو استازو له جګړې څخه وروسته د نړۍ د موقعیت په اړه د تصمیم نیولو لپاره لیدنه وکړه. هغوی په دې توافق وکړ چې داسې نړیوا ل سازمان جوړ شي، چې ټول خپل ځانونه د هېوادونو په منځ کې د سولې او همکارۍ لپاره متعهد وساتي او هم د هغو خلکو په برخه کې چې د محور هېوادونو ځواک یې جوړاوه، د سرنوشت په اړه یې تصمیم ونیسي. متفقینو ملګري ملتونه جوړ کړل. د متفقو پنځوسو هېوادونو استازیو په سانفرانسیسکو کې د **۱۹۴۵**ز کا ل له اپرېل څخه تر جونه پورې سره ولیدل. هغوی د نړیوال سازمان د منشور په برخه کې توافق ته ورسېدل. دا منشور په **۱۹** فصلونو او **۱۱۱** مادو کې تدوین شو او د لاهې د نړیوالې محکمې د دیوان اساسنامه د دغو **۵۰** هېوادونو لاینفک برخه شوه. غړیو هېوادونو په دې توافق وکړ چې د سولې د ساتنې او پرمختلنې لپاره به د ټولو ملتونو حقوق او حاکمیت په مساوي توګه په پام کې ساتي او نړیواله همکاري یې هم تضمین کوی.

د ملګرو ملتونو سازمان لویه شورا لري. عمومي شورا د ټولو غړیو هېوادونو له استازیو جوړېږي، خو

رښتنيني څوکۍ د امنيت له شورا سره دی. د امريکا متحده ايالات، انګلستان، فرانسه، روسيه او چين په دې شورا کې دايمي څوکۍ لري. شپږ نور هېوادونه په دوراني توګه ټاکل کېږي.

د امنيت د شورا رايه په اکثريت ولاړه وي. د پرېکړې د تصويب په صورت کې د پنځو دايمي هېوادونو رايه د اکثريت رايې يوه برخه وي. په دې توګه له دغو پنځو لويو هېوادونو څخه هر يو د دې شورا د پرېکړې د ويټو حق لري. اقتصادي او اجتماعي شورا، نړيواله محکمه او سرمنشي، د ملګرو ملتونو اصلي جوړښت تشکيلوي. متفقينو پرته له ملګرو ملتونو، د جګړې د وضعيت د ژر اداره کولو او په راتلونکې کې د پراختيا او ودې لپاره نور ګڼ شمېر سازمانونه هم جوړ کړل، چې بېلابېل فعاليتونه د نړۍ په مختلفو هېوادونو کې تر سره کوي.

د ملګرو ملتونو د سازمان په جوړېدنه کې د ډېرو اقداماتو لاس دی، چې هر يو په کې اغېزمنه ونډه اخيستې ده. د دې اقداماتو له جملې څخه کولای شو، چې په زماني ترتيب سره د بين المتحدينو د اعلاميې خپرېدل، اتلانتيک منشور، د ملګرو ملتونو اعلاميه، د مسکو او تهران کنفرانسونه، د دامبارتن اوکس او يالتا کنفرانس او په پای کې د سانفرانسيسکو کنفرانس ته اشاره وکړو.

په ټولګي کې د ننه کړنې:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د نړيوالو سازمانونو او دويمه دې د دې سازمان د موخو په برخه کې يو له بله سره خبرې او مشاجرې وکړي او پايله دې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

۱ـ د ملګرو ملتونو ټولنه څنګه جوړه شوه؟

۲ـ څو هېوادونه د امنيت د شورا دايمي غړي دي؟

۳ـ د ملګرو ملتونو ټولنه په کوم کال کې جوړه شوه؟

د ټولګي څخه دباندې فعاليت:

زده کوونکي دې د ديرشو هېوادونو لېست ترتيب کړي چې د ملګرو ملتونو غړيتوب ولري او په ټولګي کې دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه صنعتي ځواک باندې د جاپان بدلون

آیا پوهیږئ چې جاپان څرنګه په یو صنعتي هیواد واوښت؟ پدې لوست کې به ددې پوښتنې ځواب تر لاسه کړي.

پخوا تر دې چې د جاپان پر صنعتي بدلېدنې خبرې وکړو، بنه به دا وي، چې د هغه هیواد د تېر تاریخ په برخه کې څه پوه شو. تر میلاد ۶۶۰ کاله پخوا د جاپان لومړنی امپراتور پر تخت کېناست. په هغه وخت کې د مذهبي قوانینو (شینتو) له مخې امپراتور له فوق العاده ځواکه برخمن و. په منځنیو پېړیو کې ساموریان پر جاپان مسلط شول. پخوا د امپراتور د ګارد کسان د ساموایي په نامه یادېدل. په دې وخت کې جاپان په یوه فیوډالي، کمزوري او وروسته پاتې هیواد بدل شو.

د جاپان معاصر دوران د امپراتور (موتسوهیتو) له تخت ناستې ۱۸۶۸ز څخه پیلېږي. د هغه د امپراتورۍ مودې تر ۱۹۱۲ز پورې دوام درلود، چې د (میجي) د دورې په نامه یادېږي. په اداري او پوځي برخه کې ډېر اصلاحات رامنځ ته شول او جاپان په یوه نړیوال ځواک واوښت. د چین او جاپان او جاپان او روس په جګړې کې یې چین روس ته ماتې ورکړه او په همدې وخت کې وتوانېد، چې پر کوریا، تایوان او سخالین پر ټاپو تسلط پیدا کړي.

د جاپان هېواد له یو شمېر وړو او لویو ټاپوګانو څخه جوړ شوی دی او په لرې ختیځ کې پروت دی. سره له دې چې ځمکه یې لږه ده، د وګړو شمېرې یو ۱۴۰ میلیونو ته رسېږي. تر لومړۍ نړیوالې جګړې او د المان تر ماتې وروسته، جاپان د صنعتي او لوی ځواک کېدنې لپاره ډېرې هلې ځلې وکړې او له المان او اروپایي هېوادونو څخه د فني زده کړې په لړ کې په چټکۍ سره له اقتصادي او پوځي پلوه سیمه ییزه ځواک شو. هغه و، چې تر دویم نړیوا ل جنګ دمخه د تکنالوجیکې همکارۍ له امله له المان سره نږدې شو او د دویم نړیوالې جګړې په پیل کې له المان او ایټالیې سره په (محور) دولتونو کې د متفقینو پر ضد شامل شو. په دویمې نړیوالې جګړې کې یې په پاسفیک (آرام) سمندر کې خپل ډېر متصرفات له لاسه ورکړل او د (هیروشیما او ناګاساکي) تر اتومي بمبارد وروسته پرته له کوم قید و شرطه امریکا ته تسلیم شو.

د جاپان د پارلمان ودانۍ

تر جګړې وروسته او د سولې په راتلو سره یې د نویو اندونو او قوي مدیرانو په مټ د صنعتي کیدو او د خپل اقتصاد په جوړونه لاس پورې کړ او د امریکې متحده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایالاتو ته یې کار پېژندونکي، تکنیشنان او اهل فن د زده کړې لپاره ولېږل او تر څنګ یې په هېواد کې معقولې، خصوصي او نوې پروژې پلې کړې. له امریکایي نویو طرحو څخه اقتباس ورځ په ورځ جاپان ته د پرمختګ لارې خلاصې کړې او تر اوسه یې دغه سیاست دوام لري.

دا څرګنده ده چې د هېوادونو د پرمختګ یو علت د هغوی فرهنګي وده ده او روښانه خبره ده هر کله چې یو هېواد په فرهنګي برخه کې پرمختګ وکړي، نو صنعتي او اقتصادي پرمختګ یې په برخه کېږي او که چېرې کوم هېواد په فرهنګي برخه کې پرمختګ نه وي کړی او غواړي چې فني پوهې او اقتصاد ته وده ورکړي، سره له هغې مناسبه پایله نه شي تر لاسه کولای. جاپان له سلو کالو وروسته په دې وتوانېد، چې د نړۍ په یوه ستر صنعتي هېواد بدل شي. که چېرته د صنعتي کېدو نېټه د انګلستان د صنعتي انقلاب د رامنځ ته کېدو نېټه وګڼو، نو پاتې ټول لوېدیځ هېوادونه دې مرحلې ته دوه سوه کاله وروسته رسېدلي دي او که چېرې وغواړو چې علت یې پیدا کړو، چې جاپان څنګه دا موده لنډه ووهله، چې په یوه صنعتي هېواد بدل شو، نو ځواب یې ښایي داسې وي:

صنعتي کېدنه یې په کرار او تدریجي ډول پیل شوه. لومړی ساده صنایع، وروسته لږ پېچلي، سپکې صنایع، منځنۍ تکنالوژي، وریسي درنې او لوړې تکنالوژۍ په کې رامنځ ته شوې. په ۲۰۰۵ز کال کې جاپان د (۴،۵) ټریلیونو ډالرو تولیداتو په ارزښت تر امریکا وروسته د نړۍ په اقتصادي ځواک کې دویم او په اسیا کې یې لومړی ځای درلود. که څه هم جاپان محدودې صنایع لري، خو د دولت په همکارۍ سره چې د پرمختللې تکنالوژۍ په برخه کې پانګه اچونه کوي، جاپان د صنعت او تکنالوژۍ له پلوه یو مهم هېواد ګڼل کېږي. امریکا د ۲۲،۷٪ چین ۱۳،۱٪ سهېلي کوریا په ۷،۸٪ سره د جاپان ډېر مهم سوداګریز شریکان دي او اوس جاپان په لنډه موده کې په چټکۍ سره د نړۍ په یوه پرمختللي هېواد بدل شوی دی.

د جاپان مهم صادرات، د حمل ونقل وسایل، موټرې، برېښنایي صنایع، ماشین الات، کېمیاوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

صنایع، فولادي صنايع، غير اوسپنيز فلزات، کشتۍ جوړونه، نساجي او نور دي.

دا هېواد څو نړیوال موټر جوړونکي شرکتونه، لکه، ټویټا، هنډا، سني، نیسان، میتسوبیشي او داسې نورې کمپنۍ چې معتبر مارکونه لري، خاوند دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې دجاپان د تاریخ او دویم ډله دې د جاپان د صنعتي کېدنې پر لاملونو یو له بله سره خبرې وکړي او پایله دې په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې:

۱ـ د جاپان لومړنی امپراتور څه وخت پر تخت کېناست؟

۲ـ د جاپان معاصر دوران له کومې تاریخي پېښې څخه پیلېږي؟

۳ـ جاپان په دویمه نړیواله جګړه کې د کومو هېوادونو په ګټه او پلوۍ په جګړې کې داخل شو؟

۴ـ د جاپان سوداګریز شریکان کوم هېوادونه دي؟

۵ـ د جاپان د لویو کمپنیو نومونه واخلئ؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د جاپان د چټکې پرمختیا په اړه د ښوونکو او منابعو په مرسته معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شوروي اتحاد له منځه تلل

يو شمېر بهرني او داخلي عوامل چې د شوروي اتحاد د له منځه تلنې سبب شول، په لاندې توګه به ورسره آشنا شئ.

الف: کورنۍ لاملونه:

په شوروي اتحادکې مارکسيستي او لېنينستي نظام له ۱۹۱۷ـ ۱۹۹۱ ز پورې سره له دې چې د سوسياليزم د تحقق لپاره ورته ډېرې هڅې وشوې، له منځه لاړ. د هغو نظريو پر بنسټ چې د مارکسېزم د پلويانو او د هغوی د مخا لفينو له خوا څرګندې شوې، نو دا ترې جوتېږي، چې د شوروي اتحاد سياسي، اقتصادي او ټولنيز نظام په دې ونه توانېد، چې د روسيې د خلکو اړتياوې پوره کړي. د مارکسيستي نظرياتو څخه په روسي انقلابي بڼه او د سياسي فرهنګ د دوام له امله داسې يو ترکيب رامنځ ته شو، چې يو له بله سره يې هيڅ ډول هماهنګي نه درلوده. سره له دې چې روسيه يې په يوه لوی ځواک بدله کړه، خو د انسانانو له فطري خصوصيت سره د توپير له امله په پای کې له منځه تلو سره مخامخ شو.

د شوروي اتحاد اقتدار غوښتونکی سياسي نظام، چې کمونيست ګوند يې د کارګر د استازي په نامه پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد واکمن کړی و، له شدید کنټرول او د ډول ډول ټکولو او اختناق سره سره، په پای کې د میلیتونو د اعتراضاتو په وړاندې چې کلونه کلونه یې د مرکزي حکومت د واکمنۍ لاندې ژوند تېر کړی و، ټینګار ونه شو کړای او هغه پراخ ټولنیز بدلونونه، په ځانګړې توګه هغه زاړه فردي روشونه او وېشنه چې ټولنه ترې جوړه شوې وه او د کمونېست ګوند منشي تطبیقوله، د ۱۹۸۰ز د لسیزې بدلونونه یې چټک کړل، چې په پای کې د میلیتونو د زندان ور پرانیستل شو.

پر شوروي اتحاد حاکم نظام چې د کمونېزم د نظریو تر رهبرۍ لاندې په ځانګړې توګه د ستالین په وسیله رامنځ ته شو، پخپله د دې نظام د له منځه تلنې سبب و. داسې نظام چې پر اداري او اقتصادي چارو یې بشپړ امرانه کنټرول درلود، د ټیټو او منځنیو طبقو فردي ګټې له منځه وړلې او د انسان د فطرت ځانګړتیاوې یې نه منلې. د شوروي اتحاد د صنعتي لاس ته راوړنو سره سره یې د خلکو عادي ورځنۍ اړتیاوې نه شوې پوره کولای او هغه اقتصادي او انساني منابع یې چې درلودې، له هغوی څخه یې په پوځي برخو کې ګټه واخیسته.

ریګن او ګورباچوف

د امریکایانو فشار او له پردیو څخه وېره چې په روسي ټولنه کې یې ریښه درلوده، د داخلي ناخوالو د پټولو لپاره به یې په افراطي توګه ورته پاملرنه کوله. فدرالي نظام به ادعا کوله چې د ټولو میلیتونو او قومونو بشپړ حقوق په پام کې نیول کېږي، خو په عمل کې یې توپیر درلود، چې دغه تبعیض په میلیتونو کې ناخوښي او نارضایتي رامنځ ته کړه. سره له دې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

گورباچوف ډېره هڅه وکړه چې دا تبعيض له منځه يوسي، خو بريالی نه شو، تر دې چې د نظام د له منځه تلنې زمينه په تدريج سره تياره شوه.

په پای کې په ۱۹۹۱ز کال کې د شوروي سياسي، اقتصادي او ټولنيز نظام سره د دې چې ۷۴ کاله يې ډېرې هڅې وکړې، خو د سوياليزم پر تداوم او عملي کېدنه بريالی نه شو په پايله کې له منځه لاړ.

ب- بهرني لاملونه:

د دويمې نړيوالې جګړې تر پای وروسته، سوړ جنګ پيل شو، څکه په دې موده کې کومه نړيواله جګړه رامنځ ته نه شوه. او لويو ځواکونو يو د بل پر ضد تبليغات پيل کړل او تسليحاتي سيالی پيل شوې او هر يوه هڅه کوله چې ورانوونکې وسله جوړه کړي. لوېديځو هېوادونو د امريکا په مشرۍ د کمونيزم د خپراوي پر ضد پراخه تبليغات پيل کړل او په شوروي اتحاد کې يې کمونيستي نظام تخريباوه.

فضايي سيالی او رقابتونه هم د شوروي اتحاد د له منځه تلنې سبب ګڼل کېږي، څکه چې د هرې فضايي بېړۍ لپاره په ميلياردونو امريکايي ډالر لګول کېده او د شوروي اتحاد لپاره د هرې مصنوعي سپوږمۍ جوړول او توغول ورته ډېر ګران تماميده.

شوروي اتحاد افغانستان په ۱۹۷۸ز کې اشغال کړ، شوروي اتحاد دا فکر نه کاوه چې دا جګړه به اوږده شي او د غيرتمنو افغانانو له داسې مقاومت سره به مخامخ شي. د روسانو د تر اشغال وروسته افغانستان سره اسلامي او لوېديځو دولتونو مرسته کوله او شوروي اتحاد په دې جګړې کې ډېر لګښتونه وکړل، چې د هغه کمزوری اقتصاد يې لا پسې کمزوری کړ. د شوروي اتحاد په له منځه ورنې کې ځانې تلفات هم له سترو عواملو څخه ګڼل کېږي، څکه د ځوانانو وژنه او معيوب کېدنه د خلکو د کرکې سبب شوه او له افغانستان څخه د قواوو د ويستلو غوښتونکي شول. په پای کې شوروي اتحاد په افغانستان کې ماتې وخوړه او خپل ځواکونه يې له افغانستانه بهر کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورتنیو کورنی او بهرني لاملو د شوروي اتحاد د له منځه وړنې لپاره مناسب شرایط برابر کړل، چې حاکم نظام په خپلو ټولو هڅو سره په دې ونه توانېد چې مخه یې ونیسي، چې په پای کې د کمونست ګوند تر اوږده حاکمیت وروسته پر پنځلسو جمهوریتونو شوروي اتحاد وپاشل شو. سوسیالیستي نظام له منځه لاړ او ډېرو جمهوریتونو خپله خپلواکي اعلان کړه.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د سوسیالیستي نظام پر ماهیت او دویمه ډله دې د شووروي اتحاد د له منځه تلنې پر کورنی عواملو خبرې وکړي او پایله دې په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې:

۱- د روسیې کارګري انقلاب په کوم کال کې رامنځ ته شو؟

۲- شوروي سوسیالیستي نظام په کوم کال کې له منځه لاړ؟

۳- په ۱۹۸۰ ز لسیزه کې په شوروي کې کوم بدلونونه رامنځ ته شول؟

۴- شوروي نظام څو کاله دوام وکړ او څو جمهوریتونه یې لرل؟

۵- د افغانستان مسلمان ملت د شوروي او کمونیزم په نابودي کې کومه ونډه ولوبوله په لنډه توګه ووایي.

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له مشرانو او فرهنګي شخصیتونو څخه د شوروي اتحاد په له منځه تللو کې د بهرنیو لاملونو په اړه معلوما ت تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د المان فدرالي جمهوريت

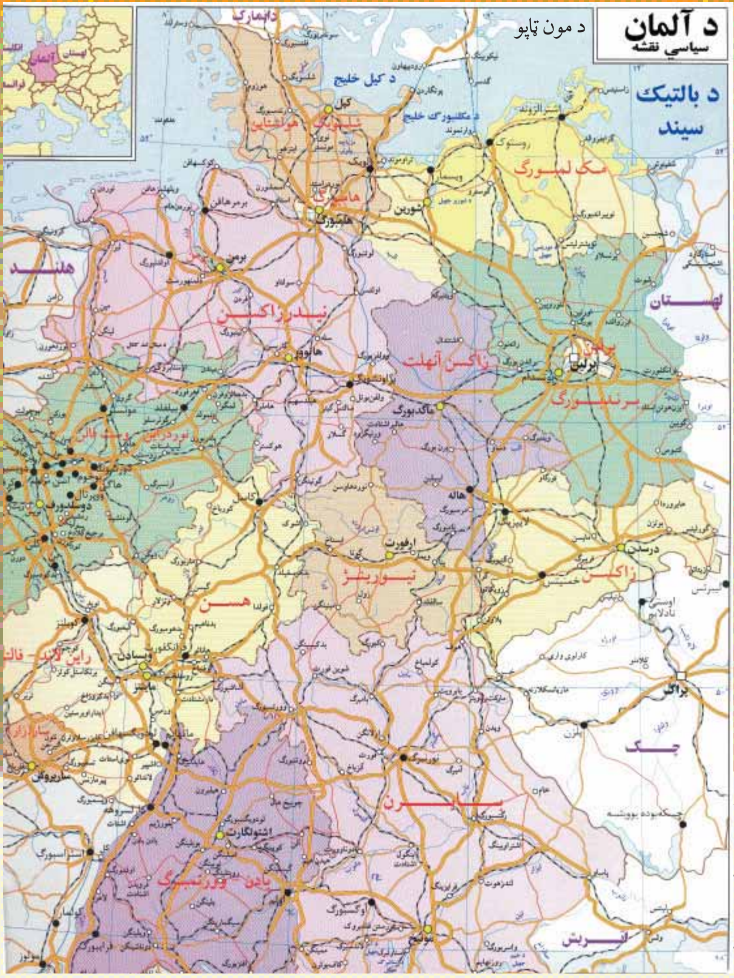

آيا پوهېږئ چې د المان جمهوريت څو ايالتونه او څه ډول سياسي جوړښت لري؟

د آلمان فدرالي جمهوريت د نړۍ د پرمختللو صنعتي هېوادونو له ډلې څخه دی. دا هېواد چې په اروپا کې پروت دی، په شمال کې له ډنمارک او بالتيک بحيرې، ختيځ کې يې پولند او د چک جمهوريت، په سهېل کې يې له اتريش او سويس او لوېديځ کې له فرانسې، بلژيک، لوکزامبورک او هالنډ سره پوله لري.
المان يو دېموکرات فدرالي جمهوريت دی او شپاړس ايالاتونه لري. دغه ايالات کولای شي، چې په ځينو چارو کې خپلواک عمل وکړي. المان له فرانسې او روسي سره د جگړې پر مهال په ۱۸۷۱ز کې د يوه ملت په توګه متحد شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دولت اجرايي قدرت د فدرالي صدراعظم سره وي. بوند سرات(فدرال شورا) صدراعظم ټاکي. جمهور رئيس د يو ګډې ناستې د بوندسرات او د ايالتي استازو(بوند ستاګ) د مساوي غړو په ګډون د پنځو کالو لپاره ټاکل کېږي. سره له دې چې په ۱۹۹۰ز کال کې برلين پلازمېنه وټاکل شوه، خو د المان پارلمان، وزيران، جمهور رئيس او فدرال صدراعظم د بن په ښار کې اوسي.

انګلا مرکل د آلمان لومړۍ وزيره

د المان فدرالي جمهوريت د ملګروملتونو د سازمان ، د شمالي اتلانتيک د تړون، د اوو هېوادونو له ډلې، د لوېديزې اروپا د پنځو هېوادونو د اتحاديې ، د امنيت او همکاريو کنفرانس په اروپا کې د همکارۍ او هم د اروپايي اتحاديې د بنسټ ايښودونکو څخه دی.

تر امريکا او جاپان وروسته، المان د نړۍ دريم صنعتي څواک دی. تر دويمې نړيوا لې جګړې وروسته د المان اقتصادي ودې او پرمختګ ته د (المان اقتصادي معجزه) ويل شوي ده

المان داسې يو هېواد دی، چې ګڼ شمېر سياسي ګوندونه په کې فعاليت کوي، چې مهم يې په لاندې ډول دي:

- سوسيال دېموکرات ګوند (سوسياليست).
- دېموکرات مسيحي ګوند (محافظه کار).
- سوسياليستي مسيحي ګوند.
- آزاد دېموکرات ګوند (لبېرال).
- شين ګوند (د چاپېريال ساتنه).

(c) ketabton.com: The Digital Library

- سوسیالېزم دېموکرات گوند (د ختيځ المان پخوانی کمونيستي گوند).

المان په بهرني سياست کې يوازې لوبغاړی نه دی. د آلمان سياست د هغه بلوك تقويت دی، چې (لوېديځ) ورته ويل کيږي. المان له فرانسې سره ځانګړی نږدېوالی لري. د امريکا له متحده ايالاتو سره د المان نږدېوالی او همکاري د هغه د بهرني سياست يو بل رکن دی. د المان بهرنی سياست په ټوله نړۍ کې د سولې د ټينګښت، د درېمې نړۍ سره د دوستانه اړيکو د پراختيا او د هغوی د اقتصاد د ودې، او د بشر د حقوقو د رعايت پر ستنو ولاړ دی.

الماني ژبه د هندو جرمن د ډلې يوه برخه ده. دا ژبه د ډنمارکي، ناروېژي، سوېډني، هالنډي او همدارنګه د انګليسي ژبې سره په کورنۍ کې شريکه ده. په المان کې په مختلفو لهجو خبرې کيږي. د المان د خلکو له اغلبو لهجو څخه کولای شو، چې محلي مبداې ومومو. په لومړيو کې د اوسني المان په ځمکه کې مختلف قبايل لکه، فرانکانو، زاکس، شوابان، او بابريان اوسېدل. نن ورځ دغه قبايل په خپله لومړۍ بڼه نشته، خو رواجونه او لهجې يې د سيمې په مختلفو ډلو کې ساتلي دي.

د المان مهم صنايع الکترونيکي وسايل، کېمياوي مواد، منسوجات، غذايي او ترانسپورتي وسايلو څخه عبارت دي. همدارنګه المان د ډېرو د سکرو ذخيرې، د اوسپنې، مسو، قلعي، نکل، سپينو زرو او مالګې کانونه لري، خو د المان د صنعت لپاره بسنه نه کوي او وارداتو ته يې ډېره اړتيا لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي. لومړنۍ ډلې دې د المان د موقعيت او دويمه ډله دې د المان د پارلماني نظام په اړه په خپلو کې خبرې وکړي او پايله دې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

۱ـ د المان صدراعظم څنګه ټاکل کېږي؟

۲ـ د المان پارلمان څو مجلسه لري؟

۳ـ ختيځ او لوېديځ المان په کوم کال کې سره يو ځای شول؟

۴ـ د المان د مهمو ګوندونو نومونه ياد کړئ؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د المان د اقتصاد او ژبې په برخه کې له خپلو ښوونکو او فرهنګي شخصيتونو څخه معلومات تر لاسه او بيا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرانسې جمهوریت

فرانسه یو اروپایي هېواد دی، چې ډېر لرغونی او پخوانی تاریخ لري، چې په دې لوست کې به په لنډه توګه ورسره آشنا شئ.

فرانسه د اروپا په لوېدیځ کې پرته ده، چې شمال لورې ته یې د مانش بحیره، سهېل ته یې د مدیترانیې بحیره، ختیځ ته یې بلجیم، سویس، ایټالیه، لوکزامبورګ او موناکو، لوېدیځ ته یې د بیسکای خلیج او سهېل ختیځ ته یې اسپانیا موقعیت لري.

د دې هېواد اوسېدونکي فرانسوي سپین نژاده دي، چې د فرانسې ۹۳٪ وګړي تشکیلوي. د دې هېواد ۹۲٪ خلک د عیسوي دین پیروان دي. همدارنګه ۹۷٪ اوسېدونکي یې په فرانسوي ژبه خبرې کوي.

فرانسه داسې یو هېواد دی، چې د لرغوني تاریخ په لرلو سره له میلاد څخه پخوا د ګل Goul په نامه یادېده. سلیتیک، باسک او جرمنیان په کې اوسېدل. د ۱۲۵ ق. م په شا وخواکې رومیانو پر ګل حمله وکړه او د مدیترانیې د سمندرګي شاوخواوې یې ونیولې.

په شپږمه او اوومه زېږدیزه پېړی کې په ګل کې مختلفو شاهانو واک درلود او خونړۍ جګړې یې تر منځ پېښې شوې. هغه تمدن چې رومیانو یې بنسټ ایښی و، له خطر سره مخامخ شو.

په ۷۷۱ زیږدیز کې شارلمان د فرانسې پاچا شو او د واکمنۍ په ۵۰ کلنه موده کې یې فرانسې ډېر ځایونه ونیول. په ۷۷۴ز کال کې یې ایټالیه ونیوله، جرمني قبایل یې مات او د اسلام له سرښندونکو سره یې چې د فرانسی تر سویله رسیدلي ؤ کلکې جګړې وکړې. په ۸۰۰ ز کال کې د مسیحیانو رهبر (پاپ،) د روم د امپراطورۍ تاج د فرانسې د حکمران شارلمان پر سر کېښود. د شارلمان د واکمنۍ په پای کې د هالنډ، بلجیم، المان، سویس، اتریش، چک، سلواک، هنګري، یوګوسلاویا، ایټالیا او د اسپانیا سیمې د فرانسې په واک کې وې.

تر لسمې میلادي پېړۍ وروسته د فرانسې د شاهانو واک په تدریج سره ډېر شو. د کلیسا رهبران له شاهانو سره یو ځای شول. سوداګري پراخه شوه او په صلیبي جګړو کې د فرانسې ونډه ډېره شوه، چې د فرانسې اعتبار یې په لوېدیځ کې زیات کړ.

په ۱۳مه زیږدیزه پېړۍ کې فرانسه په اروپا کې یو قدرتمند هېواد ګڼل کېده، سره له ډېرو جګړو چې له انګلستان سره یې وکړې، په فرانسه کې مدني او قضایي اداري جوړې او څلورم فلیپ د هنر، فلسفې او کلتور په برخه کې غوره خدمتونه وکړل.

د څوارلسم لویي د واکمنۍ پر وخت د فرانسې کلتور ډېر پرمختګ وکړ، خو د پنځلسم لویي پر وخت فرانسه له بحران سره مخامخ شوه او په تدریج سره د فرانسې لوی انقلاب ته لاره اواره شوه.

په ۱۷۸۹ زیږدیز کې د فرانسې لوی انقلاب بري ته ورسېد، چې د فرانسې او اروپا په تاریخ کې نوی څپرکی پرانیستل شو. د فرانسې اساسي قانون تدوین شو. ولسي جرګې په کار پیل وکړ. د باستیل مشهور زندان پرانیستل شو او انقلابیونو ونیو، بندیان آزاد او شپاړسم لویي اعدام شو. د بشر د حقوقو نړیواله اعلامیه اعلان شوه. شاهي نظام ړنګ او د فرانسې د جمهوریت بنسټ کېښودل شو.

په ۱۸۰۴ زیږدیز کې ناپلیون د فرانسې د نظام مشر شو او د وفادارۍ لوړه یې وکړه، چې د نوموړي د حاکمیت پر وخت فرانسې ډېر ځایونه ونیول.

په معاصر وخت ۱۹۴۰ زیږدیز کې فرانسه الماني ځواکونو ونیوله، خو د متفقینو د فشار له امله یې په ۱۹۴۴ زیږدیز کال کې له فرانسې بېرته شا تګ وکړ. تر دویمې نړیوالې جګړې ۱۹۴۵ز کال وروسته فرانسې په تدریجي توګه خپلې مستعمرې له لاسه ورکړې. لومړی سوریه، وروسته لیبیا، لږ وروسته تونس،

(c) ketabton.com: The Digital Library

المغرب، مدغاسکر، ، ویتنام، لاوس، او کمبودیا تر خونړیو جګړو په ترڅ کې په دې وتوانېدل، چې خپلواکي تر لاسه کړي. په ۱۹۶۲ زیږدیز کال کې ورستنی افریقایي هېواد الجزایر خپله خپلواکي تر لاسه کړه او د فرانسې څلورم جمهوریت له منځه ولاړ.

په ۱۹۶۰ زکال کې فرانسې خپل لومړنی اتومي بم د افریقا په صحرا کې وازمایه او په چټکۍ سره یې د پرمختګ لاره ونیوله. نن ورځ فرانسه د جرمني او نورو اروپایي هېوادونو تر څنګ د اروپا د وحدت او یووالي لپاره هڅه کوي.

د فرانسې جمهوریت ۲۲ ولایتونه او ۹۶ ولسوالۍ لري. د فرانسې د نفوس ۷۵٪ خلک په ښارونو او ۲۵٪ یې په کلیو کې اوسېږي. په فرانسه کې جمهور رئیس د خلکو له خوا د پنځو کالو لپاره ټاکل کېږي.

په فرانسه کې صدراعظم د ګوندونو د ائتلاف له لارې چې په پارلمان کې ډېرې چوکۍ تر لاسه کړي، ټاکل کېږي. د فرانسې پارلمان دوه جرګې لري، لومړۍ ولسي جرګه National assembly چې ۵۷۷ غړي لري، چې د خلکو له خوا ټاکل کېږي او د کار موده یې پنځه کاله ده. دویم د مشرانو جرګه Senate ده چې ۳۲۱ کسه غړي لري. د مشرانو د جرګې د غړیو انتخاب د یوه انجمن له خوا چې Electoral college نومېږي, د ۹ کالو لپاره ټاکل کېږي. په فرانسه کې ولسي او مشرانو جرګه هر یو خپل مستقل رئیس لري. جمهور رئیس کولای شي چې ولسي جرګه منحله کړي. د مشرانو جرګې رئیس د دې واک لري چې د جمهور رئیس په نه شتون کې د هغه چارې سر ته ورسوي.

په فرانسه کې ګڼ شمېر ګوندونه فعالیت کوي. د بېلګې په توګه د فرانسې کمونیست ګوند، رادیکال چپ ګوند، جمهوري غوښتونکي، د فرانسې جنبش، ملي جبهه، ملي غورځنګ، د اصلاح غوښتونکو جنبش، سوسیالیست ګوند او نور.

فرانسه د نړۍ د اوو صنعتي هېوادونو له جملې څخه ده . پرمختللی اقتصاد لري او ټولو اقتصادي سکتورونو یې په متوازي ډول پرمختګ کړی دی.

نن ورځ په فرانسه کې د اقتصاد په برخه کې د دولت ونډه لږېږي، خو له دې سره هم د فرانسې دولت د اوسپنو د کرښو،برېښنایي تاسیساتو، هوایي کرښو او مخابراتو په برخه کې پانګه اچونه کوي. غواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په بنسټيزو اقتصادي پروژو کې چې عام المنفعه بڼه لري، خپل شتون خوندي وساتي.
د صنعت په برخه کې فرانسه زراعتي ماشين الات، د اوسپنې پټلۍ، ميراژ، جګوار، ترانسال، کانکورډ، ايربس الوتکې، هيلوکپترې، موټرې، د ترانسپورتي وسايلو پرزې، د برېښنا د توليد تکنالوژي، سامان الات، ساختماني وسايل، کمپيوټر، راډيو، تلويزون، کېمياوي مواد، څمکني وسايل، عطرونه او نور توليدوي.
فرانسه د هغه اروپايي هېوادونو له ډلې څخه ده، چې په ۱۹۹۹ ز کال کې يې د اروپا پولي واحد (ايرو) د خپل هېواد د پولي واحد په توګه منلی دی.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې د فرانسې د تاريخي سابقې په برخه کې او دويمه دې د فرانسې د موقعيت، نفوس، مذهب او د فرانسې د خلکو د ژبې په برخه کې يو له بله سره خبرې وکړي او پايله دې په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

۱ـ په تېرو وختونو کې فرانسه په کوم نامه يادېده؟
۲ـ په اتمه ميلادي پېړۍ کې د کوم واکمن پر وخت فرانسې ډېر اروپايي هېوادونه ونيول؟
۳ـ د فرانسې لوی انقلاب په کوم کال کې پېښ شو؟
۴ـ په دويم نړيواله جګړه کې فرانسه د کوم هېواد ځواکونو ونيوله؟
۵ـ د دويمې نړيوالې جګړې وروسته فرانسې خپلې کومې مستعمرې له لاسه ورکړې؟

د ټولګي څخه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د فرانسې د لوی انقلاب په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انګلستان شاهي دولت

پدې لوست کې به د انګليستان د تاريخ او نورو مهمو مطالبو سره پيژندګلوي تر لاسه کړي.

د طبعي جوړښت له پلوه انګلستان پر درېو برخو وېشل کېږي.

لومړی په شمال کې د سکاټلنډ سيمه: دا سيمه د انګلستان په شمال کې موقعيت لري او غرنۍ سيمه ده.

دويم شمالي ايرلېنډ يا اولسټر : د اولسټر سيمه د ايرلېنډ د جزيرې په شمال ختيځ کې واقع ده، چې مرکز يې بلفاسټ نومېږي.

دريم د انګلنډ او وېلز سيمه ده: انګلنډ او وېلز د انګلستان د جزيرې سهيلي برخه جوړوي.

انګلستان داسې يوه ځمکه ده چې له ورو او لويو ټاپوګانو څخه جوړه شوی ده او په همدې توګه ځينې انګلستان ته د ټاپوګانو هېواد وايي.

انګليسان سپين نژاده دي، چې د هېواد د نفوسو ۷۹،۲۱ فيصد جوړوي. د انګليستان د اوسېدونکو له ډلې څخه ۱۵٪ انګليسي، ۹،۶٪ سکاټلنډي، ۲۴٪ ايرلنډي، ۱،۹ اوستر، ۱،۸ ويلزي او ٪ ۲،۸ يې نور لړه کې دي. د انګليستان د ۷۲٪ خلکو دين مسيحي دی. ۲۵٪ خلک يې د نورو دينونو پيروان دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اداري پلوه انګلستان په څلورو لويو ولايتونو انګلېنډ، وېلز، سکاټلېنډ او شمالي ایرلېنډ وېشل شوی دی.
د انګلیسانو څمکه له پخوا څخه د اوسېدو وړ وه. د یخچال تر دورې وروسته دوه بېلې قبیلې له خپلو ځارویو سره یو ځای له اوسنۍ اسپانیا څخه انګلېنډ یا انګلیستان ته مهاجرت وکړ. لرغون پېژندونکي دا قبیله د ایبري په نامه پېژني.

دیوید کمرون، د انګلستان لومړی وزیر

په ۴-۶ ق.م پېړیو کې د سلت قومونه د څمکو او ځارویو د تر لاسه کولو لپاره له اسپانیې څخه انګلېنډ ته راغلل او ایبریان یې له هغه ځایه وشړل او پر انګلېنډ باندې د سلت د قومونو اخرنی یرغل په ۷۵ ق.م کې تر سره شو.

له میلاد څخه پنځه پنځوس کاله مخکې سزار ژوبوس د څمکو د نیولو په هیله پر انګلېنډ حمله وکړه، خو د رومیانو یرغلونه په ۴۳ زیږدیز کې پر انګلېنډ سختې شوې. په پای کې په پنځمه زیږدیز پېړۍ کې د رومیانو قدرت کمزوری شو، څکه نود جرمني له خاورې د انګلو او ساکسون قومونو پر انګلېنډ یرغل وکړ. د انګلو او ساکسون قومونو په ۸۲۹ زیږدیز کې د انګلېنډ یووالی تامین کړ. او اوسېدونکي یې پر یوه پاچا راضي شول. وروسته ژرمنانو پر انګلېنډ حمله وکړه او له کلکې مقاومت سره مخامخ شول او یوازې یې د انګلېنډ ختیځې او شمالي برخې ونیولې.
د دیارلسمې پېړۍ په لومړیو کې د انګلېنډ پاچاه یو شمېر مدني او سیاسي حقوق په رسمیت وپېژندل او داسې فرمانونه یې صادر کړل، چې له ننیو مدني نهادونو سره یې ورته والی درلود. اشرافو، فیوډالانو او روحانیونو خپل ملاتړ له پاچا څخه اعلان کړ. د اشرافو د جرګې تر څنګ د عوامو جرګه هم جوړه شوه. په ۱۴۸۵ م کې هانري د تیودور له کورنۍ څخه پر انګلېنډ حاکم شو. د تیودور شاهانو پر انګلېنډ ۱۲۰ کاله حکومت وکړ. ډېر دیني او ټولنیز اصلاحات یې رامنځ ته کړل. د روم له کلیسا څخه یې خپله کلیسا جلا کړه او ایرلېنډ یې له انګلیستان سره یو ځای کړ.
په ۱۵۵۸ م کې ملکه لومړۍ الیزابت د انګلیستان حکمرانه شوه او انګلیستان یې د خپل وخت یو اقتصادي او پوځي ځواک وګرځاوه.
انګلستان د پېړیو په اوږدو کې د ډېرو تاریخي ټیټو ژورو او دوه معاصرو نړیوالو جګړو سره مخامخ شو. د دویم نړیوا ل جنګ تر پای وروسته په ۱۹۴۹ز کې انګلستان او امریکا د کمونېستانو د ورځ په ورځ ډېرېدونکي قدرت د مقابلې لپاره د شمالي اتلانتیک (ناتو) پیمان رامنځ ته کړ او په ۱۹۵۷ ز کې یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل لومړنی اتومي بم وازمایه او په ۱۹۷۶ز کې یې د اروپا د ګډ بازار غړیتوب تر لاسه کړ.

د انګلستان حکومت مشروطه شاهي constitutional Monarch دی او د نړۍ د نورو هېوادونو په څېر تصویب شوی واحد قانون نه لري، خو اساسنامې، لوایح او د ولسي جرګې پرېکړې لري، چې د اساسي قانون په څېر کار ترې اخیستل کېږي. ځکه نو ویلای شو، چې د انګلیسانو اساسي قانون داسې یو ټولګه ده، چې د سیاسي شرایطو سره سم په کې بدلونونه راتلای شي او ولسي جرګه یې ځینې برخې لغوه یا نوې کولای شي.

د انګلیس پارلماني نظام د کوم تدوین یا ترتیب شوي قانون په وسیله منځ ته نه دی راغلی، بلکې د پېړیو تدریجي تکامل بلل کېږي.

په انګلیستان کې پاچاهي میراثي ده، سره له دې چې په تېرو څلورو لسیزو کې ولسي حاکمیت، د اولسي جرګې له لارې د سلطنتي مقام امتیازات او قدرت محدود او را لږ کړی، خو بیا هم شاهي کورنۍ ډېر امتیازونه لري.

په نننۍ انګلیستان کې ملکه د یو شمیر صلاحیتونو په لړ سره د ملي وحدت د ساتنې، د دولت د رهبرۍ، د نظام د تنظیم او د نهایي پرېکړې سمبول ګڼل کېږي. د قوانینو توشیح، د سولې او جګړې د حکم صادرول، د حکومتونو په رسمیت پېژندل، د قراردادونو اوکنوانسیونو قبلول یا ردول، ولسي جرګه ځنډول او د صدراعظم په مشوره یې ردول، لویو او مهمو سیاسي، قضیو او ملکي دندو ټاکنه، د اشرافي القابو توزیع او د صدراعظم ټاکل. دکابینې وزیران د صدراعظم په غوښتنه د ملکې لخوا ټاکل کېږي. ډېر انګلیسي وزیران د اولسي جرګې غړیتوب لري او پاتې یې د مشرانو جرګې غړي وي.

د انګلیستان پارلمان دوه جرګې لري. لومړۍ ولسي جرګه یا د عوامو مجلس چې ۶۵۹ غړي لري چې ټول یې د پنځو کالو لپاره د ټولټاکنو له لارې ټاکل کېږي. دویم د مشرانو جرګه ده، چې ۵۰۰ کسه اشراف مادام العمر Life Peers غړي لري. دغه ارګان درې اصلي څانګې لري. ملکه، د اشرافو جرګه او د عوامو جرګه چې هر یو یې خپلواک دي. د قانون د ترتیب او تدوین په وخت کې د درې وارو توافق لازمی او حتمی ګڼل کیږي. انګلیسي پارلمان په هېواد کې د قانون جوړونې ډېر لوړ ارګان ګڼل کېږي.

په انګلیستان کې مختلف سیاسي ګوندونه فعالیت کوي، چې د بېلګې په توګه د متحد محافظه کار ګوند Conservative and Unionist Party، دېموکرات متحد ګوندParty

(c) ketabton.com: The Digital Library

Democratic Unionist ، کارگر گوند Labor Party د ویلز گوند Party of Wales او د سکاټلېنډ ملي گوند Scotland National Party نوموړي یادولای شو.

انگلیستان د نړۍ د لویو صنعتي هېوادونو څخه ګڼل کېږي، چې مهمې صنایع یې لویې او کوچنۍ فابریکې، مختلف ماشین آلات او د هغو پرزې، اتومات سامان آلات، نقلیه سامان آلات، الوتکې، لویې او وړې بېړۍ، کرنیز وسایل، د اورگاډي پټلۍ، د انرژۍ تولید او د هغې تاسیسات، د مخابراتو وسایل، کېمیاوي او غیر کېمیاوي توکي، ساختماني او نور وسایل دي.

انگلیستان د ۱۹۴۵ز کال د اکتوبر په ۲۴مه د ملگرو ملتونو د امنیت شورا غړیتوب تر لاسه کړ او د ویتو حق لري.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړنۍ ډله دې په انگلېنډ کې د لومړنیو اوسېدونکو په اړه او دویمه ډله دې د انگلیستان د اداري تشکیلاتو او ټاپوگانو په اړه یو له بله سره خبرې وکړي او د هغې پایله دې په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې:

۱ـ انگلیستان په څو ولایتونو وېشل شوی دی؟

۲ـ په ۱۳مه میلادي پېړۍ کې کوم بدلونونه په انگلیستان کې رامنځ ته شول؟

۳ـ په انگلیستان کې ملکه کوم واک او صلاحیتونه لري؟

۴ـ په انگلیستان کې صدراعظم کوم واکونه لري؟

۵ـ د انگلیستان د مهمو صنایعو نومونه یاد کړئ؟

د ټولګي څخه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له فرهنګي شخصیتونو او له خپلو مشرانو څخه د انگلیستان د پارلماني نظام په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم ټولګي ارزونه

د دولسم ټولګي د تاریخ درسي کتاب په څلورم څپرکي د شلمې پېړۍ مهمو پېښو تر سرلیک لاندې ځینې مطالب او موضوګاني تالیف شوي دي لکه لومړۍ او دویمه نړیواله جګړه او د هغوی لاملونه، د ملګرو ملتونو جوړښت، د جاپان اوښتنه په یو صنعتي ځواک، د پخواني شوروي ټوټې کېدل، د المان، فرانسې او انګلیس سیاسي جوړښت چې په دې کتاب کې د امکان تر حده پورې دغه عناوین په پام کې نیول شوي دي چې د ۱۹۱٤- ۱۹۱۸ او ۱۹۳۳- ۱۹٤٥ زېږدیز کلونو تر منځ اقتصادي، سیاسي بحرانونه پکې څېړل شوي او ګټور معلومات وړاندې شوي. همدارنګه هغه زیانونه، ناوړې اغېزې، او بشري تلفات چې د دوو نړیوالو جګړو رامنځ ته کړي پکې انعکاس موندلی او هم په دې توګه لنډ معلومات د آلمان، فرانسې او انګلیس د تاریخ فرهنګ، ژبې او سیاسي جوړښتونو په اړوند وړاندې شوي دي. بله موضوع چې د زده کوونکو ذهن ته وده ورکولای شي لکه د پخواني شوروي ټوټه کېدل دي چې د قوي حاکمیت په درلودو سره ټوټه کېږي. بل په لنډه موده کې د جاپان بدلېدل په یو صنعتي ځواک باندې ، همدارنګه د ملګرو ملتونو جوړښت د دویمې نړیوالې جګړې وروسته چې څرنګه نړیوالې اړیکې تنظیم کېږي او له انساني فاجعو او کړکیچونو څخه مخنیوی کوي. دغه ټول مطالب زده کوونکو ته د انګیزو په را مینځ ته کولو او د مهارتونو په لوړوالي کې مرسته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library